T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

AMERİKAN MEDYASINDA MÜSLÜMAN KARDEŞLER TEMSİLİ:

NEW YORK TİMES VE WALL STREET JOURNAL ÖRNEKLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Rumeysa ELDOĞAN

Enstitü Anabilim Dalı: Ortadoğu Çalışmaları

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ali BALCI

TEMMUZ – 2014

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

AMERİKAN MEDYASINDA MÜSLÜMAN KARDEŞLER TEMSİLİ:

NEW YORK TİMES VE WALL STREET JOURNAL ÖRNEKLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Rumeysa ELDOĞAN

Enstitü Anabilim Dalı: Ortadoğu Çalışmaları

"Bu tez 15/07/2014 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir."

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ	İMZA
Doç. Dr. Alev Erkilet	Başarılı	
Doç. Dr. Ali Balcı	Başarılı	
Doç. Dr. Tuncay KARDAŞ	BAŞARILI	

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite yahut başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Rumeysa Eldoğan

15.07.2014

ÖNSÖZ

Akademik hayatta yüksek lisans tezinin, lisans gibi bilgilerin daha çok zihne depolandığı bir aşamadan bilgilerin zihinde yoğrularak kişinin akademik deneyiminin süzgecinden geçirildiği doktora aşamasına geçişte oldukça belirleyici olmak gibi kuvvetli bir etkisi vardır. Bu bağlamda yüksek lisans sürecinde kişinin okuma ve yazma konusunda girmiş olduğu disiplin, yöntem bağlamında kazanmış olduğu tecrübeler büyük bir öneme haizdir. Bu sebeple bu çalışma süreci boyunca yüksek lisans tezi yazımından çok bu sürecin benim için oldukça önemli tecrübeler kazandığım bir "eğitim" sürecine dönüşmesinde en büyük etkiye sahip olan tez danışmanın Doç. Dr. Ali BALCI'ya vermiş olduğu emeğinden ve desteğinden ötürü ne kadar teşekkür etsem azdır. Bir eğitim sürecinde en az kişinin çalışması kadar önemli olan şey eğitmenin yöneltmiş olduğu eleştiriler ve kişinin eksikliklerini, yanlışlıklarını ısrarla düzeltmesidir. Bu konuda teori ve yöntem ile okuma ve yazma disiplini konusunda sahip olduğum eksiklik ve hatalarımı her defasında ısrarla dile getiren, bunları düzeltmem için bana yol gösteren danışmanıma sabrından ötürü bir kez daha teşekkür etmem ve bu çalışmanın oluşmasında sunmuş olduğu katkının oldukça büyük olduğunu söylemem gerekir.

Her çalışma süreci, bu süreç neticesinde ürün ortaya çıkana dek yazarın akademik olarak kazanmış olduğu tecrübeler ve bu süreçte yaşamış oldukları ile önemli ve özel bir hikâyeye sahiptir. Bu çalışmanın hikâyesi boyunca bir akademisyen ve bir dost olarak "her türlü" desteğini esirgemeyen Arş. Gör. Ayşenur HAZAR'ın da bu hikâyede yeri oldukça büyük bir "kahraman" olduğunu belirtmem gerekir. Tez süreci boyunca yaşamış olduğum tüm zorluklarda yanımda duran, elde ettiğim gelişmelerde "en az" benim kadar sevinen, çalışma süreci boyunca fikir alışverişleri ve sunmuş olduğu tavsiyeler ile bana uzun vakitler ayıran ve özellikle tezin son aşaması gibi en kritik dönemde tezin okunması ve düzeltilmesi konusunda büyük bir emek harcayan Ayşenur'a ne kadar teşekkür etsem de yeterli olmayacağının bilinmesini isterim.

Uzun ve yoğun bir çalışmayı gerektiren bu süreçte, özellikle bu aşamaya kadar gelmemde hiçbir an desteklerini esirgemeyen, bu çalışma süreci boyunca da her an yanımda olan ailemin hiçbir şekilde hakkını ödeyemem. Bu sebeple anneme, babama ve kardeşlerime ayrı ayrı, tek tek teşekkürü büyük bir borç bilirim. Ayrıca hayatımın her

önemli aşamasına şahitlik eden ve her an yanımda duran Rümeysa KELEŞ'in de bu tezin hikâyesinde en önemli kahramanlardan olduğunu söylemem gerekir. Yine bu çalışma sürecinin her aşamasında katkıları ve destekleri ile de Fatma Zehra TOÇOĞLU, Arş. Gör Handan AKYİĞİT ve Arş. Gör. Ayşe Selcan ÖZDEMİRCİ'ye büyük bir teşekkürü borç bilirim. Arş. Gör. Ensar MUSLU ve Arş. Gör. Mustafa CANER'e de tezin özellikle teorik kısmında yapmış oldukları düzeltme ve öneriler için teşekkür ederim. Ayrıca bu çalışma sürecinin oldukça yoğun ve kritik olan son aşamasında tezin son okumasını ve düzeltmelerini yapan Arş. Gör. Ömer Faruk KÖKTAŞ'a da yardımlarından ötürü teşekkürü borç bilirim.

Tez sürecinin özellikle kritik olan son aşamasında yoğunluğumdan ötürü sağlamış olduğu kolaylıklardan ve vermiş olduğu destekten ötürü de Prof. Dr. Kemal İNAT'a teşekkür etmem gerekir.

Son olarak bu çalışmada olabilecek tüm eksiklikler ve kusurların da bana ait olduğunun bilinmesini isterim.

Rumeysa Eldoğan

15.07.2014

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

Bkz. : Bakınız

Çev. : Çeviren

Der. : Derleyen

Ed. : Editör

Nu. : Numara

s. : Sayfa

RESİM LİSTESİ

Tezin Başlığı: Amerikan Medyasında Müslüman Kardeşler Temsili: New York Times ve Wall Street Journal Örnekleri

Tezin Yazarı: Rumeysa ELDOĞAN **Danışman:** Doç. Dr. Ali BALCI

Kabul Tarihi: 15. 07. 2014 **Sayfa Sayısı:** vi (ön kısım) + 103 (tez)

Anabilim Dalı: Ortadoğu Çalışmaları

Bu çalışma New York Times ve Wall Street Journal olmak üzere iki Amerikan gazetesinde yer alan Müslüman Kardeşler temsilini Şarkiyatçılık bağlamında eleştirel bir okumaya tabi tutmaktadır. 11 Eylül 2001 tarihinden 2 Haziran 2014 tarihine kadar gazetelerde yer alan haber ve yorumların analizi neticesinde şekillenen bu çalışmanın temel argümanı, Müslüman Kardeşler'in gazetelerde yer alan temsilinde Şarkiyatçı bakış açısına dair imlemlerin bulunduğudur. Bu sebeple çalışmada öncelikle hedeflenen, Şarkiyatçılığın işleyiş mantığının anlaşılmasıdır. Zira bu şekilde Şarkiyatçılığın ne olduğundan çok nasıl işlediği anlaşılacak ve bu durum da 19. yy'da Avrupa kökenli olarak kurumsallaşan bu geleneğin günümüzde Amerikan medyasındaki analizinin sağlam bir temele oturtulmasına olanak sağlayacaktır.

Şarkiyatçılığın işleyiş mantığı temelinde ilk bölümde geleneksel oryantalizm ve Amerikan oryantalizmi ele alınmış, Amerika'nın Avrupa'dan farklı olarak Doğu'ya bakışını belirleyen unsurlara dikkat çekilmiştir. Amerika'da Doğu çalışmalarının alan araştırmalarına dayalı olarak gelişmesi Amerikan oryantalizmini de belirleyen en temel etkendir. Bu sebeple çalışmanın ikinci bölümünde Amerika'da Ortadoğu hakkında çalışan uzman ve akademisyenlerin çalışmaları yine Şarkiyatçılığın işleyiş mantığı temel alınarak Müslüman Kardeşler temsili üzerinden analiz edilmiştir.

Çalışmanın üçüncü ve son kısmında ise seçilen her iki gazetede de Müslüman Kardeşler temsili Amerikan oryantalizminin sunmuş olduğu bakıştan hareketle değerlendirilmiş ve yapılan bu değerlendirme Şarkiyatçılığın işleyiş mantığı temeline yerleştirilmiştir. Sonuç olarak çalışma Şarkiyatçı düşüncenin nasıl işlediğini ve bu işleyişin Amerikan medyasında Müslüman Kardeşler üzerinden yapılmış olan tespitini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Şarkiyatçılık, temsil, Müslüman Kardeşler, New York Times, Wall Street Journal.

Sakarya University Institute of Social Sciences **Abstract of Master's Thesis**

Title of the Thesis: The Representation of Muslim Brotherhood in the American Media: Examples of New York Times and Wall Street Journal	
Author: Rumeysa ELDOĞAN	**Supervisor:** Assoc. Prof. Ali BALCI
Date: 15. 07. 2014	**Nu. of pages:** vi (pre text) + 103(main body)
Department: Middle Eastern Studies	

This study is to seek the representation of Muslim Brotherhood on New York Times and Wall Street Journal through reading Orientalism. The main argument of this study examines how Muslim Brotherhood is represented in American newspaper from Orientalist perspective between September 11 2001 and June 2 2014. For this reason, this study primarily aims to be understandable process of orientalism. In this way the analysis presents "How does process of Orientalism?", "What is Orientalism? in American Media.

In the first part, traditional Orientalism and American Orientalism are evaluated in the context of orientalism. This part's question is mainly "What is the factors that determine approach of America to East?" and "What is the difference of this approach's from Europe?" The main factor that determines American orientalism is the development of Eastern studies which based on field researches in America. In the second part of this study, the representation of Muslim Brotherhood is analyzed from the studies of experts and academics whose focus on the Middle East.

In the third and final part of this study, the representation of Muslim Brotherhood both the newspapers is analyzed in perspective of American orientalism. This analysis examines under process of orientalism. In conclusion this study leads to how Orientalist idea treat and this idea analyze of representation of Muslim Brotherhood in the newspapers.

Keywords: Orientalism, representation, Muslim Brotherhood, New York Times, Wall Street Journal.

GİRİŞ

Günümüz küresel çağının en güçlü anlamlandırma faili olan medyanın, Batı'da Doğu'yu nasıl temsil ettiği sorusundan hareketle ortaya çıkan bu çalışma birbirini izleyen iki aşamalı bir hazırlık süreci neticesinde şekillenmiştir. Öncelikle çalışmanın içerik olarak çerçevesinin belirlenmesi adına Batı medyası kapsamında inceleme alanının Amerika'da en çok okunan iki gazete ile sınırlı tutulmasına karar verilmiştir. Bu kararın ortaya çıkışında Soğuk Savaş'tan sonra Amerika'nın küresel bir güç konumuna yükselmiş olmasının yanında bilhassa 11 Eylül'den sonra Amerika'nın fiili olarak Ortadoğu'da artan etkinliği belirleyici olmuştur. Çalışmanın içeriği kapsamındaki bu ilk belirlenim beraberinde zamansal sınırlamayı da getirmiş, Amerika'nın Ortadoğu'ya direk ve dolaylı müdahalesinin artması konusunda kilit bir tarih olan 11 Eylül 2001, bu çalışmada analiz edilen gazetelerde de tarihsel sınırlamanın başlangıç noktasını oluşturmuştur. Son olarak 11 Eylül'den sonra Amerikan medyasında Doğu'nun temsili konusunda spesifik bir seçim yapma hususunda da öncelikle 11 Eylül'den sonra siyasal İslam tartışmalarının akademik gündemi oldukça meşgul eden yoğunluğu etkili olmuştur. Bu bağlamda bu çalışma kapsamındaki analiz edilecek temsil nesnesinin de İslami bir grup olarak doğan ve İslamcılık ideolojisinin yaygınlaşmasında etki alanı en geniş olan Müslüman Kardeşler hareketi olmasına karar kılınmıştır. Ayrıca 2011 yılından itibaren gerek Ortadoğu bölgesel siyaseti açısından gerekse de dünya siyaseti bağlamında oldukça etkili olan Arap ülkelerindeki halk ayaklanmalarında, Müslüman Kardeşler'in özellikle Tunus, Mısır, Libya gibi ülkelerde etkin bir aktör konumuna yükselmesi de bu çalışma kapsamında Müslüman Kardeşler temsilinin Batı medyasındaki analizini daha da anlamlı hale getiren bir diğer faktördür.

Çalışmanın içerik ve kapsam olarak sınırlarının belirlenmesi yazarı ikinci bir aşamaya sevk etmiş, bu aşamada Edward Said'in *Şarkiyatçılık* ve *Medyada İslam* kitaplarında Batı'nın Doğu'yu tasvir ve temsilindeki tavrı, üslubu ve yöntemine dair çizmiş olduğu genel çerçevenin, yazarın da gazetelerin analizinde izleyeceği metodolojinin temel hareket noktası olması gerektiğine yönelik karar ortaya çıkmıştır. Amerikan medyasında Müslüman Kardeşler temsilinin analizini amaçlayan bu çalışmada Said'in Şarkiyatçı düşünce için çizmiş olduğu çerçevenin yöntem olarak seçilmesinde ana etken, medyanın *temsil* gücü ile aktif bir seçme, sunma, yapılandırma ve biçimlendirme işi ile bir anlam

pratiği üretmesi[1] ve böylelikle toplumda kültürel ve siyasal anlamda bir kontrol sistemi olarak işlev görmesidir.[2] Bu bağlamda medyanın sunmuş olduğu temsiller ile aynı zamanda güçlü bir ideolojik araç olması Batı'nın Doğu'yu temsil gücünü Şarkiyatçılığın en önemli işlevlerinden biri olarak açıklayan Said'in görüşlerini oldukça önemli kılmıştır. Nitekim Şarkiyatçılığın ana koşulunun dışsallaştırma olduğunu söyleyen Said, bu dışsallığın temel ürününün de temsil biçimleri olduğuna dikkat çeker.[3] Ayrıca Batı'da Şark'a dair temsil biçimlerini Şark hakkında önermeler üretmeye yarayan bir fırsatlar dizgesi olarak tanımlayan Said'e göre[4], bu temsiller kendini kurumsal bir varlıkla da göstererek kültürel bir uygulama biçimini oluştururlar. Bu noktada durum tanımı yapma yeteneği ile kültürdeki sınırları korumakta oldukça işlevsel olan medyanın[5] da Batı'da Doğu'yu temsilinin analizi, bir *söylem* olarak Doğu söz konusu olduğunda düşünce üzerinde bir dizi zorlama ve sınırlandırma getiren Şarkiyatçı düşünceye[6] başvurulmasını kaçınılmaz kılmıştır.

Çalışmanın Amacı ve Önemi:

Said'in Şarkiyatçılık konusundaki temel tezlerinden biri Ortaçağ'dan bu yana Avrupa ve Amerikan tarihinde Doğu'nun özelde de İslam'ın ihtiras, önyargı ve siyasi çıkarlardan oluşan bir çerçevenin dışında tartışılmamış veya düşünülmemiş olduğudur.[7] Bu teze paralel bir şekilde Said, Batı medyasında da Doğu'ya ait temsillerin kabul edilmez genellemeleri içerdiğini ve başka din, kültür veya demografik grupları tanımlamak için de asla kullanılmadığını ileri sürer.[8] Said'in bu tezi ve tezini destekleyecek görüşü bu çalışmada temel hareket noktası olmakla birlikte, yazarın amacı öncelikle Şarkiyatçı söylemi Doğu'yu sadece zihinsel olarak kuran ve onu tanımlayan bir çerçevenin dışında daha derin bazı yapısal kültürel bağlantıların ve mikro makro iktidar ve hiyerarşi ilişkilerinin de tesis edildiği temel bir politikanın uzantısı[9] olarak ele almak ve

1 Stuart Hall, "İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulanın Geri Dönüşü", Mehmet Küçük (Der.), **Medya İktidar İdeoloji** içinde, s.88.

2 Pamela Shoemaker ve Stephen D. Reese, "İdeolojinin Medya İçeriği Üzerindeki Etkisi", Süleyman İrvan (Der.), **Medya Kültür Siyaset** içinde, 1. Basım, Ankara: Ark Yayınları, 1997, s.103.

3 Edward W. Said, **Şarkiyatçılık**, 6. Basım, İstanbul: Metis Yayınları, 2012, s.30.

4 Said, **Şarkiyatçılık**, s.285.

5 Pamela Shoemaker ve Stephen D. Reese, "İdeolojinin Medya İçeriği Üzerindeki Etkisi", Süleyman İrvan (Der.), **Medya Kültür Siyaset** içinde, s. 103.

6. Said, **Şarkiyatçılık**, s.51.

7 Edward W. Said, **Medyada İslam**, İstanbul: Metis Yayınları, 2008, s. 98

8 Said, **Medyada İslam**, s.17

9 Alim Arlı, **Oryantalizm, Oksidentalizm ve Şerif Mardin**, 2. Basım, İstanbul: Küre Yayınları, 2009, s.16.

irdelemektir. Zira bu şekilde Batı'da Şark konusunda ortak bir söylemsel tutarlılığa yaslanan ve birikimsel bir kimliğe sahip olan Şarkiyatçılığın kurumsal gücü daha net bir şekilde anlaşılacak ve yapılacak olan medya analizi de sağlam bir temele oturtulacaktır.

Çizilmiş olan bu amaç çerçevesi dâhilinde 19. yy'da modern bir disiplin olarak kurumsallaşmış olan Şarkiyatçı düşüncenin bugün Amerikan medyasının analizinde verilerin süzgeçten geçirilmesinde temel bakış açısı olarak benimsenmesi her şeyden önce Şarkiyatçı düşüncenin tarihsel sürecinden çok *işleyiş mantığının* anlaşılmasını zorunlu kılmıştır. Zira Batı'nın Doğu ile girdiği bir ilişki biçimi olarak Şarkiyatçılık, Batı'nın Doğu deneyimine bağlı olarak şekillenmiştir ve bu durum da Amerikan medyasındaki Şark temsilinin analizi için öncelikle Avrupa'dan farklı olarak Amerikan oryantalizminin yaslandığı dinamiklerin ortaya konulmasını gerektirmiştir. Oryantalizmin, işleyiş mantığı temelinde Amerikan yüzyılı ile biçimsel olarak uğradığı değişikliğin ortaya konulması ise bu çalışma açısından iki öneme haizdir. Öncelikle Amerikan medyası üzerinden Şark temsilinin analizinin yapılacağı bu çalışmada Amerikan oryantalizminin Şarkiyatçılığın işleyiş mantığı temelinde derin bir irdeleme ve değerlendirmeye tabi tutulması medya analizi yapılırken de kullanılacak olan Şarkiyatçı okuma yönteminin çerçevesini netleştiririrken aynı zamanda bu yöntemin ve ortaya çıkacak sonuçların daha da güvenilir olmasını sağlamıştır. Ayrıca medya analizinin Amerikan oryantalizminin yapısal sınırları belirlendikten sonra bu sınırlardan elde edilmiş bir bakış açısıyla yapılması, elde edilecek sonuçlara göre –bu çalışmada da amaçlandığı üzere- Şarkiyatçılığın kültürel, siyasal yapılanması ve iktidar ilişkileriyle olan bağlantısını ve böylelikle de Şarkiyatçı düşüncenin süreğen yapısını ortaya çıkaracaktır.

Batı medyasında Doğu temsilinin analizini amaçlayan bu çalışmada iskeletin Şarkiyatçılığın işleyiş mantığının kavranması üzerine kurulmuş olması bu tezi önemli kılan başlıca etken olup aynı zamanda bu alanda yapılmış diğer çalışmalardan da ayırmaktadır. Zira Şarkiyatçılığın kavramsal altyapısının teorik bağlamda açıklanması üzerine yapılmış çalışmalar mevcutsa da yazarın bu çalışmadaki asıl hedefi bu teorik çerçevenin Şarkiyatçılığın geneline değil, her bir oluşum aşamasına, yapıtaşlarına uygulanmasıdır. Böylelikle Şarkiyatçı düşüncenin bugün hala Batı'nın Doğu'ya bakışında hâkim olduğunu medya analizinden hareketle ispata girişen bu çalışma Şarkiyatçı düşüncenin işleyişinin ve günümüze uyarlanabilen yapısının net bir şekilde

anlaşılabilmesi için Şarkiyatçı düşünceye dair analitik ve sistematik bir tablo ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Çalışmanın metodolojisi:

Said'in Şarkiyatçılığın soy kütüğünü yaptığı çalışmasının sunmuş olduğu en büyük zenginliklerden biri şüphesiz Şarkiyatçılığa dair farklı perspektiflerden yapılmış birçok tanım ortaya koymuş olmasıdır. Şarkiyatçılığın aynı zamanda tarihsel çerçevesini de ortaya koyan bu tanımlar, Şarkiyatçılığın siyaset ve kültür ile bağlantısı, kurumlar arası yeniden üretilme kabiliyeti, Doğu üzerinde sahip olduğu dönüştürme-biçimlendirme gücü ile bir baskı ve uygulama aracı oluşu, Batılı kimliğin temelini oluşturması gibi farklı birçok mercekten ele alınarak kapsamlı bir şekilde irdelenmiştir. Bu bağlamda Said'in Şarkiyatçılık için çizmiş olduğu bu genel çerçeve üzerinden bu düşüncenin işleyiş mantığını ortaya koyacak basamakların belirlenmesi konusunda öncelikle bu basamakların Said'in Şarkiyatçılık tanımlarının hepsinde de yer alan aşamalar olmasına dikkat edilmiştir. Bu durumda Şarkiyatçılığın işleyiş mantığının ortaya konulması için belirlenen ve Şarkiyatçılığın tüm tanımlamalarına da uygulanabilen basamaklar şu şekildedir:

1- Doğu bir "kurgudur".
2- Batı, kimliğini Doğu kurgusundan hareketle inşa eder.
3- Batı bu kurgu ve kimliğe yaslanarak Doğu üzerindeki iktidar ilişkilerini üretir ve pekiştirir.
4- Kurgu, kimlik ve iktidar ilişkileri ile işleyen bu süreç Batı'ya Doğu ile gireceği "süresiz" bir ilişki tayin eder.

Said'in Şarkiyatçılığa dair ortaya koymuş olduğu bakış açısı üzerinden saptanan bu basamaklar bu çalışmanın iskeletini oluşturmuş ve çalışmada yer alan her üç bölüme de uygulanmıştır. Bu çerçevede "Batı'nın İslam Algısı ve Oryantalizm" başlığı ile birinci bölümde öncelikle bu dörtlü yapı üzerinden Şarkiyatçılığın kavramsal altyapısı kavranmaya çalışılmış her bir aşama teorik olarak temellendirilmiştir. Devamında ise bu kavramsal çerçeve üzerinden Amerikan oryantalizmi derin bir analize tabi tutulmuş, ortaya konulan bu dörtlü yapıda Amerikan oryantalizminde Doğu'ya bakışı etkileyen belirleyici unsurlar etraflı bir şekilde saptanmaya çalışılmıştır. Bu bölümde 11 Eylül'ün Amerikan oryantalizminde bir düğüm noktası oluşu ve Amerikan oryantalizminin alan araştırmaları ile bilimsel temele dayalı güçlü bir kurumsal altyapıya sahip olması ikinci

bölümü de şekillendirmiş ve çalışmanın ikinci bölümünde "11 Eylül Sonrası Amerikan Oryantalizminde Müslüman Kardeşler Temsili" bilimsel yayınlar üzerinden ele alınmıştır. İkinci bölüm ile en temelde hedeflenen Şarkiyatçılığın işleyiş mantığı temelinde Amerikan oryantalizminde ortaya çıkan çerçeve dâhilinde Müslüman Kardeşlerin nasıl temsil edildiğinin ve bu temsil biçimlerini etkileyen unsurların neler olduğunun ortaya konulmasıdır. Zira ancak bu şekilde Şarkiyatçı bir okumaya tabi tutulan gazetelerin analizi neticesinde oluşan çıktılar temellendirilmiş olacaktır. Bu bağlamda bu bölümde de Amerikan oryantalizminde Müslüman Kardeşler temsilinin ortaya konulması adına Ortadoğu hakkında çalışan bilim adamları ve uzmanların yapmış olduğu çalışmalar yine belirlenmiş olan dört aşamalı yapı üzerinden analiz edilmiştir. Son olarak "11 Eylül Sonrası Amerikan Medyasında Müslüman Kardeşler Temsili" başlığı ile üçüncü bölümde gazete analizine geçilmiş ve Amerika'da en yüksek sirkülasyona sahip olan iki gazetede –New York Times ve Wall Street Journal- Müslüman Kardeşler Temsili Şarkiyatçılığın işleyiş mantığını oluşturan dörtlü yapı temelinde değerlendirilmiştir. Ayrıca Wall Street Journal ve New York Times gazetelerinin görece daha muhafazakar ve daha liberal kanadı temsil etmeleri de yazarın önemsediği bir husustur. Zira Şarkiyatçılık Doğu'ya dair Batılı "birleştirici değerler öbeği"ni bir arada tutan bir arşive dayanmaktadır, dolayısıyla Şark söz konusu olduğunda Batı'nın kendi içerisinde sahip olduğu ayrışmalar da ortadan kalkmaktadır. Bu durumda her iki gazetede de Şark temsillerinin tek biçimliliğe, devasa genellemelere, özcü yaklaşımlara, basmakalıp ifadelere dayanan yapısının tespit edilmesi bu çalışmanın tezini de doğrulayan kuvvetli bir etken olacaktır. Son olarak yöntem bağlamında söylenmesi gereken, Michel Foucault, Stuart Hall, Roland Barthes, Judity Butler gibi bu çalışmanın teorik altyapısını zenginleştiren isimlerden yalnızca Şarkiyatçı düşüncenin daha iyi bir şekilde anlaşılması için yararlanılmış, bunun dışında bu isimlere ait yöntem ve kavramsallaştırmalar çalışmanın ilgi odağının dışında kalmıştır.

BÖLÜM 1: BATI'NIN İSLAM ALGISI VE ORYANTALİZM

1.1. Oryantalizmin İşleyiş Mantığı

Oryantalizm modern anlamıyla Batı'nın Doğu'yu tanımaya yönelik yaptığı çalışmaların toplamından oluşan, bu yönüyle de yazılı, sözlü ve sanatsal kaynaklarla kendisine metinler arası bir bütünlük üreten[10] köklü bir "gelenektir".[11] Doğu'ya ilişkin tasvirlerin hizmetine koşulan dini ve siyasi metinlerden, gezi notları, resimler ve edebi hikayelere kadar uzanan bu geniş ve köklü literatür, sadece Doğu'yu tanıma/tanımlama gayreti değil, aynı zamanda Doğu ve Batı arasındaki "farkı" üretmek ve onu sürekli kılmak bağlamında Edward Said'in ifadeleriyle "paradigma kurucu"[12] bir gelenektir. Said'in Oryantalizme yüklediği bu kurucu işlev, Doğu'yu tanıma çabası üzerine şekillenen söz konusu geleneğin Doğu hakkında ortak ve sabit bir muhayyile oluşturmuş olması ve oluşan bu muhayyile üzerinden Batılı kimliğe varılması ile ilintilidir. Bu yönüyle Oryantalizm, belirli kavramlar ve tasvirler çerçevesinde Doğu ve Batı ikiliğinin kimlik ve iktidar bağlamındaki 'kurulum' sürecine gönderme yapmaktadır.

Oryantalizmin kurucu işlevi, en net ifadesiyle Batı'nın Doğu ile girdiği ilişki biçiminde görülebilmektedir.[13] Bu ilişki biçiminin yapılandığı temeli teşkil eden ve bu ilişki biçimini bir *düzen*in kurulması ve sürdürülmesinde işlevsel kılan dayanakların kavranması ise oryantalizmin günümüzde dahi yürürlükte oluşunun sebeplerini kavramaya yönelik bir kapı aralayacaktır. Bu noktada önemli olan ise bu dayanakların bir oluş(um)un işareti olmaları bağlamında incelenmesidir. Bu bağlamda bu bölümde ilk olarak Doğu'nun bir "kurgu" oluşu meselesi özellikle söylemin rolüne eğilerek irdelenecektir. Devamında Doğu kurgusunun bir "netice" olarak Batılı kimliğini oluşturma sürecine değinilecek ve bunun iktidar ilişkilerini oluşturan boyutu analiz edilecektir. Son olarak ise oryantalizmin geleneksel -ya da hegemonik- ilişki üreten işlevini daha iyi ortaya koyabilmek için Doğu'yu kurgulamak suretiyle kendine varan

---

[10] Edward W. Said, **Şarkiyatçılık**, 6. Basım, İstanbul: Metis Yayınları, 2012, s.32.

[11] Oryantalizmin bir gelenek olmasından kasıt, Doğu ve Batı hakkında oluşturduğu imajların algı ve zihin dünyasında sorgulanmaksızın kabul edilmiş olması ve bu kavramlarla her yeni karşılaşmada farkındalığın dışında "yeniden üretilmesi" ile alakalıdır. Dolayısıyla bir gelenek olarak oryantalizmin en temel işlevi Doğu ve Batı'nın gönderme yaptığı anlam ve biçimlerin algı ve söylemlerdeki gelenekselleşmiş biçimleri ile görülmektedir.

[12] E. Fuat Keyman ve Diğerleri, **Oryantalizm, Hegemonya ve Kültürel Fark**, 2. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 1999, s. 17.

[13] Burada Doğu ve Batı kavramlarının makro düzlemde; yani bir topluma "toplum" kimliğini veren birey, kurum, tarih, kültür ve gelenek gibi kimliksel ve yapısal unsurların ve bunlar arası ilişkilerin tümünü içerecek şekilde kullanılmış olduğu belirtilmelidir. Nitekim ancak bu şekilde, örneğin haremi anlatan bir resim yahut bugün medyada bir "sakal" temsilinin aynı ilişki biçiminin bir ürünü olduğu kavranabilir.

ve bu "kendiliğe" yaslanarak güç ilişkilerinde ayrıcalıklı yerini "sağlama alan" Batı'nın bu pozisyondaki "süresiz" konumlanışı detaylı bir şekilde değerlendirilecektir.

1.1.1. 'Kurgu' Olarak Doğu

Edward Said "Şarkiyat, 'Şark' ile (çoğu zaman) 'Garp' arasındaki ontolojik ve epistemolojik ayrıma dayanan bir düşünme biçemidir" ifadelerini kullanırken[14], Şarkiyatçılığın her şeyden önce Doğu ve Batı arasındaki "fark"ı üreten, diğer bir ifadeyle Doğu ve Batı'yı iki farklı kategoriler olarak kuran bir akademik disiplin olduğuna işaret etmektedir. Bu nedenle bütün Şarkiyatçı kaynakları birbirine bağlayan diğer bir ifadeyle birbirinin tekrarı niteliğinde olan analizler, hikâyeler, resimler ve araştırma metinlerinden oluşan devasa boyuttaki literatürü Şarkiyatçı kategori altında toplayan şey, hepsinin "Doğu ile Batı arasındaki temel ayrımı başlangıç noktası"[15] olarak almış olmalarıdır. Tam da bu nedenle, yani her şeyden önce Doğu ile Batı arasındaki temel ayrım ile işe başlamalarından dolayı Şarkiyatçı yazın "Şarkın kendisiyle pek az ilintilidir".[16] Diğer bir ifadeyle Şarkiyatçılık "'Şark' gibi *gerçek* bir *şey*i dışarıda tutması, lüzumsuz kılması, onun yerine geçmesi sayesinde varlık kazanır".[17] Toparlanacak olursa Said'e göre, Şarkiyatçılığın Doğusu Doğu'nun birebir tasviri ya da aktarılması değil, aksine seçmeci bir okuma üzerinden Doğu'ya giydirilen bir "kurgu"dur.

Bir disiplin, bir meslek ve ihtisaslaşmış bir dil olarak Şarkiyatçı düşüncenin işlerliğini kurgu sağlamaktadır ve bu kurguda esas olan Şark'ın, kendisinden çok gözlemciler tarafından, onların bakış açısı ile üretilmesidir.[18] Bu üretim sürecini gerçekleştirerek kurgusal mekanizmaya dinamiğini veren ise, Doğu ile Batı'nın ayrı kategorilerde sunulması işleminin "başlangıç noktasını" oluşturan "fark"ı meşru göstermede ve onu yeniden üretmede temel işleve sahip olan *söylem*dir. Nitekim Said de Şarkiyatçılığın bir söylem olarak incelenmedikçe Avrupa kültürünün Şark'ı siyasal, sosyolojik, askeri, ideolojik, bilimsel ve imgesel olarak çekip çevirebilmesini hatta üretebilmesini sağlayan bu geleneğin anlaşılmasını olanaksız görmektedir.[19]

---

[14] Said, **Şarkiyatçılık,** s. 12.

[15] Said, **Şarkiyatçılık,** s. 12.

[16] Said, **Şarkiyatçılık,** s. 31.

[17] Said, **Şarkiyatçılık,** s. 31.

[18] Said, **Şarkiyatçılık,** s. 187.

[19] Said, **Şarkiyatçılı**k, s. 13.

Söylem, bir söz, bildirim, ifadeler birliği, anlatma, betimleme ve belirtme aracı olarak Oryantalizmde temel dayanak noktası olan Doğu kurgusuna yön veren ve onu gerek bir düşünme biçimi gerekse kurumsallaşmış bir dil olarak sağlama alan dilsel bir olgudur. O halde Doğu kurgusunun analizi bu kurgunun *ne*liğinden çok *nasıl*lığını anlamamıza yardımcı olacak şekilde ilk olarak Doğu'yu kurgulama biçimi, yöntemi olarak söylemin kendisinin anlaşılmasını gerekli kılmaktadır.

Söylemin inşası hususunda gözden kaçırılmaması gereken ilk husus onun "gerçeklikle" olan bağlantısı temelinde açıklanmasıdır. Nitekim Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe, nesnelerin söylemsel kuruluşu hususunda bu işlemin sırf zihinsel bir olay olmadığına dikkat çekerek nesnelerin, maddi özelliklerinin de eklemlendikleri gerçek bağlamlar içinde onları anlamlı kılan söylemlerin bir parçası olduğunu belirtmişlerdir.[20] Benzer şekilde Said de, söyleme coğrafi alanların işlenebilir, yönetilebilir birimlere dönüştürülme işlevini[21] yüklerken, aynı zamanda Doğu'nun söyleme dayalı salt kurgusal olmadığına dikkat çekmeyi ihmal etmemiştir. Said bu bağlamda tarih ve coğrafya hakkındaki tüm bilgimizin öncelikle imgesel olduğunu iddia etmenin yanlışlığına değinerek, olgusal tarih ile olgusal coğrafyanın da mevcut olduğunu unutmamamız gerektiği uyarısını yapar.[22] O halde Şarkiyatçı söylemde Doğu kurgusu, salt imgesel olmayıp tasavvur ile maddi gerçekliğin birbirine arka çıkmak suretiyle birbirini işler kıldığı[23], diğer bir deyişle maddi gerçeklik temelinde söylemsel "bozum ve dönüşüm" işleminin gerçekleştirildiği bir süreçte oluşmuştur. Bu durumda Doğu kurgusunun analizi, Doğu ile Batı'yı birbirinden farklı kılan olgusal gerçeklerin imgesel düzleme geçişinde söylemin dönüştürücü rolünün irdelenmesini gerektirmektedir.[24]

Roland Barthes, bildirme, anlatma ve benimsetme işlevini yüklediği söylemin "dönüştürücü" rolünü, bu özellikleri ile bir "anlamlama aracı" olması bağlamında

---

[20] Bu çerçevede Laclau ve Mouffe'ye göre söylem, kendi başına salt bir dilsel eylem değil, aksine dilsel eylemin dilsel olmayan eylemle birlikte oluşturduğu bir bütünlüktür. Bkz. Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe, **Hegemonya ve Sosyalist Strateji**, 2. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012, s. 174-175.

[21] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 125.

[22] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 65.

[23] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 53.

[24] Burada Doğu kurgusunda coğrafyanın olgusal ve imgesel boyutu, Doğu ve Batı arasında yapılan coğrafi ayrımlara bağlı olarak açıklanabilir. Said, birbirinden farklı olan bu iki coğrafyanın bu farklılık temelinde birbirini "yabancı" olarak görmesinin normal olduğunu söyler; fakat bu yabancılığa dayanarak çizilen sınırın "keyfi" olduğunun altını çizer. Nitekim bu sınır coğrafya üzerinde olup yalnızca olgusal bir gerçekliği göstermek yerine farklılığın yorumlanış ve söyleme dökülüş şekli ile alakalı olup aslında bu farklılığın her iki coğrafyadaki her türlü insan etkinliği için yeniden üretimini meşrulaştırıcı bir işlev görmektedir.

açıklamaktadır.[25] Söylem, bu anlamlama işlemini tiplere indirgeyerek, kategoriler ile şemalaştırarak, sınıflandırarak, yani ürettiği, inşa ettiği olay yahut olgudaki *anlamı biçime* dönüştürerek gerçekleştirir. Bu bağlamda söylemin bu işlevini Doğu kurgusu temelinde düşündüğümüzde, Şarkiyatçı düşünce Doğu'nun Batı'dan farklılığını somut referanslara dayanmak suretiyle, bu farklılığı kapatmadan ve fakat ona yüklediği anlam ile ondaki gerçekliği çarpıtarak sunar. Dolayısıyla Doğu ve Batı'ya ait her türlü insan etkinliği, Şarkiyatçılığın bu iki medeniyet arasındaki farka yüklediği anlam ve bu fark temelinde oluşturmuş olduğu genellemeci kategoriler olmadan düşünülemez hale gelir.

Doğu kurgusunun en temel dayanaklarından olan bu genelleyici kategoriler, Şark gibi tüm bir coğrafyayı ve toplumsal her alanda heterojen bir yapıya sahip olan bir medeniyetin tasvirini ortaya koymasından ötürü "tutucu" olmak zorundadır. Nitekim söylemlerin anlamı biçime dönüştürmede üstlendiği rolün nihai sonucu, nesnelerin bir sözcüğün içerisine hapsedilmesidir[26] ve Şarkiyatçılıkta da Doğu, Batı'nın "Şark"ının içerisine hapsedilmiştir. Dolayısıyla bu geleneğin devamı "Şarklılaştırılmış Şark"[27]ın alıntılar ve aktarmalarla tekrarlanmasına ve sürekli olarak yeniden üretilmesine bağlıdır.[28] Bu bağlamda Doğu'yu bildiren, anlatan, sunan imge ve kategoriler en temelde zamanın ve mekânın değişen anlamına güçlü bir direnç gösteren sabit tanımlamalara dayanmaktadır. Doğu kurgusundaki bu sabitlik de kullanıldıkları zaman kipi ile belirsiz öncesizlik, sonrasızlık anlamı veren; bir yinelenme ve dayanıklılık izlenimi uyandıran[29] kalıpsal yargılar ile sağlamıştır. Ayrıca genelleyici anlamların sabit söylemsel biçimlere hapsedilmesi işlemi, Şark'ın söz ve yazıdaki bahsi için önceden hazırlanmış sözcük dağarcığı ve imgesel bir düzenek ile temsiller dizisi sunmaktadır.

Şarkiyatçı gelenekte temsiller, "Şark hakkında önermeler üretmeye yarayan bir fırsatlar dizgesi"[30] olarak, Doğu'yu olağanlaşmış, sıradanlaşmış ve sorgulanmadan kabul görmüş bir düzenek temelinde yansıtma ve böylelikle onun –dönemin şartları ve gerektirdiklerinin eklenmesi ile- "yeniden üretilebilir" olmasını sağlama işlevini gören dizgelerdir. Bu özellikleri ile temsiller, Şarkiyatçıya Doğu'nun her türlü yabancılığını da tercüme edebilme olanağı sunar. Bu durum ise Şarkiyatçılıkta Doğu kurgusunun

[25] Roland Barthes, **Çağdaş Söylenler**, 2. Basım, İstanbul: Metis Yayınları, 1998, s. 186.

[26] Barthes, **Çağdaş Söylenler**, s. 206-217.

[27] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 114.

[28] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 251.

[29] Said, **Şarkiyatçılık,** s. 81.

[30] Said, **Şarkiyatçılık,** s. 285.

analizi açısından iki önemli sonuç doğurur. İlk olarak temsillerin, metinler arası tutarlılığa ve kimi zaman salt metinler arası aktarıma dayalı olarak oluşturulan Doğu kurgusuna dayanan; fakat dönemin şartlarına göre de yeni bir şekil kazanan yapısı göz önünde bulundurulduğunda, temsiller Şarkiyatçı geleneğin gerçeklik iddiasına oldukça önemli bir katkı sağlamaktadır. İkinci olarak ise, Emmanuel Levinas'ın "insani" olanın sınırının "temsil edilemez" olmasından geçtiğine[31] yönelik ifadesinden yola çıkılarak düşünüldüğünde, Şarkiyatçı geleneğin Doğu kurgusunun en temelde "gayri insanileştirmeye" bağlı olarak onu tamamen "dışsallaştırdığı" ve her anlamda "ötekileştirdiği" sonucuna varılmaktadır. Bu dışsallaştırmanın nihai sonucu ise Şark'ın karmaşıklığını çözümleyen, onu konuşturan, anlaşılır kılan, betimleyen ve ötekileştirme üzerinden de kendisine varan bir özne olarak "Batılı kimliği" ortaya çıkarmasıdır.

Toparlanacak olursa, Şarkiyatçılıkta "kurgu" meselesi geleneğin temelini oluşturmakta; bu geleneğe işlerlik katmakta ve yön vermektedir. Kurgu konusunu en net ve kısa yoldan ifade etmek gerekirse Said'in belirttiği üzere "Şarkiyatçılık tür belirten bir terimdir".[32] Dikkat edilirse bu tanım oldukça açık olmakla beraber zaman, mekân ve kişi ayrıntılarına girmekten uzak bir şekilde yalnızca Şarkiyatçılığın "kurucu" işlevine dikkat çekmektedir. Nitekim Şarkiyatçı düşünce Doğu ve Batı'yı birbirinden mutlak anlamda farklı olacak şekilde tasvir etmekte ve bu farklılığı kurguladığı Doğu ile temellendirmekte, yerine göre de bu farklılığa yüklediği anlama yeni eklemeler yapmakta; onu yeniden üretmektedir. İki coğrafya arasında ortaya koyulan bu farklılık olgusal gerçeklere de dayanmakla beraber farklılığın üretimi, elde edilen bilgi ve deneyimin yorumlanması ve "yararlı"[33] hale dönüştürülmesi temelinde "söylemsel biçimlendirme" işlemine dayanmaktadır. Sonuç olarak Şarkiyatçı gelenek, Doğu kurgusu ile iki medeniyet arasındaki fark konusunda coğrafi ve tarihi bir gerçekliği temel almasından ötürü doğruluk iddiasını, bu farkı söylem düzleminde kategoriler, şemalar olarak kurmasından ötürü de esnek ve yeniden üretilebilir bir yapıyı bünyesinde barındırmaktadır. Bununla birlikte Şarkiyatçılık, "metin ve temsillerin birleşim

[31] Judith Butler, **Kırılgan Hayat**, 1. Basım, İstanbul: Metis Yayınları, 2005, s. 146.

[32] Said, **Şarkiyatçılık,** s. 83.

[33] Said, Şarkiyatçının yazdıklarından, Avrupa ile Avrupa kültürünü yaymayı hedefleyen kurumlar için yararlı bilgiler ortaya koymayı hedeflediğini söyler. Bkz. Said, **Şarkiyatçılık**, s. 171.

noktasında ortaya çıkan ‘anlam’”[34] ile Batılı kimliğin inşasına katkıda bulunmakta ve nihayetinde “Şarkiyatçının çabalarından doğan bir Şark”[35] ortaya koymaktadır.

1. 1. 2. ‘Kurgu Olarak Doğu’ ve Batılı Kimlik

Stuart Hall, kimliğin “farklılık” tabanında söylemsel pratiklerin şekil verdiği bir inşa sürecinde oluştuğunu söyler.[36] Burada dikkat çekilmesi gereken kimliğin, “söyleme” bağlı bir “sürece” dayalı olmasıdır. Nitekim söylem, bilgiye bakış açısının giydirilmiş halidir. Bakış açısı ise yorumlamanın temelidir ve yorumlama “başı sonu olmayan bir etkinliktir”.[37] O halde kimlik, farklılık üzerinden söyleme bağlı olarak oluşmakta ve “olma” ediminden çok “oluşum” sürecine işaret etmektedir. Hall da bu konuda kimliğin hiçbir zaman bütünsel bir yapısının olamayacağı; farklılığı ortaya koyup kendisini onun üzerinden üreteceği bir nesneye daima ihtiyaç duyacağını söyleyerek bu durumu “farklılık oyunu” olarak isimlendirmektedir.[38]

Kimliğin oluşum sürecinin kısaca verilen bu teorik arka planı, Şarkiyatçı gelenekte Batılı kimliğin oluşumuna da ışık tutmaktadır. Nitekim Batı, Doğu’yu kurgulamak ve onu “farklı” bir yer olarak işaretlemek suretiyle onu “ötekileştirerek” kendi kimliğini “ne olmadığı” üzerinden kurmuştur. Böylelikle Batı, Doğu ile arasındaki farklılığı ürettiği ve kendisini ondan ayırt ettiği kadar; yani onu “nesnelleştirdiği” kadar kendi “öznelliğine” kavuşmuştur. Bu noktada Michel Foucault’nun “bir süreç olarak özneleşmenin ‘kendilik’ deneyiminin kurulması ile ‘doğruluk oyunu’ içerisinde gerçekleştiğine” yönelik ifadesi önemlidir.[39] Nitekim Foucault’un “doğruluk oyunu”, Hall’un “farklılık oyunu” ile yan yana gitmektedir ve buradan hareketle Batı’nın kimliğini, Doğu kurgusundaki “farklılığı” Batı ile karşılaştırma sınırlarına hapsederek[40] “doğruladığı” söylenebilir. Dolayısıyla Batı ve Batılı kimliği ve bu kimliğe dair parçaların birleştirilmesi, Avrupalıların kendilerinin ne olmadığını ötekilerin ise ne olduğunu açıklama süreciyle eş zamanlı olarak gerçekleşmiştir.[41]

---

[34] Stuart Hall, “The Spectacle of the ‘Other’”, Stuart Hall (Ed.), **Representation: Cultural Representations and Signifying Practices** içinde (225-290), Londra: SAGE Publication, 1997, s.228.

[35] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 97.

[36] Stuart Hall ve Paul du Gay (Ed.), **Questions of Cultural Identity**, Londra: SAGE Publication, 1996, s. 16-17.

[37] Madan Sarup, **Post-Yapısalcılık ve Postmodernizm**, İstanbul: Kırk Gece Yayınları, 2010, s.72.

[38] Hall ve du Gay (Ed.), **Questions of Cultural Identity**, s.17.

[39] Judith Revel, “Özne/Öznellik”, **Foucault Sözlüğü**, 1.Basım, Ankara: Say Yayınları, 2012, s. 102.

[40] Hişam Cüayyıt, **Avrupa ve İslam**, İstanbul: İz Yayıncılık, 1995, s.75.

[41] Zachary Lockman, **Hangi Ortadoğu?**, 1. Basım, İstanbul: Küre Yayınları, 2012, s.109.

Batı'nın kimliğinin Doğu kurgusuna içkin olarak kurulmasında Batı'nın Doğu ile girdiği ilişki biçimi önemlidir. Bu ilişkide en çok göze çarpan, Doğu "kurgusu"-Batı "kimliği" ikilisinde de görüldüğü üzere Doğu-Batı ilişkisinin asimetrik bir düzlemde[42] yer almasıdır. Doğu; hakkında saptamalar yapılan, betimlenen, sunulan, tanıtılan, yerine göre yargılanan "edilgen" bir pozisyonda yer alırken; Batı da Şark'ı tanıtma, sunma ve öğretmenin yanı sıra kendini temsil dahi edemeyen Şark'ı temsil etmekle yükümlü olarak "gerçek bir insan"[43]a işaret eden "etkin" bir konumda yer almaktadır. Nihayetinde Şarkiyatçılıkta Doğu, kurgulanan, temsil edilen bir yer iken Batı, bu temsil üzerinden kavrayışına, idrakine varılan bir netice olur. Bu konuda Said de Şarkiyatçı metinlerin en önemli özelliği olarak bu sayfalarda okurun yalnızca Şark'ı değil bir tercüman, bir sergileyici, bir kişilik, bir aracı, bir temsilci ve uzman olarak Şarkiyatçıyı da görüp anlamasını sağlayan bir düzen olduğunu söyleyerek bu duruma dikkat çekmiştir.[44]

Şarkiyatçı gelenekte Batılı kimliğin konumu ve işlevinin anlaşılması için bahsi elzem olan diğer bir nokta ise Hall'un da belirttiği üzere kimliğin daima bir "oluşum" süreci içinde okunması gerektiği meselesidir. Yukarıda da değinildiği üzere Şark, Batı ile karşılaştırılma sınırları içerisinde onun karşıt imgesi, düşüncesi, kimliği, deneyimi olarak Batı'nın tanımlanmasına yardımcı olmuştur.[45] Fakat "tanınma", öteki ile kurulacak daimi bir ilişkinin içine girilmesi demektir ve bu durum haliyle gelecek için de öteki ile bir ilişkinin beklentisini doğurmaktadır.[46] O halde Batı'nın kurguya içkin oluşturduğu kimliğin korunması, Doğu'nun gelecekte de kendi "hitabeti" sınırları içerisinde kalmasına bağlıdır.[47] Bu noktanın daha net anlaşılması için ise bir üst perdede kurgu ve kimlik konularına iktidar ilişkileri düzleminden bakılarak bu konuların iktidar ilişkilerine nasıl yansıdığı, bu ilişkileri nasıl biçimlendirdiği ve bu ilişkilerden nasıl etkilendiği bahislerine geçilmesi gerekmektedir.

---

[42] John McLeod, **Begining Postcolonialism**, 2. Basım, New York: Manchester University Press, 2010, s. 49.

[43] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 118.

[44] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 296.

[45] Said,**Şarkiyatçılık**, s. 11.

[46] Butler, , **Kırılgan Hayat**, s. 58.

[47] Judith Butler'in kullandığı şekli ile hitap etme karşımızdakini hitabetimizin sınırları içine hapsetmeyi beraberinde getirir.

1. 1. 3. Kurgu, Kimlik ve İktidar

Şarkiyatçılığın Batı'nın Doğu deneyimine bağlı olarak bu deneyimlere ait literatürden oluşan, tümüyle kendi içinde yapılanan bir belgeler bütününe dayandığını söyleyen Said'e göre[48] bu belgelerin en önemli işlevi, ayırıcı hattın Doğusunda kalanlar hakkında konuşmaya çalışan herkesin erişebileceği hayal, imge ve sözcük dağarcığını sunmasıdır.[49] Fakat Said'in özenle altını çizdiği gibi ortak bir tasavvura dayanan "Şark yaratısı" aslında gerçekliği olmayan bir yaratı ya da fikir değildir. Söz konusu olan Şark'ın gerçekliğinin, hakkında üretilmiş, aktarılmış, biriktirilmiş tutarlı ve düzenli düşünce dizilişleri ile saptırılması, belirli bir biçimde ya da işlevsel kılınmış şekliyle sunulmasıdır. O halde anlaşılması gereken, olguya dayanan; fakat "bozma ve dönüştürme" işlevi ile bu olguya yeni bir anlam yükleyerek ona biçim veren Şarkiyatçı söyleme geçerlilik katan, onu aklayan şeyin ne olduğudur. Said bu sorunun cevabını Şarkiyatçılığın "kullanışlılığı ve yetkesi"[50] olarak açıklar. Bu durumda Şarkiyatçılığın salt öğrenme arzusu ya da Doğu'ya ilişkin saptamalar toplamı değil aynı zamanda denetleme istencine dayanan ve Doğu'yu "yeniden ve yeniden" kurgulayarak Batılı kimliği sabit kılma ve yetkiyle donatma, ona meşruluk kazandırma işlevi gören bir düşünce biçimi olarak ele alınması gerekmektedir. Nitekim Said de Şarkiyatçılıkta oluşan Şark'ın, Şarklılığının keşfine değil Şarklı kılınmasına, "Şarklılaştırılmış" olmasına bağlı olarak oluştuğunu söyler ve bu noktada Şark'ın Şarklı kalmaya boyun eğdirilmesi sebebiyle asıl olarak anlaşılması gerekenin Batı'nın Şark ile kurduğu "iktidar ilişkisi" olduğunun altını çizer.[51]

Said, Şarkiyatçılığın Şark üzerindeki Batı iktidarının bir göstergesi olduğunu söyledikten sonra asıl anlaşılması gerekenin Şarkiyatçı söylemin kenetleyici gücü, onu olanaklı kılan toplumsal-iktisadi ve siyasal kurumlarla yakın ilişkileri ve sarsılmaz dayanaklılığı olduğuna dikkat çeker.[52] Bu noktada Said'in uyarısı, Şarkiyatçı söylemin kurmuş olduğu iktidar biçiminin "kazanılmış, verilmiş ya da değiş tokuş edilmiş" ve salt baskıya dayanan bir "iktidar"dan çok, Foucault'nun da dikkat çektiği gibi tamamen bir

[48] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 68.
[49] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 83.
[50] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 133.
[51] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 15.
[52] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 16.

“eyleme” işi olan ve ancak eylem içerisinde var olabilecek[53] “iktidar ilişkilerine” dayandığı konusundadır. Bu durumda Şarkiyatçı düşüncede iktidar konusunun analizi Foucault’nun kavramsallaştırdığı ve Said’in de Şarkiyatçılık konusuna uyguladığı “iktidar ilişkileri”nin irdelenmesi ile sağlam bir temele oturtulabilecektir. O halde Foucault’nun iktidar konusunda çizmiş olduğu yol haritasını takip ederek ilk etapta iktidarla döngüsel bir ilişki halinde olan “bilgi alanı”[54]nın Batı’ya vermiş olduğu yetki bağlamında incelenmesi yerinde olacaktır. Sonrasında ise iktidar ilişkilerinin, ötekinin (yani iktidarın muhatabının) sonuna kadar bir iktidarın nesnesi olarak tanınması ve öyle kalmasına[55] bağlı olarak sürdürülebileceğinden hareketle, iktidarın toplumsal kurumlar ile yeniden üretimine dayalı “ağ benzeri yapısı” bağlamında çözümlenmesi gerekmektedir.

Foucault, bilginin başkaları üzerine ‘abanan’ bir iktidar olduğunu ve buna bağlı olarak başkalarını tanımladığını ileri sürer.[56] Şarkiyatçı gelenekte de Doğu’ya ait bilginin iktidar pratiğinde bir stratejiye dönüşmesi ve Batı’nın Doğu’yu tanımlama ve ona “hitap etme” yetkesini elde etmesinde Napolyon’un Mısır Seferi önemli bir kırılma noktasını teşkil etmektedir. Mısır Seferi’nde uygulamaya konulan Doğu bilgisi ile Batı’nın üstünlük elde etmesi bu tarihten itibaren başlayacak olan Doğu’nun Batılı söylemin sınırları içerisine “hapsolması” sürecini beraberinde getirmiştir. Bu seferden sonra Şarkiyatçılığın tasavvura dayanan dili “yaratma” aracına dönüşmüş ve Mısır’dan sonra diğer İslam ülkeleri de Şark’a ilişkin etkin Batı bilgisinin gerçek dünyadaki çalışma alanı, laboratuvarı, tiyatrosu şeklinde görülmeye başlamıştır.[57] Nihayetinde, Mısır Seferi ile beraber artık, metinlere dayalı ortak bir tasavvurun ürünü olarak Şark’ı tanıma, hayal etme, kurgulamaya dayalı Şarkiyatçı söylem, “iktidara ait bir epistemoloji”ye[58] dönüşmüş ve bu tarihten sonra da Şarkiyatçı geleneğin temelini oluşturan “bilgi biçimi”, “Batı nasıl biliyorsa Şark’ın öyle var olacağı”[59] düşüncesi üzerine kurulmuştur.

---

[53] Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. Michel Foucault, **Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings**,New York: Pantheon Books, 1980. s. 89.

[54] Burada dikkat çekilen nokta bilginin iktidar ilişkileri ile üretilen ve böylelikle iktidarın işleyişini de besleyen yapısıdır. Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. Michel Foucault**, Entelektüelin Siyasi İşlevi**, 3.Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2011, s. 23.

[55] Foucault, **Özne ve İktidar**, 2.Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2000, s. 73.

[56] Sarup, **Post-Yapısalcılık ve Postmodernizm**, s. 104.

[57] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 52.

[58] Arif Dirlik, **Postkolonyal Aura**, 2. Basım, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2010, s. 184.

[59] Said,**Şarkiyatçılık**, s. 42.

Şark'ın ancak Batı'nın bilgisi dâhilinde açıklanabileceği ve onun bildiği şekli ile var olabileceği düşüncesi, Şarkiyatçılığın esasında Doğu üzerine kurulu bir "söylem rejimi"ne[60] dayandığının da bir göstergesidir. Temsiller sistemi olarak tanımlanabilecek olan söylemin "rejimleşmesi" söylemin doğru ya da yanlış olanı ortaya koymasından çok pratikteki etkisi ile ilgilidir ve bu etkiyi yaratan da söylemin hakikat iddiasıdır.[61] Bu bağlamda Napolyon'un Mısır Seferi, uygulamaya konulan Doğu bilgisi ile Şarkiyatçılıkta "söylemsel oluşumların"[62] temelini oluştururken 19. yy'da sosyal bilimlerde yaşanan gelişmeler ile elde edilen ve güvenilirliği, meşruluğu sorgulanmaksızın kabul gören bilimsel bilgi de bu söylemdeki hakikat iddiasını güçlendirerek Batı'nın Doğu söylemini rejimleştiren başat etken olmuştur. Bu tarihten itibaren artık Batı'nın Doğu üzerindeki iktidarı sadece onun hakkındaki bilgiye dayalı olmayıp onun ve geçmişi hakkında bilinenler adına ona dayatılan bilim üzerinden işlemiştir.[63]

Sosyal bilimlerdeki gelişmelerin Şarkiyatçı düşünce biçimine en önemli etkisi Şark'ın bilimsel terminolojinin sınırları çerçevesinde "şemalaştırılması" ve mutlak bilgiler ile "aydınlatılması" yönünde olmuştur. Böylelikle Şark adına konuşulmasını onun hakkında yorumlar yapılmasını sağlayacak olan söylemsel bir geçer akçe kültürel dolaşıma sokulmuştur.[64] Şark hakkında artık üzerinde uzlaşılmış anlama şifreleri vardır ve bu uzlaşım, iletişim araçlarında, eğitimde, bilimsel yayınlarda, yazılı-sözlü her türlü kaynakta bir ifade biçimi bulmuş ve oluşan bu "ifadeler birliği" Doğu-Batı arasındaki güç ilişkilerinin ağ benzeri bir yapılanma ile sürekliliğini ve yeniden üretimini sağlamıştır. Nihayetinde ise siyasal, düşünsel, ahlaki ve kültürel olmak üzere çeşitli Batılı iktidar türleri arasında gelgitli alışveriş ile üretimi sağlanan Şarkiyatçı söylem, Doğu ile Batı arasında diyalektiğin hiçbir biçiminin mümkün olmadığı bir dikotomiyi kurarak Batı'yı daima Doğu üzerinde etkin olacak bir konuma sabitlemiştir.

Said, Şarkiyatçılığın Napolyon'un Mısır'ı işgalinden beri "İşte Şark'ın tabiatı budur ve ona buna göre muamele etmemiz gerekir" diye kestirip atan bir bilgi biçimi üzerinden

---

60 Sarup, **Post-Yapısalcılık ve Postmodernizm**, s. 100.

61 Stuart Hall, "The West and the Rest", Stuart Hall, David Held, Don Hubert ve Kenneth Thompson (Ed.), **Modernity: An Introduction to Modern Societies** içinde, Blackwell Publishers, 1996, s. 205.

62 Foucault bu kavramla dağınık yapısına karşın birbiriyle ilişki halinde olan ve ortak bir strateji temelinde birleşen "ifadeler birliği"ni kastetmektedir.

63 Thierry Hentsch, **Hayali Doğu**, 2. Basım, İstanbul: Metis Yayınları, 2008, s. 177.

64 Said, **Şarkiyatçılık**, s. 132.

işleyen iktidar tarafından tekrar tekrar üretilmiş yarı mitik bir inşa olduğunu söyler.[65] Dikkat edilirse Said bu tanımda Şarkiyatçılığın kurguya dayalı "mitik" zemininin, iktidarın Doğu bilgisini araçsallaştırmasıyla "aklandığını" ortaya koymaktadır. Bu bilgi biçimi Şarkiyatçı söylemi meşrulaştırırken aynı zamanda Doğu ile Batı arasındaki ikili karşıtlığı da her defasında yeniden üretmektedir. Böylelikle Batı, bilgisel yargıların işlevi haline getirdiği Şark karşısında kendi etkin kimliğini "sürekli" olumlama imkânı bulurken, Doğu ise Batı'nın bu sınırsız "hitabet" alanında "süresiz" olarak yorumlanmaya mahkûm edilmiştir.

1. 1. 4. 'Süresiz' Bir İlişki

Said, Şarkiyatçılığın Batı'da "birleştirici değerler öbeğini" yansıtması bağlamında ortaklaşa korunan bir Şark arşivine bağlı olduğunu söyleyerek bu disiplinin Doğu'yu malzeme edinmiş bir yorum okulu olduğuna dikkat çekmiştir.[66] Başı sonu olmayan bir etkinlik[67] olarak tanımlanabilecek olan yorumlama işleminin Doğu söz konusu olduğunda birbirinin tekrarı niteliğinde devasa bir literatürden oluşan arşive bağlı olması, Şarkiyatçılığın en temelde Doğu'ya koşullara göre uyarlanabilecek sabit bir öz yüklediğini göstermektedir. Doğu'ya yüklenen "farklılığın", onun doğasına indirgenerek doğallaştırılması[68] ile elde edilen bu "öz"ün en temel işlevi ise iktidara her durum ve koşulda kendini *gerekçelendirme* olanağı sunması ve böylelikle güç ilişkilerinin "süresiz" bir şekilde yeniden üretim imkânını elde etmesidir. Said, Batı'nın Doğu ile ilişkilerinde farklı zaman ve koşullarda iktidar ilişkilerini kendi lehine kurma ve anlamlandırma konusundaki bu ayrıcalığını Şarkiyatçılığın stratejisi gereği Batı'nın sahip olduğu "esnek konum üstünlüğü"[69] olarak ifade etmiştir.

Batı'ya esnek bir konum üstünlüğü sunarak Doğu ile farklı durum ve koşullarda da sürdürebileceği olanaklı ilişkiler dizisi sunan Şarkiyatçı strateji, Şarkiyatçılığın birikime ve ortaklaşmaya dayanan kimliği ile açıklanabilir. Bu kimlik geleneksel ilimlerle, kamusal kuruluşlarla (hükümetler, ticaret şirketleri, coğrafya dernekleri, üniversiteler), belirli yazım türleriyle (seyahat, keşif kitapları, fanteziler, egzotik betimlemeler)

---

[65] Said, **Şarkiyatçılık**, önsöz.

[66] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 51.

[67] Sarup, **Post-Yapısalcılık ve Postmodernizm**,s.72.

[68] Hall, **Representation: Cultural Representations and Signifying Practices**, s. 245.

[69] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 17.

kurduğu birliklerden ötürü özellikle güçlü bir kimliktir.[70] Bu sebeple kendini yalnızca tarihsel değil aynı zamanda maddi ve kurumsal bir varlıkla da gösteren Şarkiyatçı temsil biçimleri, Batı'nın dilinde, kültüründe, kurumlarında, soluduğu siyasal havada yerleşiklik kazanarak söylemsel tutarlılık diyebileceğimiz bir şeyi ortaya çıkarmıştır.[71] Bu durumun nihai sonucu ise Şark ve Şarklı sözcüğünün kullanılması ile zihin ve algı dünyasını işgal eden değişmez bir malumat bütünlüğü sayesinde Şark'ın zaman ve birey ötesi bir kategoriye yerleştirilmiş olmasıdır.

Said, Şark'ın yerleştirildiği bu kategori ile bir şeylerin Şark'a özgü diye nitelendirilmesinin zaten dile getirilmiş bir değer biçme yargısını beraberinde getireceğini söyleyerek[72] söz konusu durumu da "örtük Şarkiyatçılık" olarak kavramsallaştırmıştır. Said, örtük Şarkiyatçılık ile Doğu hakkındaki söylemlerin temel içerik farklılıklarına rastlanmaksızın istikrar ve süreğenlik çerçevesinde ve neredeyse "bilinçdışı" bir kesinlikle üretildiğine işaret eder.[73] Bu özellikleri ile kökten muhafazakâr olan örtük Şarkiyatçılık, Şark'a dair herhangi bir yargısını dile getirmek isteyen kişiye kullanılabilecek ya da daha ziyade harekete geçirilebilecek eldeki somut durum için incelikli bir söyleme dönüştürülebilecek bir dillendirme olanağı sağlamaktadır.[74]

Örtük Şarkiyatçılığın Batı'nın Doğu ile girdiği ilişki biçimini süresizleştirmedeki en önemli işlevi, Şarkiyatçı düşünce biçimini kültürleştirmesinden ileri gelmektedir. Said'in kavramsallaştırdığı şekilde örtük Şarkiyatçılık ile Şarkiyatçılık, var oluşunu açıklığına Şark'ı alımlayabilirliğine değil, Şark üzerindeki kurucu güç istenci konusunda taşıdığı içsel yineleyici tutarlılığa dayandırmış ve böylelikle kültürün nesilden nesile aktarılan bir parçası haline gelmiştir.[75]

Şarkiyatçılığın kültürel bir uygulama aracı haline gelmesi, söylemin yalnızca dil düzeyinde kalmayıp pratikte de bir uygulamaya dönüşmesi ile mümkün olmuştur. Bu bağlamda Şarkiyatçı söylemin araçsallaştırılarak uygulamaya dökülmesi en net ifadesini sömürge döneminde bulmuştur. Bu dönemin Şarkiyatçı düşünce ile kurulan süresiz ilişki biçiminin anlaşılmasında özel bir önemi vardır. Zira bu dönemden itibaren

---

[70] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 214.

[71] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 285.

[72] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 219.

[73] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 218.

[74] Said, **Şarkiyatçılık**,s. 234.

[75] Said,**Şarkiyatçılık**, s. 234.

Batı'nın Şark ile ilgili düşünceleri salt metinsel tasavvura dayalı olmayıp çıkar öbeğinin inceltilmiş bir şekline dayalı söylem ve politika düzeyinde hayatiyet bulmuştur. Böylelikle öğreni-denetim diyalektiğine dayalı olarak Şark ile kurulan ilişki biçimi daha çok denetim düzeyinde şekillenen bir hal almıştır. Denetlemenin düzeltme, önleme ve gözetleme mekanizmalarına dayalı olarak yatay iktidarlar serisi ile işleyen bir iktidar[76] olması bağlamında da bu durumun en temel sonucu Şarklıların da kendi Şarklılaştırılışına katılmaları olmuştur.[77] Said'in, Arap dünyasının Batı'nın düşünsel, siyasal, kültürel uydusu haline geldiğine[78] yönelik ifadeleri ile netlik kazandırdığı bu durum, bugün Doğu'da siyaset, medya ve eğitim gibi kurumların Batı'da biçilip hazırlanmış eğilimlerin aktarılmasında üstlendikleri taşeronluk ile kendini göstermektedir.

Said, Antonio Gramsci ve Foucault'nun teori ve kavramlarından yararlandığı "Şarkiyatçılık" adlı yapıtında en temelde söylemin içindeki güç yatırımına dikkat çekmektedir. Nitekim Şarkiyatçı geleneğin esasta dayandığı güç de zaman ve mekânın değişen anlamına getirdiği yeni içerikten[79] kaynaklanmaktadır. Böylelikle Doğu ve Batı olarak dokunulmaz iki bütüncül kimlik[80] ortaya koyan bu düşünce geleneği, Batı'da Doğu'ya bakış ve yönelişteki çıkış noktası değişse de nitelik ve biçim ya da "öz" olarak daima sabit kalacak bir algılama oluşturmuştur. Bu durumun nihai ve en önemli sonucu olarak da iki medeniyet arasındaki asimetrik ilişki süresiz bir zeminde sabitlenmiştir.

1. 2. Amerikan Oryantalizmi

Edward Said'in Şarkiyatçılığın soy kütüğünü yaptığı paradigma kurucu yapıtında esas savı, Şarkiyatçılığın modern siyasal-düşünsel kültürün sadece temsilcisi olmaktan çok onun önemli bir boyutu olduğu, bu biçimiyle de Şark'tan çok Batı'nın kendisiyle ilgili olduğudur.[81] Said bu savını eserinin henüz giriş kısmında ortaya koyarak Şarkiyatçılığın, kurgu, kimlik, güç ilişkileri ile işleyen geniş bir arka planını vermezden önce bu geleneğin bütünsel olarak temel işlevinin Batı'ya, kavram ve eylem alanında Batılı olmanın getirdiği değişmez bir "etiket" sağladığına dikkat çekmiştir. Nihayetinde

---

[76] Revel, "Denetleme", **Foucault Sözlüğü**, s. 44-45.

[77] Said,**Şarkiyatçılık**, s. 339.

[78] Said,**Şarkiyatçılık**, s. 337.

[79] Alim Arlı, **Oryantalizm, Oksidentalizm ve Şerif Mardin**, 2. Basım, İstanbul: Küre Yayınları, 2009, s.184.

[80] Said,**Şarkiyatçılık**, s. 269.

[81] Said, **Şarkiyatçılık**,s. 22.

Batı'ya ona has değerler ve eyleme alanları sunan Şarkiyatçı düşünce biçimi, ucu açık bir Avrupa hülyasından çok nesillerdir önemli parasal yatırımların yapıldığı yaratılmış bir kuram ve uygulamalar bütününe dayanmaktadır.[82] O halde bu kuram ve uygulamalar bütünlüğüne süreklilik katarak Şarkiyatçı düşünce biçimini besleyen ise Batı'nın, Doğu'yu sıkıştığı köşede tuttuğu siperlerde yerleştirmek suretiyle garanti altına aldığı siyasal ve düşünsel kültürüdür.[83]

Şarkiyatçılığın Batı'nın Doğu üzerindeki egemenliğinin tonunu ve sonrasında alacağı görünümünü belirleyen bu kültürel işlevi, Amerikan oryantalizminin incelenmesinde de ilk basamağı oluşturmaktadır. Çünkü Said, Amerika ve Avrupa oryantalizmi gibi iki farklı yönelimin oluşmasını Doğu ile girilen farklı tecrübelere bağlayarak Avrupa'nın ardından Amerika'nın Şark'a ilgisinin daha çok siyasal olduğunu[84] söylerken bu ilgiyi yaratanın da kültür olduğunun altını çizmektedir.[85] O halde Amerikan oryantalizmi için söylenmesi gereken ilk şey Amerika'ya has salt bir oryantalist bakışın olmadığı, daha çok Anglo-Amerikan oryantalizminden[86] bahsedilebileceğidir.

Anglo-Amerikan oryantalist düşünce biçimi klasik oryantalizme has klişelerin Amerika'nın katkısı olan siyasi jargon ve sosyal bilim mütehassıslığı ile pekiştirilmesi ve böylelikle klasik oryantalizmin Amerika'da ehlileşmesi, sıradanlaşmasına dayanmaktadır.[87] Amerika'da Şark bilgisi filolojik araştırmaların kurucu işleminden geçmemiş, daha çok sosyal bilimci ve alan uzmanlarının bölge araştırmalarına dayalı olarak ortaya çıkmıştır. Bu durumun sebebi ise Amerika için Şark'ın Avrupa için yüz yıllar boyu olduğu gibi geniş, kapsamlı bir mesele olmayıp daha çok bir yönetim meselesi ve siyaset sorunu olmasıyla açıklanabilir.[88]

Amerika'nın Şark ile kurduğu ilişki Şark'ın geleneksel egzotikliği kadar stratejik ve iktisadi önemine de dayanan canlı bir Şark ilgisine dayanmaktadır.[89] Artık bir mitos olmaktan çok Batının özellikle de Amerika'nın çıkarlarının kol gezdiği bir yer olan

---

[82] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 16.

[83] Said,**Şarkiyatçılık**, s. 303.

[84] Sut Jhally, "Edward Said on 'Orientalism'", **Media Education Foundation Transcript**, http://www.mediaed.org/assets/products/403/transcript_403.pdf , s.6.

[85] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 21.

[86] Ahmad Dallal, "The Study of Islam in American Scholarship: the Persistence of Orientalist Paradigms", http://www.stanford.edu/dept/france-stanford/Conferences/Islam/Dallal.pdf, s.7.

[87] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 309.

[88] Said,**Şarkiyatçılık**, s. 304.

[89] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 35.

Şark'ın[90] algılanışındaki bu yeni biçim genel dünya konjonktüründen bağımsız düşünülemez. Nitekim bilhassa İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünyanın çekim merkezinin Avrupa'dan kayması ile Amerika küresel üstünlüğe yükselmiş ve eski sömürgeleştirilmiş dünyanın her bir parçası geniş bir çıkar ağı ile Amerika'ya bağlanmıştır.[91] Fakat değişen bu konjonktürde ilk etapta Doğu hakkında Amerika'da ilk elden kaynak olmadığı için klasik oryantalist metinlere ve Avrupa'da Doğu çalışan oryantalistlere başvurulmuştur. Dolayısıyla klasik oryantalizmin kültürel birikimi Amerika'ya politik araçlar sunmuş; fakat Amerika'da daha çok bu konuda dilbilimcilerden ziyade tarihçiler, hukukçular, ekonomistler ile sosyal bilimciler ve alanında faaliyet gösteren diğer uzmanlar rol almıştır. Böylelikle Doğu, Anglo-Amerikan oryantalizmi ile siyasetten, iş dünyasına ve farklı sosyal bilim alanlarına kadar farklı uzmanlarca kendileri hakkında yapılmış araştırmalar ve materyallerin sunduğu "melez temsil biçimlerince" donatılmıştır.

1. 2. 1. Amerikan İmgeleminde "Doğu"

Doğu kurgusunda farkı üreten ve pekiştiren söylem biçimi olarak temsillerin en önemli işlevlerinden biri çağın belirli kültürel, mesleki, siyasal, iktisadi gereklerine cevap veren imgeler sunmasıdır.[92] Amerika'nın Doğu algısı ve tasviri de klasik Şark kurgusunun Amerika'nın bölgedeki siyasi, iktisadi ve stratejik hesaplarına göre şekillenmiş olan temsil biçimlerinden oluşmuştur. Çağın ihtiyaçlarına göre şekilsel olarak değişime uğramış olan Doğu tasvirine Amerika'nın katkısı ise bu tasvirin iş dünyasından, üniversitelere, siyasete ve popüler kültüre kadar geniş bir alana *dağılımı* ve bu alanlar tarafından yeniden ve yeniden *dağıtımıdır*.

Amerikan imgeleminde Doğu, ilk olarak haritada Bağdat'ın yahut Beyrut'un yerinin bulunmasından çok Kırk Haramiler, Bin Bir Gece Masalları gibi anlatılardaki kurguya dayalıydı.[93] Araplara has bu öngörülebilir stereotiplerin geliştirilmesi ise özellikle 1920'lerden sonra ve bilhassa İsrail'in kurulmasıyla National Geographic[94] dergisi ile sağlanmıştır. Amerikan popüler kültürünün ikonu olan bu dergi Arap dünyasını

---

[90] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 35.

[91] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 298.

[92] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 286.

[93] Dougles Little, **American Orientalism**, The University of North Carolina Press, 2008, s. 11.

[94] National Geographic dergisinin özellikledini baskılardan sonra Amerika'ya yerleşen Püritenler ile Filistin'e yerleşen Yahudiler arasında kurduğu bağlantı çoğu Amerikalının İsrail'in kuruluşuna olumlu bakmasını sağlamıştır. Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. Little, **American Orientalism**, s. 24.

kabilevi, ilkel ve şiddet kaynağı olarak resmetmek suretiyle Amerikalıların coğrafi tahayyülünde Doğu-Batı karşıtlığını ve Arapların "ötekiliği"ni pekiştirmiştir.[95]

Amerikan popüler kültüründe şekillenen Arap imgelemi bilhassa İsrail'in bölgedeki varlığı ile büyük ölçüde siyasiler tarafından da beslenmiştir. Harry S. Truman ve David Eisenhower gibi devlet başkanlarının Arap dünyasına yönelik tasvirleri daha çok onların davranışlarının kestirilemez ve bu sebeple güvenilmez oldukları, dini aşırılığa kaçtıkları ve bu özellikleri ile Amerika'nın bölgedeki çıkarlarına tehlike oluşturdukları doğrultusundaydı.[96]Ayrıca özellikle İsrail'in varlığına karşı Arapların gösterdiği tepki ve 1973 petrol krizi ile de onların intikam almaya yatkın ve kinci oldukları, bu özelliklerinin de dini öğretilerinden kaynaklandığına yönelik fikirler gelişmiştir. Bu fikirler doğrultusunda "Arapların dünyayı ele geçirirlerse onu yerle bir edecekleri"[97] hususundaki düşünceler de siyasi ve kamusal alanda söylem ve imgelerle güçlü bir şekilde yaygınlık kazanmıştır.

Popüler kültür ve siyasetteki imge ve söylemlerin yanı sıra Amerika'da disiplinler arası bir alan olarak kurulan Ortadoğu çalışmaları da sunmuş olduğu "bilimsel ispatlar" ile Doğu tasvirlerinin tamamıyla kanıksanmasına yol açmıştır. Doğu hakkında yapılan bu bilimsel çalışmalar Soğuk Savaş ile birlikte siyaset yapıcıların kritik bölgeler hakkında güvenilir bilgiye duydukları artan ihtiyaç neticesinde ortaya çıkmıştır ve bu sebeple bilhassa Doğu tasvirleri ve bunları sunuş yöntemleri oldukça önem taşımaktadır. Nitekim bu çalışmalar daha çok "bölge araştırmaları" sıfatı ile ve hiçbir edebi vurguya başvurulmaksızın istatistiksel olarak; insanların kavramsal olarak budanmış halde olgu ve eğilimlere, tutumlara indirgenmesi suretiyle ortaya konmuştur.[98] Bu durumun en temel neticesi de Ortadoğu halklarının gayri insanileştirilmesi ile Ortadoğu'ya yönelik Amerikan kimliğinin yüceltilmesi ve bu sayede Amerika'nın Ortadoğu politikasının da haklılaştırılması olmuştur.

---

[95] Mahmut Gökmen, "Arap Dünyasında Oryantalizmin Modern Haritası: National Geographic Dergisi (1990-2006)", **Uluslararası Oryantalizm Sempozyumu**, 1.Basım, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültürel ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Kültür Müdürlüğü Yayınları, 2007, s. 188.

[96] Little, **American Orientalism**, s. 27.

[97] Little, **American Orientalism**, s. 31.

[98] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 304.

1. 2. 2. “Yeni barbarlar” Karşısında “Batı Medeniyeti”

Amerika, Doğu’nun *farklılığını* geleneksel şablonları işleyen popüler kültür, siyasi söylemler ve bilimsel çalışmalar ile ortaya koymuştur. Fakat Amerika için Doğu’nun Avrupa’dan farklı olarak daha çok bir siyaset sorununa bağlı olması Amerikan oryantalizminin kimlik inşası sürecinde de birtakım farklılıkları doğurmuştur. Said’e göre bu konudaki en büyük farklılık Amerika’da Şarkiyatçılığın Avrupa’da olmadığı kadar kurumsal bir kudrete yaslanmış olmasıdır.[99] Bu bağlamda bilhassa siyasiler ile bilim adamlarının paralel söylemleri ile zirveye ulaşmış olan bu kurumsal kudrete yaslanan kimlik de Avrupa oryantalizminde olduğu gibi kurgu sonucunda varılan bir “netice” olmaktan çok siyasileri destekleyen ve politikalarını haklılaştıran, meşrulaştıran bir işleve sahip olmuştur.

Amerikan oryantalizminde Doğu söyleminin genel anlamıyla siyasi ve ekonomik konjonktür ile Doğu’ya has stratejik hesaplamalar doğrultusunda oluşturulduğu göz önüne alınırsa kurguya içkin olarak kimliğin de koşullara bağlı değişkenler çerçevesinde bir *oluşum* içinde olduğu söylenebilir. Bu bağlamda 1973 petrol krizi Amerika’nın Doğu söyleminde önemli bir kırılma noktasıdır.[100] Zira petrol krizi ve özellikle 1970’lerden itibaren yaygınlaşan İslamcılık düşüncesi ile Arap halklarının İsrail ve Amerika karşısında keskin bir duruş sergilemesi Amerika’nın bölgeye daha çok tehdit odaklı bakmasına sebep olmuştur. Bu bakış ise Amerika’nın Doğu karşısındaki kimlik inşasında bugün de geçerli olan söylemsel ve pratik alandaki performansının[101] önünü açmıştır.

Doğu’nun Batı ve İsrail için tehlike arz eden yönü oryantalizmin özcü ve kategorileştirici yöntemi ile İslam dini temel alınarak açıklanmıştır. Özellikle de İslam’ın siyasal yönü açığa çıkarılarak[102] toplumun her alanında da dini öğretilerin

---

[99] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 320.

[100] 1967 yılında ortalama bir Amerikan vatandaşı petrol ambargosunun çok da farkında değilken ilerleyen beş yıl içerisinde durum oldukça değişmiş ve 1973 yılına gelindiğinde petrole olan bağımlılığın ciddi bir şekilde fark edilmesi Amerikan Dışişlerinde büyük bir endişeye yol açmıştır. Bu bağlamda James Akins’ın artan petrol fiyatları ile Amerika’nın ciddi bir çıkmaza sürükleneceğine dikkat çektiği “Petrol Krizi: Kurt Bu Kez Burada” başlığıyla 1973 yılının Nisan ayında Foreign Affairs dergisinde yayınlanan makalesi, Amerika’nın Ortadoğu’ya neden bu dönemden itibaren tehdit odaklı bakmaya başladığına ışık tutmaktadır. Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. Little, **American Orientalism**,s. 65-69.

[101] Ali Balcı, “Diskors ve Pratik Olarak Dış Politika”, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt. 4, Sayı. 15, Güz 2007, s. 70.

[102] Bernard Lewis, İslam dininin sahip olduğu cihadi öğreti gereği dünyayı “İslam toprakları” ve” savaş toprakları” olarak ikiye ayırdığı ve her Müslümana da İslam topraklarında İslami hukuk ile yönetimin sağlanması, savaş topraklarında da İslam için savaşma vazifesi yüklediğini söylemiştir. Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. Bernard Lewis, **Crisis of Islam**,Canada: Random House, 2004, s. 31.

hâkim olduğu tezi ortaya atılmış, bireyler de böyle bir toplumun baskıcı karakteri içinde hapsolmuş birer kurban olarak resmedilmiştir. Arap halklarının sivil haklar, politik ve ekonomik özgürlükler ve insani eşitlik gibi Batı'nın bilhassa da Amerika'nın temsil ettiği değerlerden yoksun olduklarına yönelik bu tasvirleri onların "yeni Barbarlar" [103] oldukları tezi temelinde farklı bir yer olarak işaretlenmesine sebep olmuştur. Arapların "yeni Barbarlar" olduklarına yönelik bu tasvir Amerika'yı da Batı medeniyetinin temsilcisi olarak ortaya çıkarmış ve böylelikle geleneksel oryantalizmdeki "biz"-"onlar" dikotomisinin yeniden üretimini sağlamıştır.

Amerikan oryantalizminde "yeni barbarlar" ve "Batı medeniyeti" temelinde kurulan ikili karşıtlığın en temel işlevi Amerika'nın Ortadoğu'ya müdahale yolunu açmış olmasıdır. Nitekim sosyal bilimcilerin tezleri ve bölge araştırmaları ile Doğu halklarının dinin belirleyici olduğu toplumsal yapı ve kurumların "mahkumu" profilinde çizilmesi, Amerikan siyasilerin de "eğitici ve ehlileştirici" bir misyon üstlenmelerini beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda en temel değişimi, 1970'li yıllardan itibaren "Üçüncü Dünya'daki kadınların özgürleştirilmesi" adı ile yaygınlaşan kadın çalışmaları temsil etmektedir.[104] Ortadoğu'da kadın haklarının korunması için başlatılan bu çalışmalar Amerikan siyasilerinin "özgürlük ve eşitliğin her toplumun her alanda hakkı olduğu" bu sebeple de Amerika'nın Ortadoğu'da baskı altında olan halkların "sesi" olması gerektiği söylemini beraberinde getirmiştir.[105] Bu söylemin en temel işlevi de bu yıllardan itibaren Amerika'nın Doğu politikasını ve böylelikle de Amerikan kimliğini desteklemesi olmuştur.

1. 2. 3. Amerikan Yüzyılı: Kimlik ve Güç İlişkileri

Said, soy kütüğüne bakarak Amerikan Şarkiyatçılığının, İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında kurulan askeri dil okulları, savaş sonrası dönemde ortaya çıkan devlet ve özel şirket çıkarları, Sovyetler Birliği ile girilen Soğuk Savaş mücadelesi, yenileştirilmeye, yeniden eğitilmeye hazır hale geldiği düşünülen Şarklılara yönelik geçmiş artığı bir misyonerlik tutumu gibi şeylerden türediğini söyler.[106] Said'in bu saptaması ile özellikle Amerikan oryantalizminin yaslandığı kurumsal -*kenetleyici*- güç

---

[103] Dag Tuastad, "Neo-Orientalism and the New Barbarism Thesis: Aspects of Symbolic Violence in the Middle East Conflict(s)", **Third World Quarterly**, 24: 4, 2010, 591-599.

[104] Lockman, **Hangi Ortadoğu?**, s. 261.

[105] Meghana Nayak, "Orientalism and 'Saving' US State Identity After 9/11", International Feminist Journal of Politics, Vol. 8, 2006, s. 48-. 53.

[106] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 305.

dikkat çekmektedir. Büyük ölçüde Ortadoğu araştırmacılarının ve farklı alanlardaki uzmanların yaptığı araştırma ve saptamalarla kendini gösteren bu kurumsal güç de Doğu'nun ötekiliği temelinde Batılı kimliğin *doğrulanması* ve Oryantalizmdeki ikili paradigmanın güncellenerek pekişmesinde büyük rol oynamıştır.

Amerikan oryantalizminin arkasındaki güç ilişkileri büyük ölçüde siyasiler ile bilim adamlarının Doğu imgeleri ve Doğu'ya karşı takınılacak politik tutum konusunda yaptıkları işbirliğine dayanmaktadır. Bu bağlamda siyaset ve bilim dünyasının bu işbirliğinin altını ısrarla çizen ve Şark'ın tek başına oryantalistlere bırakılamayacak kadar önemli olduğunu[107] vurgulayan ilk olarak Hamilton Gibb olmuştur. 1955'te Oxfort'tan Harvard Üniversitesi Ortadoğu Çalışmaları Merkezi'ne yönetici olarak geçen Gibb'e göre, Ortadoğu ve İslam hakkında sadece daha kapsamlı değil, aynı zamanda siyaset yapıcıların da daha fazla işine yarayacak bilgi üretmek üzere Oryantalistlerin ve sosyal bilimcilerin birlikte çalışması zorunlu hale gelmiştir.[108] Bu zorunluluğu doğuran ise şüphesiz Soğuk Savaş ile dekolonizasyon sürecinin aynı döneme denk gelmesi, bu sebeple de uzun yıllar bastırılmış ve ekonomik olarak da zor durumda olan Doğu toplumlarının toplumcu yapıları ve Batı'ya karşı birikmiş öfkelerinin de gereği olarak Komünist ideolojiye kayabilme riskleriydi.

Gibb'in, Doğu politikasında güç aracı olması açısından oryantalistlerin sağladığı Doğu bilgisinin altını çizmesine rağmen ortaya koyduğu fikirler klasik oryantalizmin çizmiş olduğu Doğu imgeleminin sınırları içerisinde kalmıştır. Buna karşılık Soğuk Savaş yıllarında Komünist ideolojiye karşı Doğu uzmanları ve siyasilerin işbirliği ile Ortadoğu'da Batılı bir cephe oluşturulmasında Arap halklarının Amerika'nın üstleneceği "iyileştirici el" vazifesi ile modernleştirilebileceğini düşünen Modernleşme kuramcıları önemli bir rol almıştır.

1950'lerin başlarından 1970'lere kadar Amerika'nın bölge çalışmalarında hakim paradigma olan modernleşme kuramının Ortadoğu'da Komünizm karşısında Batı yanlısı bir cephe oluşturmasında rol alacak en temel tezi, erken dönem modern Batı'nın aksine geleneksel toplumların içerden temel toplumsal değişimi sağlayabilecek kurumlardan ve iç dinamiklerden yoksun olduğu, bu sebeple de değişimin dışardan gelmesi konusundaki zorunluluktu.[109] Bu da büyük oranda Batı'nın siyasi, kültürel ve ekonomik nüfuzu

---

[107] Lockman, **Hangi Ortadoğu?**,s. 200.

[108] Lockman, **Hangi Ortadoğu?**,s. 200.

[109] Lockman, **Hangi Ortadoğu?**,s. 208.

anlamına geliyordu. Fakat bu kuram da her ne kadar Doğu'ya biçilen sabit ve değişmez yapıyı bir nebze esnetmişse de temel olarak geleneksel oryantalizmdeki dikotomiyi ve Doğu ile Batı arasındaki asimetrik ilişkiyi pekiştirmekten öteye gitmemiştir. Zira Doğulular ın ilkel, geri kalmış ve vahşi oldukları kabulüne dayanan modernleşme kuramı, bu durumun modern öncesi bir sürecin işareti olduğunu da ortaya koyarak aslında sosyal, siyasi ve iktisadi olarak tek tip bir toplum modeli olacağının ispatı üzerinden Batı'ya Doğu üzerindeki her türlü nüfuzunu meşrulaştıracak bir kapı aralamıştır.

Amerikan oryantalizmi için bilhassa Arap-İsrail Savaşları, Süveyş Krizi, 1973 krizi ve 1980 İran devrimi gibi Amerika'nın bölgedeki çıkarlarını riske sokacak gelişmelerin Doğu'ya bakışta belirleyici olduğu dönemde ön plana çıkan önemli bir isim de Bernard Lewis olmuştur. Lewis Avrupa oryantalizminin klişelerinden biri olan "Arap aklı" gibi bir kavramsallaştırma ile Arap dünyasının modern dünyadaki tavır ve tutumlarını bir arada değerlendirerek, Arapları çağdaş dünyada anlama ve anlamlandırmaya yönelik kılavuzluk eden düşüncelere öncü olmuştur. Bu bağlamda Lewis'in en temel iddiası, Arap aklının Batı aklından farkı dolayısıyla Batı modernitesinin ve sekülerizmin bu toplumlarda hiçbir surette gerçekleşemeyeceği, bu sebeple de Müslümanların kendisinden üstün olan Batı'ya bilhassa da Amerika'ya büyük bir öfke ve kin duydukları doğrultusundaydı.[110] Fakat Lewis'in Amerikan oryantalizmi için asıl önemi bu düşüncelerini "medeniyetler çatışması"[111] tezi ile temellendirerek oryantalist gelenekte 20. yy itibariyle yaşanan önemli bir dönüşüme önayak olmasından kaynaklanmaktadır.

Toparlanacak olursa oryantalizmde kimliğin, farkın üretimine dayalı olarak oluşan "kurgu"ya yaslandığı ve güç ilişkileriyle de işlevselleştiği göz önüne alındığında Amerikan yüzyılı olarak nitelenebilecek dönemde Batı kimliğinin Doğu'nun klasik kurgusunun dönemin ihtiyaçlarına göre yeniden *yorumlanmasına* bağlı olarak oluşturulduğu görülmektedir. Oryantalist gelenekte bu dönemin belirleyici özelliği ise Doğu imgesinin popüler kültür, bilim ve siyaset kurumu ile çok geniş bir yorum alanı tarafından üretilmesidir. Haber sayfalarındaki karikatürlerden, filmlerdeki Arap imajlarına ya da internet ortamında Araplara dair resim ve bilgilere kadar çok geniş bir

---

[110] Bernard Lewis, **What Went Wrong**, Phoenix, 2002, s.170-171.

[111] Bernard Lewis, "The Roots of Muslim Rage", **The Atlantic**, 1990; 266, 3, http://pages.pomona.edu/~vis04747/h124/readings/Lewis_roots_of_muslim_rage.pdf , s.60.

alanda yeniden üretimi sağlanan bu imgelemlerin en büyük işlevi de –daha çok medeniyet ve Amerika karşıtı olarak tasvir edildikleri için- Amerikan kimliğinin ve gücünün her defasında kutsanması olmuştur.

1. 2. 4. Süresiz İlişki: Bir "Düğüm Noktası" Olarak 11 Eylül

Oryantalist gelenekte süresiz ilişki biçimi sabit bir "öz"ü olduğu varsayılan kurgu üzerinden iktidarın her durum ve koşulda kendini *gerekçelendirmesi* ve böylelikle güç ilişkilerinin daima Batı'nın lehine olacak şekilde yeniden üretilmesine dayanmaktadır. Bu bağlamda Amerikan oryantalizminde kurulan süresiz ilişki biçiminden bahsedilmesi ilk olarak, söz konusu dönemin kültürel, bilimsel akışkanlığın çok hızlı olduğu global bir çağa tekabül etmesi sebebiyle Doğu'nun sabit bir "öz"e indirgenmesinin zorluğunun ortaya konulmasını gerekli kılmaktadır. Fakat tam da bu bağlamda terörizmle mücadelenin "global savaş" söylemi ile temellendirilmesi ile kurucu bir olay olan 11 Eylül saldırıları bir kırılmayı teşkil etmektedir. Nitekim 11 Eylül olayından sonra Amerika'nın Doğu ile ilişki biçiminin temel belirleyicileri Ortadoğu ve terörizm arasında kurulan metonimik ilişki[112] ile "terör ile savaş" gibi muğlak kavramlar[113] üzerinden işleyen müdahaleci yaklaşım olmuştur. Bu bağlamda 11 Eylül tikel bir olay olarak Amerikan oryantalizmi için Amerika ile Doğu ilişkisinde kimlik ve iktidar bağlamındaki anlamlandırmalar zincirinde sabitleyici bir etki yapmış olması ile "düğüm noktası"[114] olarak ele alınabilir. 11 Eylül olayının söylem alanında sabitleştirici bir işlev yüklenen bu kavramsallaştırma ile analiz edilmesi de Amerika'nın bu tarihten sonra Ortadoğu ile girdiği ilişki biçimini nasıl süresizleştirdiğini ortaya koyacaktır.

11 Eylül'ün, bu tarihten sonra Batı'nın Doğu ile girdiği ilişkiler söz konusu olduğunda oluşan söylemsel alanda evrensel bir yapılandırıcı işlev üstlenmesi bağlamında bir düğüm noktasını[115] teşkil etmesi, Amerika'nın saldırılara müteakip bu bölgeye söylemsel ve pratik anlamda uyguladığı politikaların analizi ile aydınlatılabilir. Bu politikalar sırasıyla kültürel, teknik ve politik-yasal olarak işleme alma bağlamında "muhalif olma", "yer bildirme" ve "dışlama" olmak üzere üç ayaktan oluşmaktadır.[116]

---

[112] Derek Gregory, **The Colonial Present**, Australia: Blackwell Publishing, 2004, s. 60.

[113] Butler, **Kırılgan Hayat**, s. 90.

[114] Laclau ve Mouffe, **Hegemonya ve Sosyalist Strateji**, s. 181.

[115] Laclau ve Mouffe, **Hegemonya ve Sosyalist Strateji**, s. 13.

[116] Gregory, **The Colonial Present**, s. 250.

Amerika'nın 11 Eylül'den sonra Ortadoğu'ya karşı kültürel unsurların araçsallığı ile gerçekleşen "muhalif olma" politikası, yapılan saldırıların Lewis ve Samuel Huntington'un "medeniyetler çatışması" tezinin ispatı olarak görülmesi üzerine şekillenmiştir. Nitekim saldırılardan sonra terör olaylarını tahlil eden uzman ve bilim adamları açıklamalarını İslam'ın değişmeyen, monolitik özü gereği terörizmi olmasa da fanatizmi desteklediği, bu sebeple Müslümanların –dinleri ile şekillenen toplumsal yapılarının "kurbanı" olarak- "medeniyeti" temsil etmesinden ötürü bilhassa Amerika'ya karşı kin ve nefret duydukları gibi söylemler üzerine temellendirmiştir. Bunlara ek olarak George W. Bush'un "Barbarlar savaş ilan etti"[117] ve "Ya bizimlesiniz ya teröristlerle"[118] gibi söylemleri de bir tarafta medeniyet karşıtı olduğu için tüm insanlığa karşı suç işlemiş "barbarlar" ile diğer tarafta evrensel değerler ile medeniyetin savunuculuğunu yapan Amerika ve onun yanında yer alan devletlerden oluşan keskin bir dikotomiyi kurmuştur. Bu noktada bu politikaya bağlı olarak 11 Eylül'ün Amerikan oryantalizminde bir düğüm noktasını teşkil etmesi bilhassa Bush'un ikinci söyleminde ("Ya bizimlesiniz ya teröristlerle") aranmalıdır. Çünkü bu söylem ile Amerika, kendisine ya da uyguladığı politikalara karşı oluşabilecek herhangi bir muhalefeti dolaylı olarak "teröristlerle yandaş olma" gibi bir konuma yerleştirmiştir.[119] Böylelikle bu söylem aynı zamanda Amerika'nın Ortadoğu'ya yönelik politikasında sorgulanamazlığı ve sorumlu tutulamazlığı da beraberinde getirmiştir.

İkinci olarak, "yer bildirme" politikası ise bölgenin salt bir coğrafya olarak "şeytanlaştırılması"[120] ve terörizm gibi ucu oldukça açık bir kavramın içerisine hapsedilmesi ile gerçekleşmiştir. Bu konuda en açık söylem Bush'un terör saldırılarına yönelik açıklamasında "Kim olduklarından emin değiliz fakat 'orada' olduklarını biliyoruz"[121] diyerek tüm Ortadoğu bölgesini mimlemesi ile görülmüştür. Ayrıca 11 Eylül'den sonra Afganistan ve Irak savaşlarında da Amerikan toplumunun savaşın gidişatını, televizyonlardan ya da internetten stratejik noktaları belirlenmiş bir harita üzerinden "hedef noktaları, vurulan ya da vurulacak noktalar" yoluyla takip etmesi[122]

---

[117] "Bush Says US is at War", 2001, http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/1546125.stm

[118] "Address to a Joint Session of Congress and the AmericanPeople", 2001,http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/09/20010920-8.html

[119] Butler, **Kırılgan Hayat**, s. 31.

[120] "Bush's 'Evil Axis' Comment Stirs Critics", http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/1796034.stm

[121] "George W. Bush Quotes", http://whitehouser.com/politics/george-w-bush-quotes-bushisms/

[122] Gregory, **The Colonial Present**, s. 205.

Ortadoğu bölgesinin savaşın getirdiği yıkıcı sonuçlardan budanmış halde salt bir terör yuvası olarak resmedilmesini beraberinde getirmiştir.[123] Bu durum da Amerika'nın sorumlu tutulamazlığı karşısında bölge insanının da hayatını ve ölümünü değersizleştirererek "yasını"[124] dahi tutulamaz kılmıştır.

Son olarak ilk iki politika ile bağlantılı olup onların tamamlayıcısı olarak da görülebilecek olan "dışlama" politikası, "sembolik" ve "fiziki" olmak üzere iki şekilde gerçekleşmiştir. Sembolik dışlama medya tarafından Doğu'ya ait stereotipler (örneğin sakal, başörtüsü, tesbih vb.) ile Müslümanların semboller üzerinden yalnızca "addedilmek" suretiyle günlük hayatta dışlanmasını ifade etmektedir. Fiziki dışlama ise daha çok bölgenin kendisinin ve bölge insanının ontolojik özne statülerinin askıya alınması ile[125] gerçekleşmiştir. Bu bağlamda fiziksel dışlamanın göstergesi olması açısından Ortadoğu'da Amerikalılar tarafından hapishanelerdeki uygulamalar ve tutukluların "süresizce" alıkonulması oldukça anlamlıdır; çünkü bu uygulamalar hukukun bu kimseler için askıya alınışı[126] ile bu insanların ontolojik olarak dışlanmışlıklarının en bariz göstergesidir. Ayrıca alıkoymalardaki süresizlik ile terörizmle mücadelenin de süresiz olacağı[127] mesajının verilmesi bu tarihten sonra Amerika'nın Ortadoğu ile girdiği ilişki biçiminin analizi açısından da önem taşımaktadır.

Amerika'nın 11 Eylül'den sonra uyguladığı bu politikalar birlikte düşünüldüğünde, İslam'ın sürekli olarak Usame bin Ladin gibi kişileri üreten tek kültürel sistem[128] olduğuna yönelik söylemler ile bölgenin salt coğrafyaya indirgenerek "insansızlaştırılması" ve bölge halkının sembolik-fiziki olarak "dışlanması"nın meşrulaştırıldığı görülmektedir. Ayrıca terörle mücadelenin Batı'nın İslam ile mücadelesinden çok demokrasi ve özgürlük gibi evrensel değerlerin terörizm ile mücadelesine dayandığı yolundaki söylemler[129] de Amerika'nın üstlendiği "medenileştirici, özgürleştirici" misyonu daha da "kutsallaştırmıştır". Tam da bu

---

[123] Butler, **Kırılgan Hayat**, s. 23.

[124] Butler, **Kırılgan Hayat**, s. 46. (Judith Butler bu konuda, "Kimi yaşamlar had safhada korunacak ve kutsallık iddialarının ilgası savaş güçlerini harekete geçirmek için yeterli olacaktır. Öteki yaşamlar böyle hızlı ve hiddetli bir destek görmeyecek ve hatta "yası tutulabilir" olma niteliğini bile kazanamayacaktır" demektedir.)

[125] Butler, **Kırılgan Hayat**, s. 79.

[126] Butler, **Kırılgan Hayat**, s. 75-76.

[127] Butler, **Kırılgan Hayat**, s. 75.

[128] Francis Fukuyama, "The West Has Won", **The Guardian**, 2001, http://www.theguardian.com/world/2001/oct/11/afghanistan.terrorism30

[129] Simon Dalby, "Calling 9/11: Geopolitics, Security and America's New War", **Geopolitics,**2003**,** 8:3, s. 71.

noktada, 11 Eylül'ün bir "düğüm noktası" oluşu ve kendinden sonra gelen olaylarda söylemsel bir sabitleme ile iktidar ilişkilerini Amerika'nın lehine üretmesi de ele alınan politikalar bağlamında Amerika'nın üstlendiği rolü kutsallaştırması[130] ile açıklanabilir. Nitekim Amerika'nın 11 Eylül saldırılarına müteakip izlediği politikalar bir tarafta mensup oldukları din ve kültürleri gereği addetme ile kuşku temelinde damgalama, sınıflandırma, alıkoyma ve ırka dayalı fişlemeye[131] maruz bırakılan, ölümleri mesele olmayan ve hukukun dahi hakları söz konusu olduğunda askıya alınabildiği bir topluluğu kurarken, diğer tarafta da kutsallığı ilga edildiği için terörizm gibi ucu açık bir kavram üzerinden "egemenliğin diriltilmesi"[132] ile güç ilişkilerinin Amerika'nın lehine yeniden üretimini sağlamıştır.

Girgio Agemben'in kullandığı anlamı ile "egemenliğin" 11 Eylül saldırılarına müteakip canlandırılması bu tarihin düğüm noktası olarak ele alınmasının da başlıca sebebidir. Nitekim "terörizm" kavramının tarihi-coğrafi sınırlarının kaldırılması ile sağlanan bu canlanma, terör, terörizm ya da bu bağlamda kullanılabilecek herhangi bir kavram söz konusu olduğunda oluşabilecek olağanüstü hal ile Amerika'nın müdahaleci yaklaşımını da süresizleştirmiştir. O halde 11 Eylül ile Amerika'nın her durumda iktidarını gerekçelendirmesi, bölgedeki politikaları ve bu politikalara bağlı oluşan, bilhassa terörizmin bölgeselleştirilmesine dayalı, söylemler ile -hukukun da üstünde- "egemen" bir güç olarak kendisini, kimliğini yeniden kurmasından ileri gelmektedir.

---

[130] Giorgio Agamben, bir hayatın "kutsallığından" cezalandırılamaz ve kurban edilemez olduğu ölçüde bahsedilebileceğini ve kutsal hayat söz konusu olduğunda ölümün dahi kutsal kabul edildiğini söyler. Agemben'in asıl argümanını ise kutsal hayat ve egemen güç arasında kurduğu ilişki ile ortaya koyar. Ona göre egemen gücün temel karakteri yasalar konusundaki dışsallığıdır, zira egemenin gücü yasaların doğruluğunu/geçerliliğini askıya almak konusunda sahip olduğu yasallığından kaynaklanır. Yani egemen, kuralı askıya alma gücü ile kendisini "kurallaştırabilen" güçtür. Egemen güç ve kutsal hayat arasındaki bağlantı ise aynı yapıya sahip iki simetrik figür olmalarından kaynaklanır, nitekim hayatı "kutsal" kılan esasında egemen güç tarafından içerilerek yargısal-politik sistem ile takas edilebilmesidir. Netice olarak hayatın kutsallığı, egemen tarafından içerilmesi ve kendisi için yerine göre yargısal sistemin askıya alınabilmesi ile orantılıdır. Bkz. Girgio Agemben, **Homo Sacer: Sovereign Power and Bare Life**, California: Stanford University Press, 1998, s. 18, 52, 53.

[131] Butler, **Kırılgan Hayat**, s. 87

[132] Butler, **Kırılgan Hayat**, s. 72. (Butler "egemenliğin diriltilmesi"ni Foucault'nun "yönetimsellik" kavramı ile Agemben'in "egemenlik" kavramlarının çakışması olarak okur. Foucault'ya göre yönetimselliğin ayırt edici özelliği, hukuku yerine göre taktik olarak kullanabilmesidir. Agemben ise egemenliğin, neyin istisnai bir durum, hukukun üstünlüğünün askıya alınacağı bir an teşkil edip neyin etmeyeceğine karar verişinde kendini gösterdiğini belirtir. Bu bağlamda Butler, 11 Eylül'den sonra Amerika'nın politikalarını ilan ettiği olağanüstü hal gereğince uygulaması ve süresiz alıkoymaları ile yönetimselliğin ortasında egemenliğini diriltiğini böylelikle sivil, askeri, uluslararası hukuki çerçevelerin üzerinde ve aleyhinde tanımlanan bir iktidarı kendine mal ettiğini söyler. Daha fazla bilgi için bkz. Butler, **Kırılgan Hayat**, s. 68-78.)

BÖLÜM 2: 11 EYLÜL SONRASI AMERİKAN ORYANTALİZMİNDE MÜSLÜMAN KARDEŞLER TEMSİLİ

Edward Said, Şarkiyatçılığın bir inançlar öbeği, bir çözümleme yöntemi olarak gelişmeye muktedir olmadığını hatta gelişimin öğretisel karşı tezi olduğunu söyler.[133] Şarkiyatçılığın, Doğu ile Batı arasındaki ilişkide düşünce üzerindeki bir dizi zorlama ve sınırlamaya[134] sebep olan bu özelliği, Batı'nın teoloji, edebiyat, felsefe ve sosyoloji aracılığıyla Doğu'yu ifade etmede ve onun "fark"ını yeniden üretmede kullandığı "sürekli" bir analiz çerçevesine[135] dayanmaktadır. Doğu'ya bakışta onu anlama ve yorumlamada bu analiz çerçevesinin yetkinliği ve bu bağlamdaki süresizliği, bu çerçevede Doğu'nun karmaşıklığının karakter tipolojileri ile yönetilebilir ve kavranabilir[136] bir seviyeye indirgenmesi sayesinde sağlanmıştır. Bu bağlamda Batılının Doğu'yu bu değişmez analiz çerçevesine sığdırmasında ise temsillerin işlevselliği önemli bir rol oynamıştır. Zira temsiller Said'in deyimiyle özel bir tarihsel, düşünsel, hatta iktisadi ortam içinde bir amaca yönelik ve bir eğilime uygun olarak işleyen; aynı anda birkaç görevi yerine getiren fırsat dizgeleridir.[137] O halde olgusal bilginin mutlak taşıyıcısı olmayan temsiller[138], asıl olarak Doğu'nun farklılığını ve bu farkı bilme-ifade etme ayrıcalığına/üstünlüğüne dayalı olarak da Batılı söylemin iktidarını üreten ve böylelikle Şarkiyatçı düşünme biçimine de dinamiğini vererek onun devamlılığını sağlayan dizgelerdir.

Said'in temsillere yüklediği işlevselliğin ifadesi, Şarkiyatçılıktaki düşünceleri ile İngiliz-Amerikan biçemine geçişi simgeleyen Hamilton Gibb'de görülebilir. Gibb'e göre Doğu çalışmalarında asıl önemli olan Şarkiyatçının bir araştırmacı olarak yaptığı olgusal çalışmalar değil, bu araştırmaların kamusal dünyanın kullanımına uyarlanabilirliğidir.[139] Zira ilk bölümde değinildiği üzere Amerikan Şarkiyatçılığını geleneksel olandan ayıran temel nokta da "bölge araştırmaları" çatısı altında "uzmanlar" tarafından yapılan Doğu çalışmalarında belirleyici kriterin, siyasilerin söylem ve politikalarında onları yetkin ve donanımlı kılacak "yararlı" bilgiler

---

133 Said, **Şarkiyatçılık**, s. 321.

134 Said, **Şarkiyatçılık**, s. 51.

135 Bryan S. Turner, **Oryantalizm, Postmodernizm ve Globalizm**, 2. Basım, İstanbul: Anka Yayınları, 2003, s. 45.

136 Turner, **Oryantalizm, Postmodernizm ve Globalizm**, s. 77.

137 Said, **Şarkiyatçılık**, s. 285-286.

138 Said, **Şarkiyatçılık**, s. 286.

139 Said, **Şarkiyatçılık**, s. 288.

üretmesiydi.[140] Bu bağlamda uzman ve bilim adamlarının çalışmaları, Amerika'nın Ortadoğu ile etkileşiminin arttığı yeni dönemde Şarkiyatçı düşüncenin temsillerle sağlanan süresizliğini görmek adına başvurulacak ana kaynaklardır.

Amerika'nın Ortadoğu ile ilişkisi bölgesel ve konjonktürel bir çizgide, bölgenin bir yönetim ve siyaset sorunu olması bağlamında, genel olarak çıkar politikasıyla orantılı bir şekilde gerçekleşmiştir. Amerika'nın, Ortadoğu söz konusu olduğunda daha çok Avrupa'dan aldığı tanım ve klişelerin sıradanlaşması ve popülerleştirilmesi bağlamında, bölgedeki iktidarını siyasal, kültürel ve ekonomik koşulları temelinde "kendine has" bir tanım ile yetkinleştirmesi ve işlevselleştirmesi 11 Eylül'den sonra olmuştur. Nitekim 11 Eylül olayı, bir düğüm noktası olarak Ortadoğu söz konusu olduğunda bölgesel, kültürel ve toplumsal olarak yapılabilecek yorum ve tespitlerde söylemin sahip olduğu kaygan zemini "terör ve terörizm" kavramları ile sabitlemiştir.[141] Bu sabitleme işleminde de böyle bir saldırının neden Müslümanlar tarafından ve neden Amerika'ya yapıldığı soruları temelinde Ortadoğu, İslam ve bilhassa cihat konuları hakkında toplumu "aydınlatıcı" olmaları bağlamında terör ve Ortadoğu uzmanları ile sosyal bilimcilerin yazın ve söylemleri oldukça önemli bir rol oynamıştır.

Soğuk Savaş'tan sonra kültürün siyasileştirilip büyük jeopolitik ambalajlar içinde sunulması ile başlayan kültür tartışmaları[142] 11 Eylülden sonra dinin de siyasi bir sınıflamaya dahil edilmesi[143] ile daha geniş bir alana yayılmıştır. Zira 11 Eylül'den sonra yapılan çalışmalarda yoğun olarak İslam dünyasında modernite karşıtı ve İslam'ın temel esaslarına dönmeyi amaçlayan dini bir uyanışın gerçekleştiği konusu üzerinde durulmuştur. Bu noktada önemli olan ise İslam söz konusu olduğunda "diriliş, canlanma, uyanış" gibi kavramların mitikleştirilmesiyle[144] İslam'ın Batı karşıtlığı temelinde ideolojik bir muhalefet olarak "İslamcılığa", Ortadoğu'nun ise bu muhalefet temelinde örgütlenen cihatçı gruplara yuva olan bir bölgeye indirgenmiş olmasıdır. Bernard Lewis'in "Çoğu Müslüman fundamentalist değildir ve çoğu fundamentalist

---

[140] Bu konuda Said, "Şarkiyatçılık siyaset üreticilerine danışmanlık eden Ortadoğu uzmanlarının içine kişiliklerine işlemiş durumdadır" demektedir. Bkz. Said, **Şarkiyatçılık**, s. 335.

[141] Düğüm noktası ve söylemsel sabitleme için bkz.Ty Solomon, "Time and Subjectivity in World Politics", **International Studies Quarterly**, 2013, s. 4.

[142] Mahmood Mamdani, **İyi Müslüman Kötü Müslüman**, 1. Basım, İstanbul: 1001 Kitap Yayınları, 2005, s. 25.

[143] Mamdani, **İyi Müslüman Kötü Müslüman**, s. 32.

[144] Saad Eddin Ibrahim, **Egypt Islam And Democracy:Critical Essays**, Mısır: The American University in Cairo Press, s. 35.

terörist değildir, fakat bugün çoğu terörist Müslümandır."[145] sözlerinde en net ifadesini bulabilecek olan bu mitin özellikle Amerikan toplumunda ortaya çıkardığı sonuç ise cihat korkusu ve Müslümanların dünyayı ele geçirecekleri endişesi[146] olmuştur.

11 Eylül'den sonra Batı toplumunun endişe ve korkuları temelinde Ortadoğu hakkında bilgi edinme istemine paralel olarak hızla artan kitap, makale ve raporların çok büyük bir kısmının, ilk olarak Bernard Lewis'in kullandığı sonrasında ise Samuel Huntington'un geniş ve daha yetkin bir çerçeveye yerleştirdiği "medeniyetler çatışması" tezini hareket noktası olarak aldığı görülmektedir. Söz konusu yayınlarda dikkat çeken nokta ise Ortadoğu'da Batı'ya yönelik muhalefet söylemlerinin yalnızca grup liderlerinin İslam temelli açıklamaları temel alınarak incelenmiş olmasıdır.[147] Bu bağlamda Ortadoğu kapsamında politika, tarih ve sosyoloji alanlarına ait 11 Eylül sonrası yazılmış kitaplarda Ortadoğu'daki hareketlenmeyi ve Batı karşıtlığını anlamaya çalışan yazarlar, daha çok İslami gruplara ve grup liderlerinin söylemlerine ağırlık vermişlerdir. Kitap ve makalelerde analiz edilen İslami grupların en büyük ortak özelliği ise hepsinin "ideolojik" olarak 1928'de kurulan Müslüman Kardeşler teşkilatına bağlı olmasıdır.

Ulus ötesi bir organizasyon olarak tanımlanan Müslüman Kardeşler'e[148] yapılan vurgunun temelinde bu örgütün geleneksel İslam'ı reddederek moderniteye alternatif olacak global bir sistem kurma stratejisine sahip olduğuna[149] yönelik bir önerme yer almaktadır. Ayrıca İslam dünyasında ilk fundamentalist ve büyüklüğü ile etki alanı açısından da İslam'ı temel alan en önemli siyasi örgütlenme olarak görülen Müslüman Kardeşler[150], Amerikalı bilim adamlarının Batı karşıtı İslami hareketleri anlama yolunda da başvurduğu temel organizasyondur. Nitekim incelenen kitaplarda da görüldüğü üzere Müslüman Kardeşler'in modernite ve emperyalizm karşıtı görüşleri temele alınarak, başta El Kaide olmak üzere –faaliyetler konusunda ayırt edilmeksizin- tüm İslami hareketlerin de ideolojik olarak Müslüman Kardeşler ile bağlantılı olduğuna dikkat

---

[145] Lewis, **Crisis of Islam**, s. 137.

[146] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 300.

[147] Bu özcü yaklaşımı Bernard Lewis'in şu sözlerinde de görmek mümkündür: "Ülke, ulus, ırk, sınıf, dil gibi birçok kimlik göstergesinin olduğu modern dünyada Müslümanlar kendilerini yalnızca İslam'ın çatısı altında tanımlar ve toplumsal hareketlerde de ancak İslam adına bir karşı duruş sergilerler." Bkz. Bernard Lewis, **Faith and Power: Religion and Politics in the Middle East**, New York: Oxford University Press, 2010, önsöz.

[148] Albert Hourani, **Arap Halkları Tarihi**, 9. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 462.

[149] Bryan Turner, **Religion and Modern Society: Citizenship, Secularisation and the State**, 1. Baskı, Cambridge: Cambridge University Press, 2011, giriş.

[150] Daniel Pipes, **In the Path of God: Islam and Political Power**, New Jersey: Transaction Publishers, 2002, s. 208.

çekilmiştir. Bu bağlamda Amerikalı bilim adamları tarafından yazılmış söz konusu kitaplarda Müslüman Kardeşler temsilinin analiz edilmesi, Amerikan oryantalizmi temel alınarak 11 Eylül'den sonra Şarkiyatçı düşüncenin evrildiği yönün tayini açısından büyük bir önem taşımaktadır.

2. 1. Amerikalı Bilimsel Yayınlarda Müslüman Kardeşler Kurgusu

11 Eylül'den sonra Amerikalı bilimsel yayınlar incelendiğinde hepsinde var olan ortak nokta, İslam ve Ortadoğu hakkında belli ön kabuller ile yazılmış olmalarıdır. Bu ön kabullerin en net şekli, Bryan Turner'in post-oryantalist olarak nitelediği[151] ve Georgetown Üniversitesi'nde Uluslararası İlişkiler ve İslam Teolojisi dallarında profesör olan John Esposito'nun "Unholy War" isimli kitabının giriş kısmında görülmektedir. Esposito, İslam'ın neden diğer dinlerden daha militan olduğu, Kuran'ın cihat konusunda ne söylediği ve şiddet ile terörizmi destekleyip desteklemediği, Doğu ile Batı arasında bir medeniyet çatışmasının olup olmadığına yönelik soruları sorduktan sonra terörizmin kökenlerinin anlaşılması için İslam'ın iyi bir şekilde öğrenilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir.[152] Görüldüğü üzere Said'in "Şarklılaştırılmış Şark"[153] olarak ifade ettiği, Doğu'nun Batı'nın Şark kurgusunun içerisine yerleştirilmesi durumu Esposito örneğinde de İslam'a terörizm kılıfının giydirilmesi ile vuku bulmuştur. Bu noktada Esposito'nun sorduğu sorular Şarkiyatçı söylemdeki ontolojik sürekliliğin saptanması bakımından oldukça anlamlıdır. Zira İslam'ı sabit bir din olarak görmek yerine daha bütünsel ve tarafsız bir bakış açısına sahip olmaları ile tanımlanan "post-oryantalistlerin"[154] içerisine dâhil edilen Esposito'nun, Şarkiyatçı dogmalar[155] gereği bir "homo İslamicus"[156] varsayımından hareket ettiği aşikârdır. Bu bağlamda incelenen metinlerde Müslüman Kardeşler imgesi ile ilgili ilk söylenmesi gereken de yazarların

---

[151] Turner, **Oryantalizm, Postmodernizm ve Globalizm**, s. 32.

[152] John L. Esposito, **Unholy War: Terror in the Name of Islam**, New York: Oxford University Press, 2002, s. 11.

[153] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 114.

[154] Turner, Oryantalizm, **Postmodernizm ve Globalizm**, s. 32.

[155] Said, Şarkiyatçılığın bugün de hala geçerli olan dogmalarının olduğunu söyler. Bunlardan ilki, akılcı, gelişkin, insani, üstün Batı ile sapkın, gelişmemiş, aşağı Şark arasında mutlak, sistemleşmiş bir farklılık olduğudur. Bir diğer dogma modern Şark'ın gerçeklerinden çıkarsanmış dolaysız kanıtlardansa Şark'a dair soyutlamaların, özellikle de klasik bir Şark uygarlığını temsil eden metinlere dayalı soyutlamaların yeğlenir olmasıdır. Üçüncüsü Şark'ın ezeli, ebedi, tek biçimli ve kendini tanımlamaktan aciz olduğu dogmasıdır. Dördüncü dogma da Şark'ın önünde sonunda korkulması gereken ya da edilgenleştirilerek araştırma ve geliştirmeyle mümkünse doğrudan doğruya işgal edilerek denetim altına alınması gereken bir şey olduğudur. Bkz. Said, **Şarkiyatçılık**, s. 314-315.

[156] Lockman, **Hangi Ortadoğu?**, s. 132.

temel olarak Şark'ın "öz"üne dair tortulaşarak "gerçeklik" haline getirilmiş kalıpsal yargılardan hareket ettiğidir.

Tarih, siyaset, İslam ve sosyoloji gibi farklı alanlar kapsamında incelenen metinlerde teknik olarak göze çarpan en bariz ortak nokta belli ön kabuller ile kaleme alınmış olmaları iken, içerik olarak da söz konusu yazarların tümünün de Müslüman Kardeşler'i terörizmi besleyen ideolojinin anlaşılmasında ilk basamak olarak ele almaları dikkat çekmektedir. Sünni dünyada İslam hukukuyla yönetilen yeni bir İslami devlet kurma çağrısı olarak tanımlanan İslamcılık bağlamında Müslüman Kardeşler, bu ideolojinin yayılması ve yeni örgütlerin türeyişine ön ayak olması bağlamında en etkili İslami hareket olarak ele alınmıştır.[157] Bu bağlamda Müslüman Kardeşler'in, İslami hareketlerin tümünü analiz etmede Amerikalı bilim adamları tarafından temel referans noktası olarak gösterildiği görülmektedir.

Şarkiyatçı düşüncede kurgunun işleyişi ve genellenebilmesi, çok sayıdaki nesnenin daha az sayıda düzenlenebilir ve betimlenebilir tiplere indirgenerek genel özelliklerin abartılması ve böylelikle denetimli bir türeyişin sağlanması ile elde edilir.[158] Hazırda bekleyen genel kategorinin özel örneğe sınırlı bir hareket alanı tanıması[159] olarak da ifade edilebilecek olan denetimli türeyiş süreci, Müslüman Kardeşler örneğinde, hareketin diğer İslami örgütlerin prototipi[160] olarak resmedilmesi ile görülebilmektedir. Müslüman Kardeşler üzerinden diğer İslami örgütlere yapılan genelleme, liderlerin "seçilmiş" söylemleri çerçevesinde hareketin sahip olduğu ideoloji temele alınarak yapılmıştır.

Said, Şarkiyatçının temsil edici bir fragmanlar dizisiyle yeniden yayımlanan, tefsir edilen Şark'ı sunmak için "seçki" gibi özel bir türe gereksinimi olduğunu söyler.[161] Nitekim Müslüman Kardeşler'in daha çok ideolojisi temelinde analiz edildiği kitaplarda da Hasan el Benna ve Seyyid Kutub'a ait söylemlerin farklı kitaplarda benzer seçkilerin yinelenmesi temelinde ele alındığı görülmektedir. Bu bağlamda incelenen kitaplarda her

---

[157] Noah Feldman, **The Fall and Rise of the Islamic State**, Princeton: Princeton University Press, 2010, s. 105.

[158] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 129.

[159] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 112.

[160] Bkz. Angel Rabasa ve Diğerleri, **The Muslim World After 9/11**, California: RAND Corporation, 2004, s.17 ve Ahmad S. Moussalli, "Two Discourses on Modern Islamic Political Thought:Fundamentalism and Modernizm" Daniel Brumberg ve Dina Shehata (Ed.), **Conflict, Identity, and Reform in the Muslim World: Challenges for U.S. Engagement** içinde, Washington: US Instıtute of Peace, 2009, s. 103.

[161] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 139.

iki isme ait seçkilerden en çok ön plana çıkarılan, liderlerin Batı düşmanlığı[162], İslam'a dönüşü önceleme[163] ve halifeliği geri getirmeye[164] yönelik söylemleridir. Tam da bu noktada Şarkiyatçılıkta seçkinin sağladığı işlevsellik ortaya çıkmaktadır, zira hareketin en önemli ideologlarından olan iki ismin Batı karşıtı söylemleri, bu söylemlerin üretildiği dönem koşullarınca yorumlanmasını yahut örgütün farklı ülkelere dağılmış yapı ve faaliyetlerinin incelenmesini gölgede bırakmaktadır. Netice olarak da seçkiler dönemden, ekonomik, siyasi, toplumsal koşullardan bağımsız olarak "donmuş" kalıplar şeklinde yeniden üretilebilme imkânı bulmaktadır.

Kitaplarda ele alınan seçkilerden örnek vermek gerekirse Notre Dame Üniversitesi'nde hukuk profesörü olan Jimmy Gurule'nin, Seyyid Kutub'dan Müslümanlar üzerinde meşru olan tek yönetimin halifelik olduğu ve bunun haricindeki yönetimlerin devrilmesi gerektiğine yönelik yapmış olduğu alıntı dikkat çekmektedir.[165] Benzer şekilde Esposito da Kutub'un yaşanılan çağın cahiliye çağı olduğu ve İslam'ın, Kuran'ın özüne geri dönüş için mücadele edilmesi gerektiğini ifade eden söylemine yer vermiştir.[166] Bu konuda farklı bir örnek de Georgetown Üniversitesi'nde siyaset bilimci olan Angel Rabasa'nın "11 Eylül Sonrası İslam Dünyası" adlı kitabında Hasan el Benna'ya ait seçtiği bir söylem üzerinden İslam'ın kendisini ve tüm İslami hareketleri genellemesi ile görülebilir. Rabasa, Müslüman Kardeşleri Batı'da ve Arap dünyasında en güçlü İslami organizasyon olarak tanımladıktan[167] sonra Hasan el Benna'nın İslam'ı inanç, devlet, kılıç, kitap, yani yaşamın tümünü kapsayan bir yaşama biçimi olarak ifade ettiği söylemine yer vermiştir.[168] Benna'nın bu söylemini Müslüman Kardeşler'in radikal fundamentalist oldukları[169] tezine dayanak yapan Rabasa, Batı ve Arap dünyasındaki diğer İslami hareketlerin de radikal fundamentalist olarak nitelenmelerinin önünü açarken -çünkü öncesinde hareketi en güçlü İslami organizasyon olarak tanımlamıştır- aynı zamanda İslam'ın kendisini de bir ideoloji olarak İslamcılığa indirgemektedir.

---

[162] Esposito, **Unholy War: Terror in the Name of Islam**, s. 61.

[163] Feldman, **The Fall and Rise of the Islamic State**, s. 107.

[164] Yvonne Yazbeck Haddad, "Islamic Perceptions of US Policy in the Middle East" içinde Karl Yambert, **The Contemporary Middle East**, 3. Basım, Boulder: Westview Press, 2013, s. 38.

[165] Jimmy Gurule, **Unfunding Terror: The Legal Response to the Financing of Terror**, Edward Elgar Publishing, 2010, s. 58.

[166] Esposito, **Unholy War: Terror in the Name of Islam**, s. 43.

[167] Rabasa, Benard vd, **The Muslim World After 9/11**, s. 17.

[168] Rabasa, Benard, vd, **The Muslim World After 9/11**, s. 25.

[169] Rabasa, Benard, vd, **The Muslim World After 9/11**, s. 25.

Şarkiyatçılıkta oldukça yaygın olan genelleyici kategoriler kurgunun temel dayanak noktası olması bağlamında "tutucu" olmak zorundadır, nitekim böylelikle Said'in de dikkat çektiği üzere yapılan her genellemeden Şark doğasına, mizacına, zihniyetine, töresine ya da tipine ilişkin değişmez bir yasa türetilmesi[170] mümkün olacaktır. Bu çerçevede Müslüman Kardeşler üzerine yapılan en özcü genelleme de Benna ve Kutub'dan seçilen söylemler ve bu söylemleri ile diğer İslami örgütlerin de türeyişine zemin hazırlayan temel teşkilat olması bağlamında örgütün Esposito[171], Daniel Pipes[172] ve farklı diğer yazarlarda da[173] görülebileceği üzere "fundamentalist" olarak yorumlanması şeklindedir.

1928'de bölgesel ve dünya konjonktürü açısından oldukça farklı bir dönemde kurulmuş, dünyada birçok farklı ülkede şubeleri ve farklı faaliyetleri olan bir organizasyonun, iki ismin "seçilmiş" söylemleri üzerinden salt ideolojik olarak fundamentalist bir örgüte indirgenmesi Şarkiyatçılıkta kurgunun sağladığı işlevsellik göz önünde bulundurularak açıklanabilir. Zira kurgu, Şark'ın her türlü yabancılığının tercüme edilebilmesi imkânını sunar ve fundamentalist ideolojiye sahip İslami bir örgütün diğer tüm İslami örgütlerin prototipi olduğu söylemi, İslam'ın kendisinin fundamentalizm, şiddet ve terör ile ilişkilendirilebilmesine olanak sağlamaktadır. Söz konusu yazınların 11 Eylül'den sonra belli bir kaygı ve toplumun zihninde oluşan sorulara cevap verme amacıyla da yazıldığı düşünülürse yapılan genelleme ve indirgeyici yaklaşım daha da anlaşılır olacaktır. Çünkü böylelikle İslami bir söyleme sahip El Kaide'nin sorumlu tutulduğu 11 Eylül saldırıları tek bir hedef –İslam'ın kendisi- gösterilerek "aydınlatılabilecektir".[174] Ayrıca bu söylem aynı zamanda Amerika'nın "tehdit" olarak algılayabileceği diğer İslami örgütleri de kolaylıkla fundamentalist ya da terörist olarak kalıpsal yargılar ile yaftalayabilmesinin önünü açmıştır.

---

170 Said, **Şarkiyatçılık**, s. 95.

171 Esposito, **Unholy War: Terror in the Name of Islam**, s. 51.

172 Pipes, **In the Path of God: Islam and Political Power**, s. 208.

173 Rabasa, Benard vd, **The Muslim World After 9/11**, s. 17; Moussalli, "Two Discourses on Modern Islamic Political Thought:Fundamentalism and Modernizm", **Conflict, Identity, and Reform in the Muslim World: Challenges for U.S. Engagement** içinde, s. 103; Mehran Kamrava, **The Modern Middle East: A Political History since the First World War**, 2. Basım, Londra: University of California Press, 2011, s. 342; Turner, **Religion and Modern Society: Citizenship, Secularisation and the State**, giriş.

174 İslam'ın İslamcılığa, İslamcılığın da şiddet ve terörü besleyen bir düşünce akımına indirgenerek İslami örgütler üzerine genelleme yapılması incelenen tüm kitaplarda El Kaide ve Müslüman Kardeşler arasında kurulan bağlantı ile görülebilir. Bu konuda en ayrıntılı değerlendirmeyi Jimmy Gurule, bin Ladin'in üniversitede ders aldığı ve gençlik yıllarında tanıştığı Müslüman Kardeşler üyeleri ve onların görüşlerini değerlendirerek yapmıştır. Bkz. Gurule, **Unfunding Terror: The Legal Response to the Financing of Terror**, s. 29, 30.

Şarkiyatçılıkta Şark gibi gerçek bir şeyi dışarıda tutarak onu lüzumsuz kılan, onun yerine geçerek varlık kazanan[175] kurgunun oluşumu, Doğu'nun Batı'dan farklılığının somut referanslara dayanmak suretiyle, bu farklılığı kapatmadan ve fakat ona yüklenen anlam ile ondaki gerçekliğin saptırılması sonucunda gerçekleşir. Bu bağlamda Amerika'nın Doğu kurgusunun bölgedeki siyasi, iktisadi ve stratejik hesaplarına göre şekillenmiş olan temsil biçimlerine dayanmakta olduğundan hareketle, 11 Eylül sonrası Amerika'nın bölgeye tehdit odaklı bakışı, Müslüman Kardeşlerin söylem ve ideolojilerinin yanı sıra kurumsal yapı ve faaliyetlerinin yorumlanma biçiminde de kendini göstermiştir. Bu bağlamda hareketin, geleneksel İslam'dan farklı olarak sadece dini bir kuruluş olmadığı ve sosyal hayatın tüm yönlerini kapsadığına[176] ve İslami bankalar, vakıf ve sendikalar, hastane ve yayınevleri gibi kurumlarla örgütün "ideolojisinin" kurumsallaşmasına dikkat çekilmiştir.[177] Burada Müslüman Kardeşler'in sosyal dayanışmayı önceleyen ve sivil toplum kuruluşu olarak da toplumsal hizmetler konusunda yaptığı faaliyetlerin, örgüt ideolojisinin gölgesinde bırakılması, modernizme alternatif bir sistem üretecekleri konusunda algılanan tehditten ileri gelmektedir. Nitekim Müslüman Kardeşler ile ilgili tanımlarda en çok dikkat çekilen nokta, örgütün modern eğitim almış[178] kişiler tarafından kurulan ulus ötesi bir karaktere[179]sahip olduğudur. Bu bağlamda Harvard Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde din ve politika uzmanı olan Noah Feldman, Müslüman Kardeşler'i modern bir proje olarak tanımladıktan sonra bu özelliklerinin Batı ile mücadele kapsamında ele alınması gerektiği; çünkü modernizme karşı İslam'ı sosyal ve politik araç olarak kullandıkları tezini ileri sürmüştür. Benzer bir yaklaşım ile Daniel Pipes da "The Islamic States of America?" başlıklı yazısında Müslüman Kardeşler'in şiddeti ön plana çıkarmayan ve kurumsal yapılanmaya önem veren özelliğini öne sürerek bunu tehlike olarak sunmuştur. Zira Pipes'a göre, Müslüman Kardeşler Amerika'ya karşı derin bir düşmanlık içerisindedir ve barışçıl yollar ile tabanını genişleten bu hareket Amerika için büyük bir tehdit oluşturmaktadır. [180]

---

[175] Said, **Şarkiyatçılı**k, s. 31.

[176] Feldman, **The Fall and Rise of the Islamic State**, s. 107.

[177] Esposito, **Unholy War: Terror in the Name of Islam**, s. 94.

[178] John L. Esposito ve John O. Voll, **Makers of Contemporary Islam**, New York: Oxford University Press, 2001, s. 8.

[179] Feldman, **The Fall and Rise of the Islamic State**, s. 105.

[180] Daniel Pipes, "The Islamic States of America?", http://www.danielpipes.org/2100/the-islamic-states-of-america

Said, Renan'dan Goldziher'e, Macdonald'a, von Grunebaum'a, Gibb'e ve Bernard Lewis'e değin Şarkiyatçılar'ın İslam'ı Müslüman halkların iktisatlarından, toplumlarından, siyasetlerinden ayrı tutularak incelenebilecek bir "kültürel birleşim" olarak gördüklerini ifade eder.[181] Nitekim ancak Doğulu'nun din gibi organik bir bağ ile bir arada tutulduğu varsayımı çerçevesinde toplumsal her alanda heterojen bir yapılanmaya sahip bir coğrafya, tablolar ve kavramlarla aynı anda tanımlanan ve kontrol edilen, anlaşılabilir ve kabul edilebilir bir fenomen haline dönüştürülebilecektir.[182]

Şarkiyatçı düşüncede kurgunun işleyişini sağlayan şeyin de Doğu'nun farklılığının her türlü zaman ve mekânda yeniden üretilebilmesi olduğu göz önüne alınırsa bu dönüştürme işleminin önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Zira 11 Eylül sonrası Amerikalı bilim adamlarının yazınlarında da Müslüman Kardeşler imgesinin İslam hakkındaki belli ön kabullere terör ve şiddet olgularının eklenmesi ile yeniden üretildiği görülmektedir. Ayrıca kurguda "fark"ın üretilmesi ile asıl amaçlananın Doğu hakkındaki olgusal gerçekliğin söylemsel bir biçimlendirme ile "yararlı bilgi"[183]ye dönüştürülmesi bağlamında Müslüman Kardeşler de bölgesel farklılıkları, farklı lider ve faaliyetlerinden ziyade yalnızca El Kaide ile olan bağlantısı ve ideolojik söylemleri çerçevesinde Batı düşmanlığını besleyen, İslami köktenciliği savunan bir organizasyon olarak *sunulmuştur*. Şüphesiz bu "sunu" işleminin bir diğer yüzü de Amerikan oryantalizminin yaslandığı kurumsal kudret bağlamında bilim adamları, siyasiler ve Amerikan toplumunun olumlanan, haklılaştırılan, yüceltilen söylem, politika ve değerleri olmuştur.

2. 2. "Fundamentalist" Müslüman Kardeşler Karşısında "Rasyonel ve Demokratik" Amerika

Amerika'da Şarkiyatçı düşüncenin Avrupa'da olmadığı kadar kurumsal bir kudrete dayanması[184] ve Amerika için Doğu'nun daha çok bir siyaset sorununa bağlı olması, Şark hakkında yapılan çalışmaların siyasilerin elini güçlendirecek, politikalarını haklılaştırarak onlara yetkinlik kazandıracak bir doğrultuda gelişmesine sebep olmuştur. Bu çerçevede Doğu'nun farklılığının kurgusu ile okura bir "Şark" ve "Şarkiyatçı" *sunan*

---

[181] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 115.

[182] Turner, **Oryantalizm, Postmodernizm ve Globalizm**, s. 45.

[183] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 171.

[184] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 320.

geleneksel metinler de[185], Amerikan oryantalizmi ile bu farklılığı kuramlar, sayısal veriler, tiplere dayalı sınıflamalar, istatistik ve grafikler ile ispatlayan bilimsel metinlere evrilmiştir. Böylelikle Şark'ı betimleyen, temsil eden Şarkiyatçı, onu Batılı kavram ve teoriler *kapsamında* ele alan uzman ve sosyal bilimci kimliğine dönüşmüştür. Bu bağlamda 11 Eylül'den sonra Amerikalı uzman ve bilim adamları tarafından Ortadoğu hakkında kaleme alınmış metinlerin ortak özelliği, şiddet ve terör yuvası olarak resmedilen bölge karşısında demokrasi, liberalizm, özgürlük ve eşitlik gibi değerlerin "öğreticiliğini" üstlenen Amerikalı kimliği öne çıkarmasıdır. "Biz" ile "onlar" arasındaki karşıtlıktan bağımsız olunamadan güçlenmiş, derinleşmiş, pekişmiş bir kimlik duygusunun[186] işareti olan bu metinlerde Müslüman Kardeşler ise, Amerika'nın bölgede demokratik dönüşümün sağlanması konusunda üstlendiği rolünü haklılaştıracak temsil biçimlerine dayanmaktadır.

Şarkiyatçılıkta Batı'nın Doğu'yu farklı bir yer olarak işaretlemek suretiyle onu ötekileştirerek kendi kimliğini "ne olmadığı" üzerinden kurma işlemi, metin analizlerinde kurgunun işleniş biçimi ile metine sinen Batılı temsil gücü ve yetkinliği çerçevesinde kendini göstermektedir. Nitekim Şark'a özgü davranışın, kavram ve imgelerin bilimsel çerçeveye yerleştirildiği, tanımlandığı ve analiz edildiği söz konusu metinlerde bu analiz biçimleri, temelde Şark'ı izleyen onu yargılayan ve bu yargısına kendi kimliğini karıştıran bir Batılıya ve onun "doğrulanan" değerlerine işaret etmektedir. Bu bağlamda incelenen metinlerde Müslüman Kardeşler temsili üzerinden Amerika'nın "kendilik deneyimini" kurması iki şekilde gözlenmektedir. Bunlardan ilki Amerikan değerleri ve sistemine karşıt bir ideoloji ile ortaya çıkan Müslüman Kardeşler'in savunduğu şeriat sisteminin yedinci yüzyıla geri dönüş, cihat ve terör faaliyetlerinin yaygınlaşması ile eşdeğer tutularak ötekileştirilmesi ve böylelikle demokrasi, sekülerizm ve modernitenin doğrulanması şeklindedir. İkincisi ise iyi Müslüman-kötü Müslüman ayrımı temelinde Müslüman Kardeşlerin ılımlı kanadının demokratik değerlerle uyumlu politikalarının ön plana çıkartılması ile cihatçı örgütler karşısında olumlanması ve böylelikle yine Batılı değerlerin doğrulanması şeklinde kendini göstermektedir.

---

[185] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 296.

[186] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 350.

İlk olarak, Batı karşıtlığının İslam'ın özüne geri dönüşü önceleyen bir ideolojiye indirgenmesi çerçevesinde Müslüman Kardeşlerin ötekileştirilmesi örneği, Lewis'in Foreign Affairs'de yayımlanan "Freedom and Justice in the Modern Middle East" isimli makalesinde görülebilir. Lewis, Ortadoğu'da demokrasinin gelişimi karşısında en büyük tehlike olarak İslami fundamentalist grupları öne çıkardığı bu makalesinde, bu grupları modernite ve demokrasiye olan düşmanlıkları ile tanımlayarak Müslüman Kardeşler'i de fundamentalist grupların en dikkat çekeni olarak sunmuştur.[187] Benzer şekilde Esposito da "Unholy War" isimli kitabında Kutub'un, Müslüman toplumların yaşadığı çağın cahiliye çağı olduğu, Batı sistemine karşılık bu cahiliye çağında Kuran'a, hadise geri dönülmesi gerektiğini ifade eden söylemine yer vererek, Müslüman olmayan hiç kimsenin bugün Müslümanlar için modern öncesi Ortaçağ fikirlerinin bu kadar önem taşıdığını anlayamayacağını ileri sürmüştür.[188] Bu konuda son bir örnek de Emory Üniversitesi'nde doçent olan ve çalışmalarını demokratik dönüşümler, İslam ve politika, karşılaştırmalı sosyal hareketler konuları üzerine yoğunlaştıran Carrie R. Wickham'ın "Mobilizing Islam: Religion, Activism and Political Change in Egypt" isimli kitabından verilebilir. Wickham, ortak hedefleri İslami bir devlet kurmak olan reformist ve militan İslamcı grupların[189] şeriat yönetiminin geri getirilmesi konusunda Hz. Muhammed ve sahabeler dönemini örnek gösterdiklerini fakat İslami prensipler ile modern politik kurumlaşmanın nasıl birbiriyle uyumlu olacağı konusunda bir fikir geliştiremediklerini söylemiştir.[190]

Yapılan alıntılar çerçevesinde görüleceği üzere Lewis, Müslüman Kardeşler'in Batı karşıtlığını temele alarak fundamentalizm ve demokrasi ikiliği çerçevesinde "onlar" ve "biz" arasındaki karşıtlığı yinelemiştir. Kutub'dan seçtiği bir alıntı üzerinden Müslüman olmayanların -Batılıların- Müslümanların İslam'ın özüne dönüş konusundaki isteklerini asla anlayamayacaklarını ileri süren Esposito ise Doğu-Batı arasındaki "ileri-geri/ gelişmiş-az gelişmiş/ modern-pre-modern" gibi klasikleşmiş karşıtlıkları yinelemiştir. Wickham da İslami prensipleri Batı modernitesinin karşısına yerleştirerek, İslami grupların düştüğü çelişki üzerinden modernizmi evrensel norm olarak kuran söylemi pekiştirmiştir.

---

[187] Bernard Lewis, "Freedom and Justice in the Modern Middle East", **Foreign Affairs**, Vol. 84, Nu.3 (May-June 2005), s. 48.

[188] Esposito, **Unholy War: Terror in the Name of Islam**, s. 43.

[189] Wickham, kitabında Müslüman Kardeşler'i bu grupların her ikisine de dâhil ettiği için bu örnek verilmiştir.

[190] Carrie Rosefsky Wickham, **Mobilizing Islam: Religion, Activism and Political Change in Egypt**, Columbia: Columbia University Press, 2002, s. 114.

İkinci olarak, incelenen metinlerde Amerikan değerlerinin ve kimliğinin yüceltilmesinde iyi Müslüman-kötü Müslüman ayrımının kullanılmasına geçilecek olursa, ilk olarak geleneksel Şarkiyatçılıktaki dışsallaştırmaya bir gedik açan bu yaklaşımın 11 Eylül'den sonra yaygınlık kazandığı söylenmelidir. Nitekim Amerikan bilim adamları ve siyasilerin yapmış olduğu bu sınıflama, İslami grupları Amerika'nın ötekileştirdiği terörist, cihatçı, şeriat yanlısı, fundamentalist ve Batı sistemine düşman gruplar ile Batı değerlerine ve sistemine uyumlu, modernleşme sürecine katılan, din ve siyaseti birbirinden ayıran gruplar arasında bir seçim yapmak durumunda bırakmıştır. Şüphesiz bu yaklaşımın en temel sonucu da Amerika'nın kutsanan kimliği çerçevesinde mutlak bir değer sisteminin kurulmasıdır. Bu bağlamda incelenen metinlere bakıldığında Müslüman Kardeşler'in Batılı değerlere sahip çıkan bir portrede sunulmasına örnek olarak Amerikalı entelektüel ve siyaset bilimci olan Robert S. Leiken ile araştırmacı Steven Brooke'un kaleme aldığı yazıdan yapılan şu alıntılar oldukça anlamlıdır:

> *"Müslüman Kardeşler'in ılımlı ve Amerika'nın müttefiki olabilecek bir konumda yer alması, onların global cihadı reddederek demokrasiyi kucaklaması ve bu özelliklerinden dolayı da cihatçıların nefretine sebep olmaları dolayısıyladır… Müslüman Kardeşler'in ılımlı kanadında ön plana çıkan Hudaybi, Seyyid Kutub'un görüşlerine karşı çıkarak hoşgörülü bir vizyon benimsemiştir… Cihatçı kanadın temsilcisi olan Zevahiri'nin 'Filistinli olsun ya da olmasın hiç kimsenin kâfirler tarafından işgal edilen Filistin'i terk etmeye hakkı yoktur' söylemine karşın Müslüman Kardeşler Hamas'ın Yahudi Devleti'ni tanıması konusunda isteklidirler…"*[191]

Benzer şekilde ABD dış politikası, Ortadoğu, İslam ve Batı dünyası ilişkilerinde uzman, akademisyen olarak tanımlanan Fawaz Gerges[192] de "The Far Enemy: Why Jihad Went Global" isimli kitabında cihatçı örgütler ile Müslüman Kardeşler arasında bir ayrım yapmıştır. Gerges, El kaide gibi cihatçı örgütlerin Müslüman Kardeşler'i demokratik değerlere sahip çıktığı ve seküler rejimlerle işbirliği yaptığı için itibarsızlaştırma

---

[191] Robert S. Leiken ve Steven Brooke, "The Moderate Muslim Brotherhood", **Foreign Affairs**, March-April 2007, http://www.foreignaffairs.com/articles/62453/robert-s-leiken-and-steven-brooke/the-moderate-muslim-brotherhood

[192] http://tr.wikipedia.org/wiki/Fawaz_Gerges

çabasında bulunduklarını belirterek iki grubu birbirinden ayıran temel değişkenin Batılı değerler olduğuna dikkat çekmiştir.[193]

Bu konuda son olarak oldukça dikkat çekici olması açısından bir örnek de Esposito'dan verilebilir. İslam konusunda büyük genellemeler yapan ve ön kabullerden hareket eden Esposito, "The Future of Islam" kitabında "Doğru İslam Aşırı İslam" başlığı altında İslam'ın ılımlı kanadını aşırıcı gruplardan ayıran bir tavır takınmıştır. Yusuf El Kardavi'den alıntılar yapan Esposito, onun eski bir Müslüman Kardeşler üyesi olduğunu belirttikten sonra militan İslam'a karşı çıkan, İslam'ın orta yol olduğunu vurgulayan ve ılımlı İslam'ın öneminin altını çizen görüşlerine yer vermiştir.[194]

Esposito ve diğer örneklerden de görüleceği üzere Müslümanların "iyi-kötü" olarak sınıflandırılması temelde somut bir öze sahip oldukları varsayılarak yapılmış ve barışçıl gruplar ile terör yanlısı grupları birbirinden ayıran tek çizgi modern ve Batı ile uyumlu olmaya indirgenmiştir.[195] Bu indirgeme işleminin Şarkiyatçı söylem açısından önemi ise Müslümanları iyi-kötü diye kendi değerleri temelinde dilediğince sınıflandıran Amerika, bu sınıflandırma işlemi ile hem kendi değer ve politikalarını olumlama ve haklılaştırma fırsatını bulmuş, hem de bu kimliğin kullanışlılığı ve yetkesi bağlamında Doğu üzerindeki söylem ve iktidarına geçerlilik katmıştır.

Said, Şarkiyatçılıkta tüm Arap Şarklılar'ın, Batılı'nın Şark'ın özünü yeniden yakalayacağı özel bir Batı-Şark karşılaştırmasına uyarlanmak zorunda olduklarını söyleyerek[196] Batılı kimliğin inşasında Şarkiyatçı düşüncenin önemine dikkat çekmiştir. Bu kimliğin belirlenmesindeki ana etkenin de Doğu ile kurulan tarihi ve güncel deneyim olduğu göz önüne alınırsa, 11 Eylül'den sonra Amerika'nın Müslüman Kardeşler temsilinin de demokrasi ve liberalizm gibi Batılı değerlere karşı çıkan fundamentalist bir örgüte yahut bu değerlere olumlu bakan ılımlı İslamcı bir gruba dayanmakta olduğu görülmektedir. Bu noktada önemli olan ise özcü bir bakış açısıyla sunulan her iki yaklaşımın da Batı'nın "ötekisi" olan ve Batı'yı "örnek alan" gruplara işaret etmek suretiyle Batı'nın Doğu'yu kendi hitabet sınırları içerisinde tutmasına ve iktidarını yeniden üretebilmesine hizmet ediyor olmasıdır.

---

[193] Fawaz A. Gerges, **The Far Enemy: Why Jihad Went Global**, Cambridge: Cambridge University, 2009, s. 111-112.

[194] John L. Esposito, **The Future of Islam**, New York: Oxford University Press, 2009, s. 100.

[195] Mamdani, **İyi Müslüman Kötü Müslüman**, s. 26.

[196] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 259.

2. 3. 11 Eylül Sonrası Amerika'nın İktidar İlişkilerini Yeniden İnşası Sürecinde Müslüman Kardeşler

Said, başka halklar ve başka zamanlar hakkında anlayış, duygudaşlık, özenli inceleme ve çözümleme sayesinde edinilen bilgi ile kendini olumlama seferberliğinin, savaş severliğin ve düpedüz savaşın bir parçası olan bilgi arasında bir ayrım yaparak bu ayrımı, birlikte yaşamayı ve ufukları insanca genişletmeyi hedefleyen anlama iradesi ile denetlemeye ve dışsal hâkimiyete yönelik hükmetme iradesi arasına yerleştirir.[197] Said'in Şarkiyatçılıkta bilgi alanı ile iktidar ilişkileri arasındaki döngüsel ilişkiye dikkat çektiği bu söylemi, 11 Eylül sonrası süreçte Amerika'nın Ortadoğu politikası bağlamında düşünüldüğünde oldukça anlamlı neticelere ulaşılmaktadır. Nitekim Amerikan oryantalizmine dinamiğini kazandıran, bilim adamları ile siyasilerin paralel söylemlerinin üniversitelerden, özel şirketlere, popüler kültüre, bilimsel yayınlara, medya ve think tank kuruluşlarına kadar birçok farklı kurum tarafından *üretimi* ve *dağıtımıdır*. 11 Eylül sonrasında da Amerika'nın Ortadoğu politikası ve iktidar ilişkilerinin yeniden üretimi, söylemin kenetlenmesinde rol alan bu güçlü kurumsal yapılanma temelinde gerçekleşmiştir. Bu bağlamda Amerika'nın kendi değerlerini olumlama ve terörle savaş adı altında Ortadoğu'daki nüfuzunu gerekçelendirme konusunda üretilen bilginin, Müslüman Kardeşler üzerinden de siyaset, sosyoloji ve sosyal teori gibi farklı alanlardan incelenen bilimsel yayınlarda yeniden üretildiği görülmektedir.

11 Eylül sonrası Amerikalı bilim adamlarının yazınlarında, iktidar ilişkilerinin yeniden üretiminde rol alan söylemlerin, Müslüman Kardeşler temsili üzerinden tespit ve analizine geçmeden önce saldırılar sonrası Amerika'nın Ortadoğu politikası ve söylemlerine yer vermekte fayda vardır. Nitekim Amerikan oryantalizmine yön veren, siyasiler ile bilim adamlarının Doğu imgeleri ve Doğu'ya karşı takınılacak politik tutum konusunda yaptıkları işbirliğidir. Bu işbirliği temelinde Amerika'nın Şarkiyatçılığa getirdiği siyasi uzmanlık jargonu[198] gereğince, Amerika'nın Ortadoğu politikasının analizi bilimsel yayınların değerlendirilmesinde de yol gösterici olacaktır. Bu bağlamda

[197] Said, **Şarkiyatçılık**, önsöz.

[198] Said, **Şarkiyatçılık**, önsöz.

ilk söylenmesi gereken, 11 Eylül'den sonra Amerika'nın Ortadoğu politikasını belirleyen temel etkenlerin terörle savaş ve demokrasi inşası olduğudur.[199]

11 Eylül'den sonra Amerika-Ortadoğu ilişkilerinin gelişiminde terörle savaş politikasının önemli bir yeri vardır. Zira 11 Eylül sürecinde siyasilerin söylemlerine bakılacak olursa, söylemsel bir inşa olduğu görülen "terörle savaş" ifadesinin oryantalizmdeki ben-öteki ayrımını "eşitlik, özgürlük, adalet, insan hakları" gibi süresiz değerler üzerinden yeniden kurarak keskinleştirdiği görülmektedir.[200] Bu bağlamda George W. Bush'un 20 Eylül'de yaptığı ulusa sesleniş konuşması, 11 Eylül sonrası Ortadoğu'da iktidar ilişkilerinin yeniden üretiminde rol alan söylemleri içermesinden ötürü oldukça önemlidir. Bush bu konuşmasında teröristlerin aslında Amerikalıların hayatlarına değil hayat tarzlarına karşı bir cinayet işlediklerini öne sürerek bu bağlamda terörle savaşın da ilerleme, çoğulculuk, özgürlük ve hoşgörüye inananların savaşı olduğunu belirtmiştir.[201] Teröristleri ise İslami aşırıcılar olarak tanımlayan Bush, bu kişilerin Amerika'nın özgürlüğü, refah ve zenginliğinden nefret eden, İsrail'i Ortadoğu'dan çıkartmak ve Mısır, Ürdün, Suudi Arabistan gibi ülkelerde yöneticilerini devirmek isteyen kişiler olduklarını söylemiştir.[202]

Bush'un özgürlük, adalet, eşitlik gibi değerlerin "aşırı İslamcı" ideolojiye sahip teröristlere karşı savunusunu üstlenen bu söylemleri, Amerika'nın 11 Eylül'den sonra Ortadoğu politikasını belirleyen ve –Agemben'in kullandığı anlamda- *egemenliğini* pekiştiren bir yapıya sahiptir. Ayrıca bu söylemler, Amerika'nın demokrasi inşası adı altında ilk örneği 2003'te Irak'ta görülen askeri müdahalesi ile siyasi müdahalelerini ve genel olarak Ortadoğu'daki nüfuzunu haklılaştıran bir içeriğe de sahiptir. Bu bağlamda 11 Eylül'den sonra Amerikalı bilim adamları tarafından yazılmış siyaset, sosyoloji, tarih ve sosyal kuram kitaplarının da en önemli özelliği, "terörle savaş" ifadesinin içini dolduran söylemleri disiplinler arası bir alanda bilimsel olarak gerekçelendirilmiş, çözümlenmiş ve ispatlanmış görüntüleriyle sunmuş olmalarıdır.

---

[199] Abdeslam M. Maghraoui, "American Foreign Policy and Islamic Renewal", Daniel Brumberg ve Dina Shehata (Ed.), **Conflict, Identity and Reform in the Muslim World** içinde, Washington: US Instıtute of Peace, 2009, s. 49.

[200] Ty Solomon, "Time and Subjectivity in World Politics", **International Studies Quarterly**, 2013, s. 7.

[201] "President Bush Addresses the Nation", 2001, http://www.washingtonpost.com/wp-srv/nation/specials/attacked/transcripts/bushaddress_092001.html

[202] "President Bush Addresses the Nation", 2001, http://www.washingtonpost.com/wp-srv/nation/specials/attacked/transcripts/bushaddress_092001.html

11 Eylül'den sonra Ortadoğu hakkında yazılmış kitaplarda 1970'li yıllardan itibaren yükselişe geçen ve özellikle İran devrimi ile önem kazanan İslami hareketler, tarihi, ideolojisi, siyasiler ve diğer İslami gruplarla ilişkisi, liderleri, onların biyografileri ve söylemleri ile ayrıntılı bir şekilde sunulmuştur. İslami hareketleri farklı disiplinler altında inceleyen yazarların ortak özelliği ise 11 Eylül sonrası politik söyleme uygun olarak bu grupları terörizmle alakası, Batı'ya olan dostluk ya da düşmanlıkları temelinde değerlendirmeleridir. İncelenen kitaplarda tespit edilen bir diğer ortak nokta ise sosyolojik, siyasi veya kuramsal çerçevede bölge ve İslami hareketlerin, Amerika'nın Ortadoğu'daki nüfuzunu gerekçelendirecek bir kaygı ile ele alınmış olmalarıdır. Son olarak da Müslüman Kardeşler, söz konusu kitapların tümünde de tüm İslami hareketlerin ideolojik olarak çıkış noktası ve İslami hareketlerin anlaşılması noktasında temel referans olarak sunulmuş, birçoğunda da El Kaide ile bağlantısı ve Batı karşıtı ilk fundamentalist İslami hareket olarak öne çıkarılmıştır.

İlk olarak bilim adamlarının yazınlarında İslami hareketler üzerine yapılan teorik açıklamalara bakılacak olursa, kitle mobilizasyonuna yoğunlaşan bu analizlerin yapı ve özne odaklı olduğu görülmektedir. Özne odaklı yaklaşımda "rasyonel aktör" modeli uyarınca bireyin İslami gruplara katılım nedenleri değerlendirilmiştir. Fakat sosyal hareketlere katılımı bireyi motive eden kâr ve çıkarlara odaklanarak açıklayan bu yaklaşımın, İslami gruplarda öne çıkan cihat anlayışını açıklayamayacağı önermesi ortaya koyularak İslami grupların rasyonel aktör modeline uymadığı öne sürülmüştür.[203] Yapıya odaklanarak sosyal aktivizmin temelini toplumsal, ekonomik ve kültürel izolasyon olarak gören işlevselci yaklaşım ise, İslami hareketlere katılımı yapısal ve psikolojik sebepler çerçevesinde açıklama girişiminde bulunmuştur.[204] Burada dikkat çekilmesi gereken nokta ise rasyonel aktör modeline uymadığı öne sürülerek *ötekileştirilen*, işlevselci kurama dâhil edilerek de *kapsanan*, fakat her iki durumda da

---

[203] Wickham, **Mobilizing Islam: Religion, Activism and Political Change in Egypt**, s. 151-206. Burada yapılan eleştirinin hareket noktasını, İslami hareketler ve cihat gibi toplumsal olguların Doğu toplumlarının kendi iç dinamikleri çerçevesinde incelenmeyip Batılı kavramlar uyarınca açıklanması ve kapsanması oluşturmaktadır. Zira uygulanan bu yöntem Batılı hâkimiyeti yeniden pekiştirmekten öteye gitmemektedir. Dolayısıyla rasyonel aktör modeli İslam'da cihad olgusunu Kuran'da geçtiği şekli ile açıklayamayacağı için İslami hareketlerin yalnızca bu model çerçevesinde incelenmesinin en temel işlevi de, Batılı aklın üstünlüğünün yeniden üretilmesi olmaktadır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Alev Erkilet, **Ortadoğu'da Modernleşme ve İslami Hareketler**, Ankara: Hece Yayınları, 2. Baskı, 2010, s. 20-23 ve 137-138.

[204] Quintan Wiktorowicz, "Introduction: Islamic Activism and Social Movement Theory", Quintan Wiktorowicz (Ed.), **Islamic Activism A Social Movement Theory Approach**, Indiana: Indiana University Press, 2004, s. 6 ve Ziad Munson, "Islamıc Mobılızatıon: Social Movement Theory and the Egyptian Muslim Brotherhood", s. 491, http://www.lehigh.edu/~zim2/p487.pdf

dünyası Batılı tarafından onun bakış açısı ve bilgi alanı uyarınca *yaratılan* bir Şark ve Şarklı'nın ortaya çıktığıdır.[205]

İslami hareketlere katılımın sosyolojik analizi konusunda ise incelenen kitaplar arasında en kapsamlı analizi Wickham, "Mobilizing Islam: Religion, Activism and Political Change in Egypt" isimli kitabında ortaya koymuştur. Wickham, Mısır örneğinden hareketle ve daha çok Müslüman Kardeşler'i temel alarak sosyolojik bağlamda birebir mülakat ve gözlemler ile etraflı bir şekilde kitleleri İslami gruplara katılmaya iten sebepleri toplumsal bir çerçevede değerlendirmiştir. Bu bağlamda Wickham'ın en temel saptaması, İslami hareketlerin gençler, özellikle de sosyal ve ekonomik olarak topluma entegre olamamış, kültürel bir marjinallik içerisinde yaşayanlar arasında yaygın olduğudur.[206] Wickham'a göre, "marjinal grupların" İslami hareketlere katılımındaki yaygınlığın sebepleri ise bu hareketlerin bireylerin topluma mobilizasyonlarını sağlamada oldukça aktif olması, maddi kaynaklara ulaşım ve sosyal çevre gibi ihtiyaçlarını karşılayarak dayanışmaya teşvik etmesi ve aidiyet hissini geliştirmesidir.[207] Görüldüğü üzere İslami gruplara katılımı bireysel, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlara indirgeyen bu yaklaşım da rasyonel Batı bakış açısını yeniden üretirken, tehlike odaklı bakılan İslami grupların büyümesine sebep olarak da toplumun "bozuk ve adaletsiz, eşitsiz" yapısına dikkat çekmiştir.[208] Bu bağlamda bu söylemin tam da Amerika'nın demokrasi öğreticiliği konusunda bu rolünü gerekçelendirecek tespit ve analizleri içermekte olduğu görülmektedir.

İslami hareketlerin yaygınlaşma sebeplerini ortaya koyan sosyolojik ve kuramsal tahliller Amerika'nın bölgede demokrasi inşasına yönelik politikasını meşrulaştırırken, terörle savaş bağlamında siyasi analizler sunan yazarlar, daha çok örgütlerin ideolojilerine yönelerek Amerika'nın bölgedeki çıkar ve politikaları için tehdit

---

[205] Said, bu konuda "Şark bilgisi güçten kaynaklandığı için bir bakıma Şarkı Şarklıyı Şarklının dünyasını yaratır." demektedir. Bkz. Said, **Şarkiyatçılık**, s. 50.

[206] Wickham, **Mobilizing Islam: Religion, Activism and Political Change in Egypt**, s. 123.

[207] Wickham, **Mobilizing Islam: Religion, Activism and Political Change in Egypt**, s. 153.

[208] Buradaki eleştirinin hareket noktası, İslami hareketlerin yalnızca toplumun dışında kalmış marjinal grupların sosyal, psikolojik ihtiyaçlarıyla açıklanamayacağıdır. Zira bu açıklama en temelde bu hareketlerin yalnızca tehdit ve tehlike odaklı bir bakışla ele alınmasına hizmet etmektedir. Hâlbuki Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nin kuruluşuna bakıldığında cemiyetin çoğunluk olarak sosyal statüsü düşük kimselerden oluştuğu bir gerçektir, fakat bu kimselerin dini ve milli hassasiyete sahip, İslami ıslahatı önceleyen kişiler olduğu ve İhvan hareketinin ilk olarak 'Ahlak Disiplini Okulu' olarak kurulduğu da atlanmaması gereken önemli bir husustur. Ayrıca Müslüman Kardeşlerin özellikle 1935'li yıllardan itibaren okul, hastahane, kurs, eczane ve camilerin kuruluşunda aktif olduğu ve cemiyet üyelerinin de doktor, öğretmen, bankacı gibi statüsü yüksek kimselerden oluştuğu göz önüne alındığında hareketin salt marjinal kimselerin kurduğu ve toplum için tehlike oluşturabilecek bir örgüt olarak büyük genellemelerin içerisine koyulmaması gerektiği açığa çıkmaktadır. Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. Halil İbrahim Canbegi, **Mısır'da Müslüman Kardeşler Cemiyeti**, İstanbul: Öteki Adam Yayınları, 2013, s. 85-95.

oluşturabilecek unsurları ön plana çıkarmıştır. Bu bağlamda Müslüman Kardeşler özelinde siyasi açıdan en çok göze çarpan analizler, hareketin el-Kaide gibi radikal olarak nitelenen örgütlerin türeyişine zemin hazırlayan bir ideolojiye sahip oluşuna yoğunlaşmıştır. Ayrıca İhvan hareketinin Amerika'nın terör listesinde olan ve 2001 saldırılarından sonra da ciddi birtakım yaptırımlar uyguladığı Hamas'a olan desteği[209] ve sosyalist ideoloji ile arasında kurulan benzerlik de söz konusu yayınlarda en çok dikkat çekilen diğer hususlardır.

Müslüman Kardeşler'in El-Kaide ile bağlantısı incelenen kitaplarda, Batı karşıtı ve cihatçı ideolojinin Müslüman Kardeşler'den türediği savı üzerinden ele alınmış, özellikle de Seyyid Kutub'un El-Kaide üyeleri üzerindeki etkisine[210] ve Afganistan'da radikal örgütlerin bir araya gelmesini kolaylaştırması bağlamında da Müslüman Kardeşler'in tüm Ortadoğu'da etkin olan dağınık yapısına[211] dikkat çekilmiştir. El-Kaide ile olan ideolojik bağlantının yanında İsrail işgaline karşı cihat söylemini ön plana çıkarması ve bu işgale karşı koyan Hamas'ın, bizzat Müslüman Kardeşler'in Filistin'deki şubesi olması, yazarların Müslüman Kardeşler'i terörizmi tetikleyen bir örgüt olarak resmetmelerinin önünü açmıştır. Örneğin İslamcıların amaçlarını gerçekleştirmek için her zaman şiddete başvurmuyorlarsa da ondan tamamıyla kaçınmadıklarını öne süren Noah Feldman, bu görüşünü kendini barışçı bir örgüt olarak tanımlayan Müslüman Kardeşler'in Hamas'a verdiği destek ile temellendirmiştir.[212] Benzer bir yaklaşım ile Angel Rabasa da bazı İslami hareketlerin kolaylıkla radikal ya da ılımlı diye etiketlenemeyeceklerini, bu yüzden her iki ideolojiyi de taşıyan örgütler olarak ele alınmalarının gerekliliğini Müslüman Kardeşler'in "militan" bir örgüt olan Hamas'a verdiği destek ile temellendirmiştir.[213]

Son olarak kitaplarda Müslüman Kardeşler'in siyasi analizi bağlamında bazı yazarların Müslüman Kardeşler ile sosyalizm arasında kurdukları ideolojik benzerlik dikkat çekmektedir. Bu konuda Daniel Pipes, Müslüman Kardeşleri de içerisine dâhil ettiği fundamentalist ideoloji[214] ile sosyalizm arasında bir benzerlik ortaya koyarken[215], Asef

---

[209] Glenn E. Robinson, "Hamas as Social Movement", Quintan Wiktorowicz (Ed.), **IslamicActivism A Social Movement Theory Approach** içinde, Indiana: Indiana University Press, 2004, s. 112.

[210] Michael Axworthy, "The Iranian Predicament", Karl Yambert(Ed.), **The Contemporary Middle East** içinde, 3. Basım, Boulder: Westview Press, 2013, s. 298.

[211] Michael Axworthy, "The Iranian Predicament", s. 304.

[212] Noah Feldman, **The Fall and Rise of the Islamic State**, Princeton: Princeton University Press, 2010, s. 114.

[213] Rabasa, Benard, vd, **The Muslim World After 9/11**, s. 14.

[214] Daniel Pipes, "Fundamentalist Muslims between America and Russia", **Foreign Affairs**, Vol 64, No: 5, s. 941.

Bayat bu benzerliği Müslüman Kardeşler ile Marxistler'in ideolojileri çerçevesinde izledikleri yöntem ve faaliyetlerini ele almak suretiyle kurmuştur. Bu bağlamda Bayat, Müslüman Kardeşler'in ideolojilerini hayata geçirebilmek için alt sınıflardan ziyade daha çok orta sınıf ile ilgilendiği[216], onlara yönelik projeler geliştirdiği ve onların mobilizasyonunu misyon edindiğini söyleyerek bu durumu Marxistlerin, ideolojileri doğrultusunda endüstriyel proleterya ile ilgilenmelerine benzetmiştir.[217] Ayrıca totaliter bir ideoloji ve bir "ütopya" olarak tanımlanan şeriatin, komünizmden farklı olmadığı ve bu sebeple şeriati savunan "radikal" İslamcılar üzerindeki etkisi bağlamında Seyyid Kutub'un da İslamcıların "Karl Marx"ı olduğuna dair yorumlar da dikkat çekmektedir.[218]

Amerika'nın Ortadoğu politikasında iki önemli ilke petrol ve İsrail'in güvenliğidir ve özellikle İslamcılığın hızla yükselişe geçtiği 1970'li yıllardan itibaren, sonrasında da 11 Eylül'e müteakip Amerikalı siyasiler bu iki ilke hususundaki çıkarların dış güçlerden çok bölgedeki İslamcı karşıtlardan gelebileceğini düşünmektedir.[219] Bu bağlamda Amerika bilhassa 11 Eylül'den sonra Ortadoğu siyasetini belirleyen söylemlerini daha da keskinleştirerek bölgedeki siyasi, askeri nüfuzunu da arttırmıştır. Bu politikasının iç ve dış siyasetteki meşrulaştırıcısı ise özellikle medya kanalıyla dağıtılan ve sunulacak habere, yoruma göre uyarlanan "bilimsel tespitler" olmuştur. Nitekim 11 Eylül sonrası Amerikalı bilim adamlarının yazınlarında Müslüman Kardeşler'in analizinin yapıldığı bu çalışmada da sosyolojik, siyasi ve kuramsal olarak yazınların içeriğinin değiştiği fakat siyasilerin söylemleri temelinde Doğulu'nun "öz"üne eklenen imgelerin, üretilen farkın değişmediği görülmüştür. Şüphesiz Doğu'ya atfedilen ve dönemin koşullarınca giydirilen yeni temsillerle yeniden üretilen bu "öz" de Batılı iktidarın yeniden üretilmesi bağlamında Şarkiyatçı düşünceye işlenen süresizlikle ilintilidir.

---

[215] Pipes, "Fundamentalist Muslims between America and Russia", s. 950, 951, 952.

[216] Asef Bayat, **Life as Politics: How Ordinary People Change the Middle East**, Amsterdam: Amsterdam University Press, 2010, s. 82.

[217] Bayat, **Life as Politics: How Ordinary People Change the Middle East**, s. 179.

[218] Bkz Paul Berman, "The Philosopher of Islamic Terror", *New York Times*, 23 Mart 2003, http://www.nytimes.com/2003/03/23/magazine/the-philosopher-of-islamic-terror.html?src=pm&pagewanted=1ve Esposito, **The Future of Islam**, s. 67.

[219] Fawaz A.Gerges, **Amerika and Political Islam**, Cambridge: Cambridge University Press, 1999, s. 12.

2. 4. 11 Eylül'den Sonra İslami Hareketlere Giydirilen Süresizlik

Said, bir disiplin, bir meslek, ihtisaslaşmış bir dil ya da söylem olması bağlamında Şarkiyatçılığın bir bütün olarak –Şarklılaştırılmış- Şark'ın süregitmesine bağlı olduğunu söyler.[220] Bu süreklilik halini de Batı için Şark'ın daima "Şarklı" olacağını, değişen süreç ve dönemler arasındaki tek farkın ise Şark'ın özündeki Şarklılığı görmek konusunda gösterilen "neden" bağlamında gözlenebileceğini belirtir.[221] Batılı'nın, gösterdiği "neden" bağlamında Şark'ı yeniden üretmesi de temelde Batı'nın kendisini ve Şark hakkında konuşabilme yetkesini yeniden üretmekte, böylelikle de Batı'nın Şark ile girdiği ilişki biçimini süresizleştirmektedir. Bu çerçevede 11 Eylül'den sonra Amerika'nın iktidarını *gerekçelendirerek* yeniden üretmesi bağlamında gösterdiği "neden", terörizm ile Ortadoğu arasında kurduğu metonimik ilişkiye[222] dayanmaktadır. 11 Eylül'den sonra Amerika'nın Ortadoğu ile terörün bölgeselleştirilmesi temelinde kurduğu bu ilişki de, özellikle İslami gruplar hakkında üretilen bilgi çerçevesinde Doğu'ya atfedilen "öz"ün yeniden üretilmesini sağlamıştır. Bu bağlamda incelenen yazınlarda İslamcı ideolojiye sahip ilk örgüt olması, ulus ötesi karakteri, sosyal alandaki kurumsallaşması ve etkin liderler yetiştirmesi bağlamında İslami grupların anlaşılması hususunda referans gösterilen Müslüman Kardeşler, Batılı'nın söyleme o an için en elzem görünen şeyi katarak[223] Şarkiyatçılıktaki söylemsel tutarlılığı sürdürmek üzere kurduğu bir temsil biçimine dayanmaktadır.

Şarkiyatçılıkta süresiz ilişki biçimi, sabit bir "öz"ü olduğu varsayılan kurgu üzerinden iktidarın her durum ve koşulda kendini *gerekçelendirmesi* ve böylelikle güç ilişkilerinin daima Batı'nın lehine olacak şekilde yeniden üretilmesi olarak tanımlanacak olursa, 11 Eylül'den sonra bu ilişkinin temel belirleyeninin Amerika'nın terörle savaş politikası olduğu görülmektedir. 11 Eylül saldırılarının Amerika'nın özgürlüğüne, adalet sistemine, refah ve zenginliğine, kısacası tüm yaşam tarzına karşı işlenmiş bir suç olduğu söylemine yaslanan bu politika ile Doğu-Batı arasındaki ikili karşıtlık, liberalizm ve demokrasinin getirdiği değerlere sahip Batı ile bu değerlerden yoksun ve bunlara düşman olan Doğu arasında kurulmuştur.[224] Bu bağlamda incelenen yazınların

---

[220] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 251.

[221] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 267.

[222] Gregory, **The Colonial Present**, s. 60.

[223] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 286.

[224] Solomon, "Time and Subjectivity in World Politics", s. 6, 7, 8.

tümünde de İslami bir grup olarak Müslüman Kardeşler temsilinde öncelik, Batı'ya olan karşıtlıklarına ve Batı'nın İslam toplumlarında yol açtığı tahribatı İslam'a geri dönüş ile çözeceklerine yaslanan ideolojilerine verilmiştir. Müslüman Kardeşler'in bu ideolojinin doğuşunda ana akım olarak incelendiği metinlerde İslamcılığın Batı için en büyük tehdit uyandıran tarafı ise, politik-dini bir hareket olan İslamcı hareketin modernizm karşısında İslam hukukuyla yönetilen yeni bir devlet kurma çağrısına dayandırılmış olmasıdır.[225] Bu bağlamda İslam'ın ilk olarak Müslüman Kardeşler ile politize olduğu ve sonra git gide radikalleştiği tezi de[226], Benna ile Kutub'un Batı karşıtı ve şeriati savunan, cihadı önceleyen görüşleri çerçevesinde temellendirilmiştir. Bu noktada önemli olan ise incelenen yazınların tümünde de Benna ve Kutub'un hep aynı söylemlerinin yinelenmesi ve tekrarlanan bu söylemler ile Batı karşıtlığı temelinde bu iki isim üzerinden İslamcılık konusunda ortak bir söylemsel tutarlılığın yakalanmış olmasıdır. Nitekim Said Şarkiyatçılıkta "özetleyici önermeler" ile görece yalın bir düşünceden Şark'ın tümüne ait önermeler dizisi üretildiğini söyleyerek, bu durumun son derece yetkin bir yorumsama biçimine dayandığına[227] ve böylelikle iktidar ilişkilerinin yeniden üretimine hizmet ettiğine dikkat çekmiştir. Benzer şekilde incelenen yazınlarda da Müslüman Kardeşler ve Benna ile Kutub'a ait düşünce ve söylemler üzerinden yapılan "özetleyici önermeler" temelinde İslam ve İslamcılık hususunda –zaman ve mekân farkı gözetmeksizin- oldukça kapsamlı *yorumlar* yapılarak İslamcılık Batı için tehdit oluşturan bir ideolojiye indirgenmiştir. Bu durum da İslami hareketler söz konusu olduğunda daima hazırda bulunan biçem ve söylemsel kalıplar üzerinden Amerikalı siyasilerin kendi konum ve müdahalelerini gerekçelendirmelerine olanak tanıyarak iktidar ilişkilerine süresiz bir zemin sağlamıştır.

Şarkiyatçılıkta iktidar ilişkilerinin, söylemin "anlam"ı "biçim"e dönüştüren rolü üzerinden yeniden üretilmesi bağlamında İslami hareketlerin Batı karşıtlığı temelinde sabit bir söylemsel kalıba oturtulması da, Batı karşıtlığı ve şeriat savunusu ile tanımlanan fundemantalizmin[228] İslamcılığın ön eki haline getirilmesi ile vuku bulmuştur. Bu bağlamda iyi Müslüman-kötü Müslüman ayrımının yapıldığı yazınlarda da bilhassa İslam ve demokrasinin uyumu konusunu tartışan yazarlar, bu uyum

---

[225] Feldman, **The Fall and Rise of the Islamic State**, s. 105.

[226] Kamrava, **The Modern Middle East: A Political History since the First World War**, s. 342.

[227] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 267.

[228] Mansoor Moaddel ve Stuart A. Karabenick, "Religious Fundamentalism among Young Muslims in Egypt and Saudi Arabia", **Social Forces**, Vol. 86, Nu. 4, 2008, s. 1676.

konusundaki şüphelerini İslami söyleme sahip grupların fundamentalist bir ideolojiye sahip oldukları tezi üzerine kurmuşlardır. Bu konuda Müslüman Kardeşler ile ilgili öne çıkarılan şüpheler de, demokrasi konusundaki ılımlı tavırlarının iç ve dış siyasette güven kazanmak adına olduğu[229], geniş ve dağınık bir organizasyon olan Müslüman Kardeşler'in kendi içerisinde demokrasi konusunda bir uzlaşma sağlayamadığı, bu sebeple özellikle gençler arasında radikal görüşlerin hâkim olduğu[230] ve demokrasi konusunda Müslüman Kardeşlerin taktiksel davrandığı[231] konuları üzerine yoğunlaşmıştır. Netice olarak da Batı sistemine alternatif olarak İslami bir sistemi önceleyen grupların –faaliyetlerinin şiddet içerip içermediğine bakılmaksızın-fundamentalist olarak nitelenerek demokratik bir sisteme uyum sağlayamayacakları görüşü, fundamentalizm ve demokrasi üzerinden Doğu-Batı, ileri-geri, liberal-despotik gibi ikili karşıtlıkların yeniden üretimini sağlanmıştır.

Turner, Şarkiyatçılığın dokunulmadan duran dayanak noktasının, "Ben farkı biliyorum öyleyse ben kontrol ederim" düşüncesi olduğunu söyler.[232] Bu bağlamda tarih, sosyoloji, siyaset ve sosyal kuram alanlarına ait incelenen kitap ve makalelerde de Müslüman Kardeşler temsilinin, bilimsel ispatları ile İslami bir söyleme sahip bu hareketin "farklılığının" yeniden üretimine dayanmakta olduğu görülmektedir. Bilim adamları ve uzmanlar tarafından ele alınan söz konusu farklılığın, 11 Eylül'den sonra terörle savaş söyleminin inşa ettiği Amerikan kimliğinin üretimi ve yeniden üretimi üzerine kurgulanması da, Amerika'nın saldırılar sonrası demokrasi, özgürlük, eşitlik gibi söylemler üzerinden elde ettiği *egemenliğini* ve bu egemenliğe yasladığı müdahalelerini meşrulaştırmıştır.

[229] Marc Lynch, "The Brotherhood's Dilemma", **Brandeis University Crown Center for Middle East Studies Middle East Brief**, No 25, Ocak 2008, s. 2.

[230] Chris Harnisch ve Quinn Mecham, "Democratic Ideology in Islamist Opposition? The Muslim Brotherhood's 'Civil State'", **Middle Eastern Studies**, 45: 2, 189-205, s. 189.

[231] Lynch, "The Brotherhood's Dilemma", s. 9.

[232] Turner, **Oryantalizm, Postmodernizm ve Globalizm**, s. 79.

BÖLÜM 3: 11 EYLÜL SONRASI AMERİKAN MEDYASINDA MÜSLÜMAN KARDEŞLER TEMSİLİ

Edward Said, "Şarkiyatçılık" kitabının "Bugünkü Şarkiyatçılık"tan söz ettiği son kısmında Amerikan yüzyılı ile oryantalizmin kurumsal ve söylem yapısı bakımından uğradığı değişimi ayrıntılı bir şekilde tartışmıştır. Said'e göre, Amerikan oryantalizmi ile geleneksel oryantalizm arasındaki farklılıkların temelinde Amerikan oryantalizminde Doğu bilgisi ve retoriğin geleneksel oryantalizmde olmadığı kadar güçlü bir kurumsal kudrete yaslanıyor olması yer almaktadır.[233] Said, Şark'ın siyasi ve kültürel olarak baskı altında tutulmasını sağlayan bu kurumsal gücün kaynağı olarak da Arap-Şark dünyası hakkında yazarken bir ulusun verdiği yetkeyle yazan Amerikalı bilim adamı ve Şark uzmanlarının çalışmalarına[234] işaret etmiştir. Zira Amerikan oryantalizminde Doğu bilgisi Amerika'nın bölgedeki siyasi, ekonomik çıkar ve kaygıları ile konjonktürel koşullar temelinde ortaya çıkan ihtiyaçlara bağlı olarak üretilmiştir ve bu bilginin üretiminde de Şark temsillerini çağın belirli kültürel, mesleki, ulusal, siyasal, iktisadi gereklerine cevap verecek şekilde sunan[235] bilimsel çalışmalar kilit bir rol oynamaktadır. Bu bilimsel çalışmalar, Şark temsilleri ile Şark üzerinde uzlaşılmış anlama şifreleri[236] koyarken; bu temsilleri işlevsel kılıp onları dolaşıma sokan, yeniden üretimini sağlayan (daha çok kültürel anlamda) ve Şark konusunda oydaşmanın kapsamlılığını belirleyen de medya[237] olmuştur. Bu bağlamda en önemli işlevi toplumdaki kontrol sisteminin sürdürülmesini sağlama ve durum "tanımı" yapma yeteneği ile kültürdeki sınırları korumak olan medya[238], Şark temsillerinin de denetimi ve yeniden üretimini sağlayarak Amerikan oryantalizminin yaslandığı kurumsal gücün bir diğer kanadını oluşturmaktadır.

Medyanın Şarkiyatçı söylemin inşası ve yeniden üretilmesi sürecindeki etkinliği, temsil etme ve tanımlama gücü ile olay ve olgular üzerinde bir "anlamlandırma faili"[239] olarak

[233] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 320.

[234] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 322.

[235] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 286.

[236] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 31.

[237] Teun A. Van Dijk, "Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları", Mehmet Küçük (Der.), **Medya İktidar İdeoloji** içinde, 2. Basım, Ankara: Ark Yayınları, 1999, s. 342.

[238] Pamela Shoemaker ve Stephen D. Reese, "İdeolojinin Medya İçeriği Üzerindeki Etkisi", Süleyman İrvan (Der.), **Medya Kültür Siyaset** içinde, 1. Basım, Ankara: Ark Yayınları, 1997, s. 103.

[239] Stuart Hall, "İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulanın Geri Dönüşü", Mehmet Küçük (Der.), **Medya İktidar İdeoloji** içinde, s. 88.

rol almasından kaynaklanmaktadır. Zira medyanın temsil ettiği gerçeklik, gerçekliğin kendisinden çok seçilmiş tanımlarına dayanmaktadır ve bu durumda da medyada temsil, aktif bir seçme-sunma işlemine bağlı olarak yapılandırma ve biçimlendirme işini ima etmektedir.[240] O halde Batı'nın kendi tasarılarını Şark'a yansıtması ve Şark'a hükmetme isteği[241] temelinde şekillenen Şarkiyatçı düşünceyi Doğu'ya dair kalıplaşmış bir fikir, inanç, klişe ya da bilgi bütünü[242] olarak tanımladığımızda, medyanın temsil kabiliyeti ile bu inanç ve klişelerin pekiştirilmesinde oynayacağı aktif rol öngörülebilmektedir. Ayrıca Said'in altını çizdiği üzere gelişmeye muktedir olmayan, hatta gelişimin öğretisel karşı tezi olan[243] Şarkiyatçı düşünce biçiminin bu süreğen ve donmuş yapısının oluşumu ve sürdürülmesinde de medyanın oldukça etkin bir rolü olduğu söylenmelidir. Nitekim seçmeci bir okuma üzerinden söylemsel inşa sürecine aktif bir şekilde katılan medya, basmakalıplaştırma/stereotipleştirme[244] yöntemi ile temsillere dayanıklılık kazandırarak kalıplaşmış yargılar oluşturmakta oldukça işlevseldir.

Medyanın tanımlama ve temsil etme gücü ile söylemin üretimi ve yeniden üretimi sürecinde üstlendiği bu etkin rollerin, söylemin nesnesinin yanı sıra bu söylemi üreten güç ilişkilerini de yeniden ürettiğinin altının çizilmesi gerekmektedir. Zira seçmeci kaynak kullanımı, tekdüze haber temposu ve öykü başlığının seçimi yoluyla hangi haber aktörlerinin kamuya yeniden sunulacağına, onlar hakkında ne söyleneceğine ve özellikle nasıl söyleneceğine karar veren medya kurumları[245] direk olarak bilginin stratejik denetimini[246] yapmaktadırlar. Medyanın bu işlevselliği Şarkiyatçılık bağlamında düşünüldüğünde de, iktidar ilişkilerini Şark'a biçim, kimlik, tanım vermek suretiyle[247] "Şarklılaştırılmış Şark"ın[248] denetimli türeyişi[249] üzerine kurmuş olduğu bir düzen ile yeniden üreten Batı kurumları için medyanın sağladığı bu gücün oldukça kilit bir role sahip olduğu aşikârdır.

[240] Stuart Hall, "İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulanın Geri Dönüşü", s. 88.

[241] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 105.

[242] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 217.

[243] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 321.

[244] Hall, basmakalıplaştırmayı "az sayıda temele indirgemek" olarak açıklar. Daha fazla bilgi için bkz. Hall, "The Spectacle of the 'Other'", s. 247.

[245] Van Dijk, "Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları", s. 367.

[246] Van Dijk, "Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları", s. 342.

[247] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 95.

[248] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 114.

[249] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 129

Medya konusunda bahsi geçen bu özellikler toparlanacak olursa, medyanın "yansıtıcı" rolüne -şeyleri basitçe olduğu gibi göstermesine- kuşkuyla yaklaşılması ve medyanın varsayılan doğalcılığını destekleyen şeffaf dil anlayışının da sorunlaştırılması[250] gerektiği açığa çıkmaktadır. Bu durum özellikle, zamana uyarlanan ve çağdaş kültüre aktarılan bir Şark[251] üzerinden Batı'nın iktidar ilişkilerini yeniden ürettiği Şarkiyatçı düşünce söz konusu olduğunda ayrı bir öneme haiz olmaktadır. Nitekim "Medyada İslam" kitabında Amerikan yüzyılı ile medyanın Şarkiyatçı düşüncenin yeniden üretiminde oynadığı kritik rolü ayrıntılı bir şekilde değerlendiren Said de, medyanın ürettiği şeylerin ne bir anda kendiliğinden oluveren ne de tamamen serbest şeyler olduğuna dikkat çekerek hakikatin doğrudan doğruya elimizin altında olmadığını vurgulamıştır.[252] Said'in bu vurgusu ile özellikle dikkat çektiği nokta ise atıl bir süreçten çok kasıtlı seçim ve ifadelerden oluşan karmaşık bir süreçte ortaya çıkan haberlerin[253], Şarkiyatçılığın birikimsel kimliğinden[254] beslenerek bilinçdışı bir ideolojiyle etkinleştirilip geçerli kılınan siyasi bir bağlam[255] içinde üretilmesi ve böylelikle güç ilişkilerinin pekiştirilmesine hizmet etmesidir.

Said, Medyada İslam kitabında Şarkiyatçı düşüncenin yeniden üretiminde temsil ve tanımlama gücü ile medyanın sahip olduğu işlevselliği, Batı medyasında Şark temsilleri üzerinden yapmış olduğu tespit ve analizlerle ortaya koymuştur. Analizini medyanın Şark'ı, Şarklı'yı ve İslam'ı sunuş yöntemleri ve bu konulardaki söylem yapıları üzerine kuran Said'in, haberlerde İslam temsili konusundaki en genel tespiti bu haberlerin seçici bir kaygı[256], kolay ve çabuk genellemeler[257] temelinde sarsıcı[258] bir şekilde sunulmasıdır. Haberlerde İslam'ın, hakkında okunan, görülen şeylerin çoğunda işte İslam tam da böyle bir şey olduğu için saldırıyor gibi aktarıldığına dikkat çeken Said[259], bu durumun sonucu olarak da artık sadece olay, olgu ve kişilere İslam yaftasının

---

[250] Stuart Hall, "İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulanın Geri Dönüşü", s. 88.

[251] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 131.

[252] Edward W. Said, **Medyada İslam**, İstanbul: Metis Yayınları, 2008, s. 122.

[253] Said, **Medyada İslam**, s.123

[254] Said Şarkiyatçılığın birikim ve ortaklaşmaya dayanan ve ortak bir mutabakata varılmış Şark imgesinden beslenen güçlü bir kimliği olduğunu söyler. Bkz. Said, **Şarkiyatçılık**, s. 214.

[255] Said, **Medyada İslam**, s. 122.

[256] Said, **Medyada İslam**, s. 200.

[257] Said, **Medyada İslam**, s. 54.

[258] "Günümüz Batı haberlerinde İslam bilhassa sarsıcı haber demektir.", Said, **Medyada İslam**, s. 52.

[259] Said, **Medyada İslam**, s.24.

yapıştırılmasının bir saldırı biçimini aldığı tespitinde bulunmuştur.[260] İslam'a yapıştırılan bu yaftanın onu sadece Şark'a ait ve monolitik bir şeymişçesine ve siyasi bir kılıf içerisinde sunan medya ile daha da güçlendiğine, böylelikle Batı toplumunda İslam'a dair özel bir düşmanlık ve korkunun oluştuğuna dikkat çeken Said[261], bu durumun özellikle Amerikan yüzyılı ile daha da geliştiğini söylemiştir. Nitekim Amerikan medyasında ilk kez 1970'lerden itibaren haber olan İslam[262], haberlerde bir muhatap olmasından çok Amerika'nın bölgedeki jeopolitik ve ekonomik çıkarları için değer taşıyan bir meta[263] olması bağlamında sunulmuştur. Said, bu durumun sebebini de Amerika'nın Avrupa'dan farklı olarak İslam deneyiminde hiçbir somutluğun bulunmaması ve İslam'ın Amerika için yalnızca bir politika meselesi, bir tehdit ve emniyet sorunu olması temelinde açıklamıştır.[264]

Said'in İslam'ın daha çok Amerikan medyasındaki temsili üzerine yoğunlaştığı kitabında İslam'ı petrol, İran, Afganistan veya terörizm gibi haber değeri taşıyan meseleler[265] üzerinden ele alan medya ile ilgili yapmış olduğu en önemli tespit -aynı zamanda bu kitabın tezi- medyada görülen kanonik İslam haberlerinin üniversiteler ve hükümetle bağlantılı olduğudur.[266] Amerika'da haberlerde İslam'la ilgili ayrıntıların arasında uygun görülen konuların dışındaki her şeyin atıldığını ve uygun görülenlerin (aşırıcılık, şiddet vb) İslam'ı tanımlayan şeyler haline getirildiğini belirten Said[267], medyanın bu aktarımının Ortadoğu araştırmaları, hükümet ve şirketlerin ittifakı temelinde oluşan bir şebekeden beslendiğini öne sürmüştür.[268] Medyanın sunu alanında oldukça etkin rol oynayan bu eklenti yapıda Said'in bilhassa önemli bir rol atfettiği grup ise Şark'ın yabancılığını akademik söylemlerin otoriter ifadelerinin içine dâhil ederek bu söylemleri Şark hakkındaki toplumsal bilgi haline getiren[269] bilim adamları ve onların çalışmalarıdır. Zira uzmanlık alanları Said'in deyimiyle kriz yönetiminin

[260] Said, **Medyada İslam**, s. 17.
[261] Bkz. Said, **Medyada İslam**, s. 76 ve 131.
[262] Said, **Medyada İslam**, s. 90.
[263] Bkz. Said, **Medyada İslam**, s. 224 ve 227.
[264] Said, **Medyada İslam**, s. 86.
[265] Said, **Medyada İslam**, s. 88.
[266] Said, **Medyada İslam**, s. 242.
[267] Said, **Medyada İslam**, s. 224.
[268] Said, **Medyada İslam**, s.227.
[269] Said, **Medyada İslam**, s.239.

düşünsel anlamdaki eşdeğeri[270] olan bilim adamları, Şarkiyatçı söyleme o an için en elzem görünen şeyi katarak toplumlarına Şark imgeleri, Şark'a dair bilgiler ve sezgiler sunmakla yükümlü[271] kimselerdir.

Said Şarkiyatçı düşüncenin güncellenmesinde uzman ve bilim adamlarına atfettiği bu önemi, farklı Amerikan gazeteleri ve dergilerinde İslam temsilinin analizini yaptığı Medyada İslam kitabında bu temsilleri Amerikalı bilim adamlarının İslam konusundaki görüş ve çalışmaları temelinde ele alarak göstermektedir. Said, böylelikle Amerikan oryantalizminin yaslanmış olduğu kurumsal gücün en önemli kollarından olan medya ve bilim arasındaki bilgi akışı ve dolaşımını inceleme altına alarak Amerikan oryantalizminin evrildiği yönün tayininde de izlenmesi gereken yöntemi ortaya koymaktadır.

Said'in Amerikan oryantalizmi bağlamında ortaya koyduğu bu yöntem özellikle Amerika'nın Ortadoğu ile ilişkilerinde bir "düğüm noktası" olan 11 Eylül'den sonra Amerikan oryantalizmindeki Şark temsilinin analizinde oldukça önemli bir role sahiptir. Zira 11 Eylül Amerika'nın Ortadoğu politikasında bir kırılma noktası olarak Ortadoğu'nun "bölgesel" olarak terörize edildiği, Müslümanların dini unsurlar üzerinden sembolik ve fiziki dışlanmaya maruz bırakıldığı ve Amerika'nın bölgedeki egemenliğini müdahalecilik temelinde gerekçelendirdiği, meşrulaştırdığı bir süreci beraberinde getirmiştir. Bu çerçevede bu dönemde yapılmış çalışmalara bakıldığında da uzman ve akademisyenlerin Amerika'nın Ortadoğu politikasını destekleyecek, gerekçelendirecek "bilimsel" yaklaşımlar ortaya koydukları görülmektedir. Yapılan çalışmalar arasında Ortadoğu'da İslam'ı ve İslam'ın siyasal boyutunu ele alan, *yorumlayan*[272] yayınlar ise ayrı bir önemi hak etmektedir. Zira İslam'ın siyasi yorumunu sunan ve bu çerçevede İslami hareketleri tanımlayan, sınıflandıran çalışmalar aynı zamanda 11 Eylül sonrasında yoğun bir şekilde kitlelere İslami hareketleri anlatma-anlamlandırma- çabasında olan medyanın da yaralandığı ve *dağıttığı* temel *bilgi* kaynağını oluşturmaktadır.

---

[270] Said, **Medyada İslam**, s. 227.

[271] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 286.

[272] Said toplumsal bir etkinlik olarak yorumlamanın, bir şeyi oluşturma biçimi ve kendisinin ortaya çıkmasına neden olan koşullara sıkı sıkıya bağlı olduğunu söylemektedir. Ayrıca yorumlama sürecinin sonunda bilgiye ulaştığının altını çizerek bilgi ile yorum arasındaki suç ortaklığına dikkat çekmektedir. Daha fazla bilgi için bkz. Said, **Medyada İslam**, s. 237, 238, 241.

11 Eylül sonrasında Amerikan oryantalizminin evrildiği yönün anlaşılmasında başat koşulu temel bilgi kaynakları üzerinden medyada yansıtılan İslam ve İslami hareketler temsillerinin analiz edilmesi oluşturuyorsa, bu temsillerden Müslüman Kardeşler hareketinin değerlendirilmesinin de ayrıcalıklı bir öneme sahip olduğu söylenmelidir. Nitekim İslami hareketleri ele alan yayınların tümünde de bu hareketlerin ideolojik temelini oluşturması bağlamında özellikle Müslüman Kardeşler'e atıf yapıldığı görülmektedir. Ayrıca bu yazınlarda İslami hareketlerin prototipi olarak değerlendirilen Müslüman Kardeşler'in, ortaya çıkış koşulları ile sosyoloji, ideoloji ve faaliyetleri bakımından da siyasi analizleri diğer hareketlere de genellenebilmektedir. Bunun yanı sıra Amerikan oryantalizminde pasif-aktif öteki ayrımı[273] temelinde Müslüman Kardeşler'in şiddete başvuran hareketlerin ayrıştırılmasında da yine bir referans noktası olarak sunulduğu görülmektedir.

Amerikan oryantalizminin medya ve bilimsel yayınlar arasındaki bilgi akışı ve dağıtımı temelinde yaslandığı kurumsal gücü ile 11 Eylül sonrası Müslüman Kardeşlerin Şarkiyatçı düşüncedeki temsil analizinin önemi çerçevesinde, bilimsel yazınlarda Müslüman Kardeşler temsilinin analizinin yapıldığı ikinci bölümden sonra bu bölümde Amerika'nın günlük sirkülâsyonu en yüksek olan iki ulusal gazetesinde Müslüman Kardeşler temsili analiz edilecektir. Wall Street Journal ve New York Times olarak belirlenen bu gazetelerden[274] Wall Street Journal'ın daha muhafazakâr, New York Times'ın ise demokrat bir çizgide yer alması ise bu çalışma kapsamında bu gazetelerin seçimine ayrı bir önem atfetmektedir. Zira Şarkiyatçılık, Şark söz konusu olduğunda büyük bir söylemsel tutarlılık ile Batı'yı ve Doğu'yu iki ayrı ve değişmez bütüncül kimlikler temelinde kuran ve varlığını bu kurulumun –kurgu, kimlik ve güç ilişkileriyle- yeniden üretimine borçlu olan bir disiplindir. Bu bağlamda Amerika'nın en çok okunan ve iki farklı çizgide yer alan iki gazetesinde Müslüman Kardeşler temsilinin Şarkiyatçı düşüncenin işleyiş mantığı temelinde analiz edilmesi Şarkiyatçı bakışın evrildiği yönün tayini ve yeniden üretiminin saptanmasında yol gösterici olacaktır.

---

[273] Şarkiyatçılıkta Aktif/Pasif öteki ayrımı için bkz. Ali Balcı, "The Alliance of Civilizations: The Poverty of the Clash/Alliance Dichotomy?", Insight Turkey, Vol. 11, Nu. 3, 2009, s. 97.

[274] Wikipedia'da Wall Street gazetesinin günlük sirkülasyonu 2,378,827; New York Times'ın ise 1,865,318 olarak verilmiştir. Bkz. http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_newspapers_in_the_United_States_by_circulation

3. 1. ‘Kurgu’ Olarak Müslüman Kardeşler

Amerikan oryantalizminde Doğu kurgusunun iki önemli özelliği vardır. Bunlardan ilki kurgunun geleneksel oryantalizmin kültürel birikiminin siyasi araçlar haline dönüştürülmesi ile oluşması, ikincisi ise Amerika’nın bölgedeki siyasi, ekonomik ve stratejik hesapları çerçevesinde üretilmesidir. Bu iki özelliğin kurguda yol açtığı en önemli sonuç ise, Doğu söz konusu olduğunda ciddi bir ihmalin devreye girmesi ile Doğu’nun kavramsal açıdan budanmış halde tutumlara, eğilimlere, istatistiklere indirgenmesidir.[275] Bu indirgeme politikasının sonucu olarak ortaya çıkan genelleme ve böylelikle kavramlara kazandırılmış olan dayanıklılık ile Amerika, Doğu’daki politika ve çıkarlarını hazır ve doğrudan ulaşılabilir, siyasi olarak da geçerliliği olan söylemler çerçevesinde yürütmekte ve haklılaştırmaktadır. Zira 11 Eylül’den günümüze değin yazılmış olan bilimsel yayınlarda da Amerikan oryantalizminde kurgunun bu söz konusu özelliği Müslüman Kardeşler’in Amerika’nın bölge siyaseti ve çıkarları çerçevesinde sürekli aynı kavramlarla ele alınması, hareketin çözümlenmesinde daima aynı yöntemlere başvurulması ve hareket içerisindeki bölgesel, politik tüm farklılıkların *kapatılması* ile kendini göstermektedir. Benzer şekilde bilimsel ve siyasi söylemlerin kültürel olarak yeniden üretiminde başat rolü oynayan medya bağlamında ele alındığında da, incelenmiş olan Wall Street Journal ve New York Times gazetelerinde Müslüman Kardeşler ile ilgili kalıplaşmış yargıların 2001 tarihinden günümüze değin tekrar tekrar dolaşıma sokulduğu görülmektedir.

İncelenen gazetelerde 2001’den günümüze, Müslüman Kardeşler’in tasvir ediliş şekilleri, söylemsel biçimlendirmeler ile belli yargısal ve kalıpsal ifadelerin içerisine hapsedilişleri ve “kullanışlı” kavramlar ile devasa genellemelere tabi tutuluşları göz önüne alındığında iki gazeteninde de –ideolojik farklılıklarına rağmen- Müslüman Kardeşler kurgusu bağlamında oldukça benzer bir çizgide yer aldığı gözlenmektedir. Bu benzerlikler temelinde saptanan ortak özellikleri sıralamak gerekirse öncelikle her iki gazetenin zamansal olarak aynı dönemlerde Müslüman Kardeşler ile ilgili haberleri yoğun bir şekilde vermiş oldukları söylenmelidir. Bu dönemleri şekillendiren olaylar ise sırasıyla, Müslüman Kardeşler’in Mısır parlamentosunda elde ettiği 88 sandalye ile ülkedeki en büyük muhalefet konumuna gelmiş olduğu 2005, Tunus ile başlayan halk ayaklanmalarının Mısır’da başlama tarihi olan 2011, Muhammed Mursi’nin

[275] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 304.

cumhurbaşkanı seçilmesi ile Mısır'da Müslüman Kardeşler'in iktidara geldiği 2012 ve son olarak Mısır ordusunun İhvan iktidarını devirdiği tarih olan (3 Temmuz) 2013'tür. Bu tarihlerin belirleyici özelliği İslami bir yapılanmaya sahip olan Müslüman Kardeşler'in toplumsal alandan ziyade bölge politikasında siyasi olarak etkin bir rol oynadığı, dolayısıyla Amerika'nın bölge politikası ve çıkarları için yeni bir dil üretme ihtiyacı duyduğu dönemler olmalarıdır. Burada dikkat çekilmesi gereken nokta ise siyasiler, bilimsel yayınlar ile ortaya konulan ve medyanın dolaşıma soktuğu bu dilin değişen zaman, mekân ve aktörler ile yeni koşullara bağlı olarak gelişen yeni bir söyleme değil, zamana ve mekâna "uyarlanarak" yeniden üretilen Şarkiyatçı söyleme dayanıyor olmasıdır.

Aynı dönemlerde yoğun bir şekilde Müslüman Kardeşler'i konu edinen söz konusu iki gazetede konuyla alakalı haber ve yorum köşelerine bakıldığında -yeniden üretilen Şarkiyatçı dilin saptanması açısından- on üç yıllık bir süreçte İhvan'ın hep aynı söylemler çerçevesinde ele alınmış, benzer yineleme ve sabit yaftalarla yeniden üretilmiş olduğunun söylenmesi gerekmektedir.[276] Bu söylemlerde Müslüman Kardeşler ile ilgili olarak en çok öne çıkarılan olgu ise –bilimsel yayınlar ile paralel bir şekilde- İhvan'ın Amerika ve İsrail karşıtı olan, İslami geri dönüşü önceleyen bir ideolojiden besleniyor olduğudur. Hareketin siyasi etkinliği ile bağlantılı olarak her iki gazetede de yapılan en genel öngörü ise, iktidara geldikleri takdirde sahip oldukları bu ideolojinin bir çıktısı olarak otoriter bir yönetim tarzı ile bireylerin hayatının tümünü kapsayan İslami bir baskı oluşturacakları ve kadınların, azınlıkların haklarını hiçe sayacaklarıdır.

Müslüman Kardeşler temsili ile ilgili her iki gazetede görülen bir diğer ortak özellik ise, bilimsel yayınlarda modern bir proje olması bağlamında Batı'ya alternatif bir sistem üretebileceği uyarısında bulunulan hareketin, gazetelerde de tehdit içerikli sunulmuş olmasıdır. Demokrasi ile asla uzlaşamayacağı ve siyasi arenada güç kazanması halinde Amerika ile İsrail'in bölgedeki çıkarlarını riske sokarak bölgeyi de büyük bir istikrarsızlığa sürükleyeceğine yönelik haber ve yorumlar, hareketle ilgili haberlerin yoğunlaştığı süreçte her iki gazetenin de sık sık ele aldığı meselelerdir. Ayrıca İhvan'ın

[276] Batı'nın Şark'ı algılayışı ve tanımlayışı söz konusu olduğunda kalıplaşmış yargıların zaman ve mekâna direnen gücünü, Said'in şu sözleri tam anlamıyla ifade etmektedir: "Yaygın kanıya göre edebiyat metni gibi görece atıl bir nesne bile kimliğini kısmen, okurlarının dikkatleri, yargıları, bilgi düzeyleri ve performanslarıyla etkileşim içinde olan tarihi anından alır. Ama genelde akademik düşünce tarafından tek tek ya da hep birlikte Batı algılayıcılarının bakışlarıyla zaman içinde dondurulmuş sabit bir nesne statüsüne hapsedilen Şark'a, Araplara ya da İslam'a bu ayrıcalık pek tanınmaz.", Bkz. Edward W. Said, **Kış Ruhu**, 2. Basım, İstanbul: Metis Yayınları, 2006, s. 72.

tehdit olarak sunulması bağlamında, yine bilimsel yayınlara benzer bir şekilde, Komünizm ile arasında yapılan bağdaştırma da her iki gazetede görülen bir diğer ortak noktadır.

İncelenen iki gazetede 2001-2014 yılları arasında Müslüman Kardeşler temsili bağlamında ortaya çıkan resmin, bu gazetelerin harekete dair üretmiş olduğu söylemlerde öne çıkan ortaklıklar çerçevesinde şekillendiği görülmektedir. Müslüman Kardeşler temsiline dair yukarıda sayılan söylemlerin çizmiş olduğu resmin dışında da birtakım haber ve yorumların bulunduğu belirtilmesi gereken bir nokta ise de, söz konusu yazıların hareket ile ilgili çizilen genel çerçeveyi bozamayacak kadar az olduğu söylenmelidir. Bu bağlamda bu genel çerçevenin ve bu çerçeve içerisinde oryantalizmin işleyiş mantığında Doğu kurgusunun Müslüman Kardeşler temsili üzerinden nasıl yeniden üretildiğinin daha iyi anlaşılabilmesi için söz konusu süreçte incelenen haber ve yorumlardan örnekler sunmak faydalı olacaktır.

Ele alınan dönemde New York Times ve Wall Street Journal'da yer alan haber ve yorum yazılarından yapılacak alıntılarda Müslüman Kardeşler temsilinin analizine geçmeden önce bu alıntılarda üretilen "anlam"ın ortaya konulması bağlamında izlenen yönteme değinmekte fayda vardır. Alıntılar üzerinden metnin ürettiği anlamın çıkarılmasında -ve böylelikle yeniden üretilen Şarkiyatçı düşüncenin saptanmasında- yalnızca metindeki sözcük seçimi ile içerik analizine bağlı kalınmamış; anlam, metnin kendisi, başlığı ve kullanılan resimlerin birleştiği noktada üretilen söylem bağlamında saptanmaya çalışılmıştır. İzlenen bu yöntemin gerekçesi ise başlıkların, metnin okunacak diğer kısmıyla birlikte ideolojik bir çatı ve politik bir yön üretmek hususunda oldukça etkin olması[277], resimlerin de üretmiş oldukları söylem ile metinde üretilen söylemleri tamamlayarak anlamı inşa etme sürecinde temel bir görevi ifa etmeleridir.[278]

İlk olarak Şarkiyatçı düşüncede kurgunun yansıttığı –Şark'a yönelik- özcü bakış açısının ve Şark'a yüklenen sabit, donmuş yapı ile Şark'ın yeniden üretiminde, kurgunun sahip olduğu işlevselliğin görülmesi açısından Mısır'da Müslüman Kardeşler'in siyasi etkinliklerinin arttığı 2005 ve 2011 yıllarına ait iki ayrı haberden yapılan alıntı ve resimler oldukça anlamlıdır. Bu çerçevede 8 Aralık 2005'te New York

---

[277] Şengül Özarkan, "Haber Araştırmalarında İçerik Analizi ve Söylem Çözümlemesi Uygulamaları", Metin Işık ve Ayhan Erdem (Ed.),**Tüm Yönleriyle Medya ve İletişim** içinde, Konya: Eğitim Kitapevi, 2008, s. 53.

[278] Hall, resmin tek başına bir anlam ifade etmediğini, anlamın resim ile metnin birleştiği noktadan çıktığını söyler. Bkz. Stuart Hall, "The Spectacle of the 'Other'", s. 218.

Times gazetesinde “Politika Mısır’ın Müslüman Kardeşlerini Uysallaştıracak mı?” başlığı ile yer alan yazıda Müslüman Kardeşler ile ilgili şu yorumlar göze çarpmaktadır:

> *“Müslüman Kardeşler’den Sobhe Salih tamamıyla başörtülü kadınlardan oluşan kalabalığa seslenerek Mısır’ın geleceği için farklı bir vizyona sahip olduğunu söyledi ve şöyle seslendi: ‘İslam inşa eden bir din, İslam yatırım yapan bir din, İslam gelişme dini.’*
>
> *Mısır politikasında uzun zamandır beklenmekte olan günün sonucunda elde edilen, şiddetli bir geçmişe sahip ve illegal bir organizasyon olan Müslüman Kardeşlerin ilk defa büyük bir çoğunluk ile iktidar koridorlarına girmesi olmuştur.*
>
> *Mısır’da 50 yıldan sonra yapılan serbest seçimlerin sonucunda Mısır ya politik İslam ile baskıcı ve Amerikan karşıtı bir teokrasiye dönüşecek ya da Arap dünyasındaki İslami partiler bölgedeki ana akım politikaya göre kendilerini dönüştürecekler.”*[279]

Bu haberin ürettiği söylem ile bağlantılı olması açısından bu haberden bir ay önce, 9 Kasım 2005’te, yine Müslüman Kardeşler’in Mısır’da Eylül ayında gerçekleştirilen seçimlerde parlamentoda elde ettiği çoğunluğu konu edinen “Din Mısır’da Bir Güç Olarak Ortaya Çıkıyor” başlıklı yazı da şöyle bir resimle sunulmuştur:

Resim 1: Müslüman Kardeşler’in Desteği ile Parlamentoda Kadınların Temsili için Yürüyen Kadınlar, New York Times, 9 Kasım 2005[280]

[279] Neil Macfarquhar, “Will Politics Tame Egypt's Muslim Brotherhood?”, **New York Times**, December 8, 2005 http://www.nytimes.com/2005/12/08/international/middleeast/08brother.html?pagewanted=print&_r=0, (24 Haziran 2014).

[280] Michael Slackman, “Religion Emerges as Force in Egypt Politics”, **New York Times,** November 9, 2005, http://www.nytimes.com/2005/11/09/international/africa/09egypt.html, (24 Haziran 2014).

2005 yılında New York Times gazetesinden alıntılanan haber ve bu haberle bağlantılı resim kapsamında üretilen Şarkiyatçı dilin, 2011 yılında Wall Street Journal gazetesinde "Müslüman Kardeşler İktidara Gelirse Ne Yapacak?" başlığını taşıyan haber ve beraberinde sunulan resim ile nasıl yeniden üretildiğinin ortaya konulması açısından şu alıntı da oldukça anlamlıdır:

"Mısır'da Müslüman Kardeşler hükümeti yeni bir Taliban mı olacak yoksa Almanya'nın Hıristiyan demokratları gibi dindar gelenekçilerin uysal bir partisi mi olacak?

Müslüman Kardeşler rejimi eğitimde güçlü bir İslami içerik hususunda ısrarcı olacak ve kadın-erkek ile Müslüman-Gayri Müslim arasındaki eşitliğe karşı çıkacaktır. Durumun bu şekilde olacağını Hamas da örnekliyor. Hamas, başa geçtikten sonra Gazze'yi Talibanlaştırmadı; fakat Filistinlilerin üzerinde daha İslami yaşamaları için ciddi bir baskı oluşturdu.

Müslüman Kardeşler'le alakalı en büyük soru ise seçimleri kaybetmeleri durumunda barışçıl bir şekilde yönetimden vazgeçip vazgeçmeyecekleri meselesidir. Çünkü MK demokrasi davasına yürekten inandığı için değil güç elde etmek için seçimlere katılmıştır."[281]

Resim 2: "Müslüman Kardeşler İktidara Gelirse Ne Yapacak?", Wall Street Journal, 4 Şubat 2011

[281] Daniel Byman, "Egypt 2012: What If the Muslim Brotherhood Comes to Power?**", Wall Street Journal,** February 4,2011,http://blogs.wsj.com/ideas-market/2011/02/04/egypt-2012-what-if-the-muslim-brotherhood-comes-to-power/?KEYWORDS=muslim+brotherhood**,** (24 Haziran 2014).

New York Times ve Wall Street Journal gazetelerinden 2005 ve 2011 yıllarına ait yapılan bu alıntılarda iki gazetenin de yapmış olduğu yorumlar, kullandıkları resimler ve başlık seçimleri ile İhvan'ın Mısır siyasi hayatında artan etkinliğine karşılık ortak bir söylem geliştirdikleri söylenebilir. İlk olarak 2005 yılında New York Times'da "Politika Mısır'ın Müslüman Kardeşlerini Uysallaştıracak mı?" başlığı ile yer alan yazı ve bu yazının içeriği ile oldukça bağlantılı olan resim birlikte değerlendirilirse, öncelikle dini bir simge olarak başörtünün ön plana çıkarıldığı söylenmelidir. Müslüman Kardeşler'in tabanının yalnızca başörtülü kimselerden oluştuğuna yönelik bir algı oluşturulduktan sonra da Müslüman Kardeşler'in tanımlanması illegal ve şiddet içeren bir geçmişe sahip olması, baskıcı bir yönetim tarzını benimsemesi ve Amerikan karşıtı olması bağlamında yapılmıştır. Dolayısıyla bu sunu tarzının, Müslümanlara yönelik dini simgeler üzerinden sembolik dışlamanın yoğun bir şekilde yapıldığı 11 Eylül sonrası sürece denk geldiği düşünülürse İslam-başörtü-şiddet-Amerikan karşıtlığı gibi fişlemelerin bu haber üzerinden de yinelendiği, pekiştirildiği görülmektedir. Ayrıca "Politika Mısır'ın Müslüman Kardeşlerini Uysallaştıracak mı?" başlığı ile sunulan haberde İhvan hareketini uysallaştıracak olanın bölge politikasındaki genel eğilime uyması olduğunun altı çizilmiş, İslamcılık ideolojisine bağlı kaldığı sürece baskıcı ve Amerikan karşıtı olarak kalacağı, yani uysallığın tam tersi yönünde bir tavır ortaya koyacağı belirtilmiştir. Yazının içeriği, başlığı ve resimle birlikte ürettiği söylem genel bir şekilde düşünüldüğünde ise "İslam"ın, ideolojik yansıması ve başörtüsü gibi bir simgenin öne çıkarılması ile Müslüman Kardeşler üzerinden *farklı* bir şey olarak yeniden üretildiği görülmektedir. Zira 2005 yılı gibi tam da Amerika'nın bölgede demokratikleşme projesini aktif bir şekilde sürdürdüğü bir dönemde İhvan'ın "demokratik" sürece katılması ve parlamento seçimlerinde çoğunluk kazanması Amerikan gazetesinde tehdit uyandıracak şekilde şüpheci bir yaklaşımla sunulmuştur. Bu sunu işleminde ise İhvan ile alakalı Amerikan karşıtı olma, baskıcı yönetim tarzı, şiddete eğilim gibi –bilimsel yayınlarda geçtiği şekli ile-ideolojik olarak İslam ile bağlantısı kurulabilecek özellikler ve başörtüsü gibi dini bir simge seçmeci bir şekilde öne çıkarılmıştır. Sonuçta ortaya çıkan söylem ise İslam'ın özünde farklı olması sebebiyle demokrasi gibi Batılı ilke ve değerleri yansıtan bir süreçte başarılı olamayacağıdır.

2011 yılında Wall Street Journal gazetesinde "Müslüman Kardeşler İktidara Gelirse Ne Yapacak?" başlığını taşıyan habere bakıldığında ise ilk dikkat çeken, gazetenin internet sitesinde bu başlığın hemen altına yüzlerce insanın secde pozisyonundaki resimlerinin

konulmasıdır. İhvan'ın iktidara geldiğinde ne yapacağı sorusunun, cevap olarak belli bir eylem ya da eylemlerin belirtilmesini gerekli kıldığı düşünülürse, büyük bir kalabalık halinde namaz kılan insanların secde pozisyonundaki resimlerinin kullanılması oldukça anlamlıdır. Ayrıca başlık ve resim bağlantılı bir şekilde düşünüldüğünde ortaya çıkan söylem, yazının ilerleyen kısımlarında da Müslüman Kardeşlerin faaliyetleri olarak dine dayalı baskıcı bir rejim oluşturacakları, kadın ve azınlıkların haklarına karşıt bir politika izleyecekleri ortaya konularak pekiştirilmiştir. Böylece Said'in Şarkiyatçılıkta Müslüman halkların yalnızca İslam temelli kültürel bir birleşim olarak görüldüğüne yönelik önermesi[282], bu haberde de Müslüman Kardeşlerin yalnızca dini kavram ve simgelerle ele alınmasında kendini göstermektedir. Benzer şekilde Hamas üzerinden yapılan genelleme ile de her iki hareketin salt İslam'a indirgenerek açıklanabileceği görüşü temelinde Filistin ve Mısır'ın birbirinden tamamıyla ayrı koşulları göz ardı edilmiş, böylelikle İslam'ın bütün Müslümanları bir arada tutan tek organik bağ olduğuna yönelik Şarkiyatçı düşünce de yinelenmiştir. Son olarak yazının giriş cümlesi ile İhvan'ın Taliban yahut Almanya'da demokrat fakat ılımlı bir parti olmak gibi yalnızca iki seçeneği olduğunu bir soru bağlamında dile getiren görüş temel alınarak düşünülürse, yazının ilerleyen kısımlarında yapılan yorumlar oldukça anlam kazanmaktadır. Zira İhvan'ın gerçekten demokrasiye inandığı için değil güç elde etmek istediği için seçimlere katıldığı, dolayısıyla seçimlerde başarısız olursa barışçıl bir tavır takınıp takınmayacağına yönelik şüpheli bir yaklaşım ortaya konulmuştur. Yazıda İhvan'ın Hamas gibi toplumda İslami bir baskı da oluşturacağının önceden belirtilmiş olduğu düşünülürse son yorumla da İhvan'ın şiddete kayabileceği endişesinin ortaya konulması ile aslında yazarın başta sorduğu soruyu bir nevi cevapladığı söylenebilir. Ayrıca bu cevabın yazının başlığı olan "Müslüman Kardeşler İktidara Gelirse Ne Yapacak?" sorusunu da tamamladığı söylenmelidir. Böylelikle bir önceki haberde olduğu şekli ile bu haberde de İhvan'ın demokratik sürece katılımına şüphe ve tehdit uyandıracak şekilde bakılması, namaz gibi dini bir simge ve baskıcı olma, kadın ile azınlık haklarına aykırı davranma gibi de kolaylıkla "İslam" yaftası ile açıklanabilecek konular öne çıkarılarak temellendirilmiştir. Ayrıca Şarkiyatçılık'ta İslam'ın monolitik bir özü olduğu görüşü temelinde Hamas örneği üzerinden yapılan genelleme ile de Mısır'daki İhvan hareketi şiddete kayabilme ihtimali ile açıklanmıştır. Sonuç olarak geliştirilen söylem değerlendirildiğinde ise, Mısır'da devrim sonrası demokratik bir

[282] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 115.

sürece yönelik önemli adımların atıldığı bir dönemde bu sürece yine demokratik yollarla dâhil olan İhvan'a yönelik şüpheci ve olumsuz bir tablo çizilmiş, bu tutum da İslam ile bağlantısı kurulabilecek simge ve konular üzerinden İslam'ın farklılığı yeniden üretilerek temellendirilmiştir.

Said'in Şarkiyatçı düşüncenin kendine metinler arası bir bütünlük ürettiği görüşü temelinde[283], 2005 ve 2011 yıllarında Müslüman Kardeşler'in Mısır siyasetinde artan rolleri ile ilgili New York Times ve Wall Street Journal gazetelerinde yer alan haberler, ürettikleri söylem bakımından birlikte değerlendirildiğinde anlamlı sonuçlar verecektir. Bu bağlamda ilk söylenmesi gereken, incelenen gazetelerin aralarındaki ideolojik farka rağmen Müslüman Kardeşler söz konusu olduğunda oldukça benzer söylemler ürettiğidir. Özellikle 2005 ve 2011 gibi iki farklı tarihlerden alıntılanan haberlerin gerek İhvan hareketi gerekse de Mısır siyaseti bağlamında oluşabilecek değişimleri tamamıyla göz ardı etmesi ve İhvan konusunda aradan geçen zamana rağmen şiddet, baskıcı yönetim, demokrasi ile uyuşmazlık, Amerikan karşıtlığı gibi kalıpsal yargıları yeniden üretmeleri, Said'in Şarkiyatçılıkta metinsel bütünlük konusundaki görüşünün de haklılığını göstermektedir. Burada yinelenen düşünce ise aslında Müslüman Kardeşler üzerinden İslam'ın monolitik, değişmeyen bir özü, sabit bir yapısı olduğuna yönelik İslam'ı ve İslam'ın bütün Doğu'yu kapsadığı düşüncesi ile de Doğu'yu farklı bir yer olarak işaretleyip bunu her defasında yeniden üreten Şarkiyatçı görüştür. Nitekim 2005 ve 2011 yıllarında sırasıyla başörtüye yapılan vurgu ve namaz kılan kişilerin resminin kullanılması, her iki haberde de Müslüman Kardeşler üzerine olan söylemin temelde İslam'ın kendisine gönderme yaptığını göstermektedir. Böylelikle temsillerin dönemin koşulları ile gelişen farklı söylemler ile eklemli bir yapıya sahip olmaları bağlamında İslam, Amerikan karşıtlığı, şiddete meyilli olma, demokrasi ile uyumsuzluk gibi özellikle 11 Eylül sonrasında geçerli olan söylemler çerçevesinde yeniden üretilmiştir. İhvan hareketi ise salt ideolojik olarak resmedilen bu İslam düşüncesine indirgenerek demokratik süreç ile uyuşmayacak hatta bu sürece zarar verecek şekilde temsil edilmiştir.

Şarkiyatçılığın işleyiş mantığına göre kurgunun bir anlamlama aracı olan söyleme[284] yaslanması ve söylemin de tiplere indirgeme yöntemi ile inşa ettiği olay yahut olgudaki anlamı "biçim"e dönüştürmesi, Şarkiyatçı kurgunun medya üzerinden analizinde

---

[283] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 32.

[284] Barthes, **Çağdaş Söylenler**, s. 186.

haberlerle beraber kullanılan resimlere de bir ayrıcalık yüklemektedir. Zira resimler ideolojik yaklaşımın renklendirilmiş bir görüntüsü olup, “anlam”ı açık bir şekilde değil, fakat öneri ve ima yoluyla bilgi ve bilinçaltı arasında bir sürece gönderme yaparak sunan araçlardır.[285] Böylelikle Şarkiyatçı söylemde tutarlılığın pekişmesinde anlamı biçimselleştiren ve sunduğu biçimlerle Şark dünyası hakkındaki bilgileri ve bilinçaltında oluşan şekilleri yeniden üreten resimlerin önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede Şarkiyatçı kurguda “fark”ın yeniden üretiminde çizilen imajların değerlendirilmesi bağlamında 3 Temmuz 2013 darbesinden sonra Wall Street Journal’da yayınlanan İhvan yanlılarını yansıtan kareler ile asker yanlısı bir çocuğun yer aldığı resim oldukça yol gösterici olacaktır.

Resim 3: Görevden alınmış olan Mısır Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi’nin destekçileri Cumartesi günü Kahire Üniversitesinde yaptıkları protesto boyunca slogan attı.[286]

[285] Theo van Leeuwen, **Discourse and Practice: New Tools for Critical Discourse Analysis**, Oxford University Press, 2008, s. 136.

[286] “Egypt Military Launches Crackdown”, **New York Times**, July 7, 2013, http://online.wsj.com/news/articles/SB10001424127887323899704578587392802263844?KEYWORDS=muslim+brotherhood&mg=reno64-wsj#4, (30 Haziran 2014).

Resim 4: Mursi destekçileri Cuma namazından sonra Kahire Üniversitesi yakınlarında toplandı.[287]

Resim 5: Askeri uçaklar Cuma günü Tahrir Alanında gökyüzüne kalp görüntüsü çizdi.[288]

Mısır'da Mursi'nin asker tarafından görevden alınmasından sonra İhvan destekçilerinin protestolarını yansıtan resimler ile askerin kutlamasını yansıtan resmin Şarkiyatçı düşüncede kurgunun yeniden üretilmesi bağlamında değerlendirilmesi, bu resimlerin karşılaştırılmasıyla anlamlı olacaktır. Bu bağlamda ilk olarak ilk iki resim ile son resim arasındaki en önemli farkı ortaya koymak gerekirse, İhvan destekçilerinin yer aldığı resimlerde bir kalabalık yansıtılırken son resimde tek bir çocuğun resmedildiği söylenmelidir.

---

287 "Egypt Military Launches Crackdown", **New York Times**, July 7, 2013, http://online.wsj.com/news/articles/SB10001424127887323899704578587392802263844?KEYWORDS=muslim+brotherhood&mg=reno64-wsj#18, (30 Haziran 2014).

288 "Egypt Military Launches Crackdown", **New York Times**, July 7, 2013, http://online.wsj.com/news/articles/SB10001424127887323899704578587392802263844?KEYWORDS=muslim+brotherhood&mg=reno64-wsj#19, (30 Haziran 2014).

Bu noktada Şark'a dair resimler söz konusu olduğunda resimlerdeki bu nicelliğin Şarkiyatçılık bağlamındaki anlamını ortaya koymak için Said'in ifadelerine başvurmak gereklidir:

> *"Filmlerde ve haber fotoğraflarında Arap kalabalıklar halinde gösterilir hep. Hiçbir bireysellik, hiçbir kişisel özellik ya da deneyim yoktur bunlarda. Resimlerin büyük kısmı kitlesel öfkeyi, sefaleti ya da akıldışı (dolayısıyla umutsuzca ayrıksı) jestleri gösterir. Tüm bu imgelerin ardında saklı olan şey, cihad tehdididir. Sonuç: Müslümanların (ya da Arapların) dünyayı ele geçirecekleri korkusu."*[289]

Said'in resimlerden çıkarılabilecek Şark söylemine ilişkin bu görüşlerine Resim 3 ve Resim 4'te öfkeyi ve hatta yumruklar ile beraber şiddeti de yansıtan görüntüler örnek oluşturmaktadır. Ayrıca Said'in ifadelerine paralel olarak ve resimlerdeki Şarkiyatçı kurguyu okumak açısından bahse konu olan haber fotoğraflarında bireysel görüntülerden ziyade bir kalabalığın yansıtılmasının, görüntülenen kişilerin hepsinin de aynı olduğu, kendi içlerinde farklılıktan yoksun bir yapıya sahip oldukları mesajını[290] içerdiği de söylenmelidir.[291]

Resimler genel içeriklerinden sonra daha ayrıntılı bir şekilde içerdikleri simgeler bağlamında analiz edilecek olursa ilk iki resimde yer alan Kuran, sakal, sarık, yumruklar ve öfkeli yüz ifadeleri ile son resimde gökyüzü, uçakların çizmiş olduğu kalp görüntüsü ve barış işareti yapan bir çocuğun, temsil ettikleri bağlamında sorunsallaştırılması gerektiği açığa çıkmaktadır. Nitekim İslami simgelerin bariz bir şekilde öne çıkarıldığı Müslüman Kardeşler destekçilerinin yer aldığı resimde öfke, isyan ve şiddet yansıtılırken, son resimde ise gökyüzü ve barış işareti yapan bir çocuk ile olumlu bir hava sunulmaktadır. Bu çerçevede özellikle 11 Eylül'den sonra Doğu kurgusu söz konusu olduğunda "fark"ın İslam-şiddet-terörizm-cihad gibi fişlemeler üzerinden üretildiği göz önüne alındığında Resim 3 ve 4'te de bu farkın İhvan yanlıları üzerinden yeniden üretildiği görülmektedir.

---

[289] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 300.

[290] Leeuwen, **Discourse and Practice: New Tools for Critical Discourse Analysis**, s. 144.

[291] Kurgu açısından resimde okunan bu mesaj, Şark söz konusu olduğunda kolaylıkla genellemelerin yapılabilmesine böylelikle Şark'ın denetimli türeyişinin sağlanmasına olanak tanımaktadır.

Şarkiyatçılık Şark'a egemen olmakta, Şark'ı yeniden yapılandırmakta, Şark üzerinde yetke kurmakta kullanılan bir Batı biçemi olarak tanımlandığında[292] bu biçemi meşrulaştıran ve ona geçerlilik kazandıranın da Şarkiyatçılığın işleyiş mantığında ilk basamağı oluşturan "kurgu" olduğunu söylemek gerekir. Zira Şarkiyatçı düşünce açısından kurgu, daima Doğu ile Batı arasındaki temel ayrımı yansıtarak[293] bu ayrım üzerinden Doğu'nun her koşulda yeniden üretilmesini sağlayan bir hareket noktası olma işlevi görmektedir. Bu bağlamda Şarkiyatçı düşüncenin işleyişinde bu ayrım en temelde İslam'a dayandırılmakta, yeni koşullara göre yapılan açıklama ve betimlemeler hep İslam temelli gerekçe ve yorumlarla temellendirilmektedir. Böylelikle İslam'ın farklılığı üzerinden Doğu'nun farklılığı her defasında yeniden üretilmekte, bu fark üzerinden kurulan kimlik ve güç ilişkileri gerekçelendirilmekte ve Şarkiyatçı düşüncenin süresizliği elde edilmektedir. Bu çerçeveden hareketle 11 Eylül sonrasında iki ana akım Amerikan medyasında Müslüman Kardeşler kurgusu analiz edildiğinde de Şarkiyatçı düşüncede kurgu açısından beklenmedik bir sonuçla karşılaşılmadığı söylenmelidir.[294] 2001 yılından günümüze analiz edilen gazete haberlerinde yoğun bir şekilde Amerika'nın özellikle 2003 tarihinden itibaren bölgede uygulamaya koyduğu demokratikleşme projesinin etkileri görülmektedir ve bu bağlamda Müslüman Kardeşler de demokratik bir sürece olan uyumsuzlukları ile dini simgeler ön plana çıkarılarak ele alınmıştır. Ayrıca yine özellikle 11 Eylül'den sonra Amerika'nın bilhassa İslami hareketler bağlamında kurmuş olduğu İslam-terörizm-şiddet-cihad gibi bağlantılar temelinde, akademik çalışmalarda Batı düşmanlığı[295], İslam'a dönüşü önceleme[296] ve halifeliği geri getirmeye[297] yönelik düşünceleri çerçevesinde ele alınan İhvan hareketinin haberlerdeki yansımasının da bu özelliklerden hareketle açıklanabilecek ya da bu özellikleri daha da açacak temsillere dayanmakta olduğu görülmektedir.

---

[292] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 13.

[293] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 12.

[294] Zira Said de Şarkiyatçılığı Batının kendi tasarılarını Şarka yansıtması ve Şarka hükmetme isteği olarak düşünmeye başladıktan sonra karşımıza beklenmedik pek az şeyin çıkacağını söylemektedir. Bkz. Said, **Şarkiyatçılık**, s. 105.

[295] Esposito, **Unholy War: Terror in the Name of Islam**, s.61.

[296] Feldman,**The Fall and Rise of the Islamic State**, s. 107.

[297] Haddad, "Islamic Perceptions of US Policy in the Middle East", s. 38.

3. 2. ‘Kurgu olarak Müslüman Kardeşler’ ve Amerikan Kimliği

11 Eylül’den sonra Amerikan oryantalizminde Şark kurgusuna içkin olarak kimliğin inşası, bölgeye yönelik söylemlerde yoğun bir şekilde demokrasinin eksikliğinin dile getirilerek terör faaliyetlerinin de bu eksikliğe bağlı olarak açıklanması çerçevesinde Amerika’nın üstlendiği ve meşrulaştırdığı müdahaleci rolün öne çıkarılmasıyla gerçekleşmiştir. Zira 11 Eylül’den sonra Amerika’da Ortadoğu hakkında yapılmış akademik çalışmaların ortak özelliği de şiddet ve terör yuvası olarak resmedilen bölge karşısında demokrasi, liberalizm, özgürlük ve eşitlik gibi değerlerin “öğreticiliğini” üstlenen Amerikalı kimliğin öne çıkarılmasıdır. Bu çerçevede bu kimliğin medyada Müslüman Kardeşler temsili bağlamındaki yansıması da Müslüman Kardeşlerin demokrasi ile uzlaşamayacağı, sahip oldukları ideolojiyle bölgedeki demokratikleşme sürecine zarar vereceğine yönelik söylemler temelinde hareketin demokratik süreçte *ötekileştirilmesi* ile kendini göstermektedir.

Kimliğin inşasında öteki ile girilen ilişkide ötekinin dışlanması, dışarıda bırakılmasının önemli bir ön koşul olmasına bağlı olarak, analiz edilen gazetelerde de Müslüman Kardeşler’in Amerika’nın sahip olduğu değerler üzerinden dışlanmaları söz konusudur. Gazetelerde İhvan kurgusunun analizinde de ayrıntılı bir şekilde değinildiği üzere İhvan’ın farklılığının kadın ve azınlık haklarına aykırı davranacağı ve cihadi öğretiler temelinde şiddete meyilli olacağı gibi İslam yaftası ile açıklanabilecek özelliklerinin öne çıkarılması İhvan’ın demokratik değerlerle çelişeceği ön kabulünü de beraberinde getirmiştir. Siyasi bir organizasyon olarak Arap ülkelerinde yükselişe geçtiği süreçlerde de bu ön kabuller öne sürülerek İhvan’ın, Amerika’nın sahip olduğu değerlere karşıt olduğu ve bölgedeki demokratikleşme sürecine zarar vereceğine yönelik söylemler üretilmiştir. Bu şekilde Amerika *ne olmadığı* üzerinden kendi kimliğini bir kez daha olumlarken bölgedeki çıkar ve politikalarını da doğrulama imkânı elde etmiştir. Bu bağlamda Müslüman Kardeşler temsili üzerinden Amerika’nın temsil ettiği değerler çerçevesinde İhvan’ı ötekileştirmesi ve kendi kimliğini yeniden üreterek olumlamasına örnek oluşturması bakımından 15 Temmuz 2013 tarihinde New York Times gazetesinde “Mısır Politik İslam’ın Demokrasi ile Nasıl Kavgalı Olduğunu Gösterdi” başlığı ile yer alan yorum yazısından yapılan şu alıntı oldukça anlamlıdır:

> *“İslami fundamentalizmin daha önce hiç olmadığı kadar Mısır’daki hükmü yalnızca cumhuriyetçi normları değil sokaktaki demokrasi yanlısı Sünni*

Müslüman'ı da tehdit etti. Mursi döneminin Ortadoğu'ya bıraktığı miras politik İslam ve demokrasinin "bir arada olamayacağının" görülmesi oldu.

Demokrasi ve Politik İslam'ın uyumsuzluğu ümmet-modern ulus devlet, mezhep-vatandaş, İslami ahlak-bireysel özgürlükler gibi yalnızca teorik anlamda değil aynı zamanda politik İslam'ın Arap dünyasında demokratik olmayan uygulamalara siyasi bir kılıf sunmasından ileri gelir."[298]

Mısır'daki darbeden sonra yayınlanan, içerik olarak bir nevi darbenin de savunusu olarak görülebilecek bu yazıda politik İslam ve demokrasinin uyuşmayacağı gibi oldukça iddialı bir ifade yalnızca İhvan'ın Mısır'daki bir yıllık iktidarına bağlı olarak yorumlanmıştır. Burada Şarkiyatçı bir okuma bağlamında en çok göze çarpan İhvan hareketine yönelik özcü bir bakış açısının ortaya konulmuş olmasıdır. Zira 2011 yılında demokratik yollar ile siyasi bir parti olarak seçimlere katılan ve zafer elde eden İhvan, hakkında siyasi olarak hiçbir yorum ve açıklamaya gidilmeden politik İslam'a ve İslami fundamentalizme indirgenmiştir. Said'in Medyada İslam kitabında medyanın İslam'ı temsilinde en çok eleştirdiği konulardan biri de İslam kelimesinin medyada dizginsiz ve özensiz kullanımıdır.[299] Benzer şekilde özellikle 11 Eylül sürecinden sonra ılımlı ve politik İslam ayrımının keskin bir şekilde yapıldığı düşünülürse İhvan'ın politik İslam'a indirgenmesi, İslami fundamentalizm ile eşdeğer tutulması oldukça sorunlu bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Nitekim bu durum bilhassa 11 Eylül'den sonra terör faaliyetlerinin, cihatçı örgütlerin ideolojilerinin ortaya konulmasında faydalanılan "İslami fundamentalizm" kavramının Müslüman Kardeşler'e genellenmesi böylelikle cihatçı örgütler ve terör faaliyetleri ile İhvan'ın da aynı kefeye konulmasına yol açmaktadır.

Alıntılan yazıda dikkat çeken önemli bir diğer unsur ise İslam'da yer alan ümmet, mezhep ve İslami ahlak gibi "dini" kavramların modern ulus devlet, vatandaş, bireysel özgürlükler gibi siyasi kavramların karşı kutbuna yerleştirilmesi ve İhvan'ın demokratik sürece zarar verdiği hususunun da bu kavramların karşıtlığı ile temellendirilmesidir. Burada din ve siyasetin aynı kefeye konularak karşılaştırmaya tabi tutulması sorunlu bir yaklaşımken aynı zamanda ümmet, mezhep ve İslami ahlak gibi geniş bir tarihe ve literatüre sahip olan olguların demokratik değerler ile çatışacağı belirtilirken bu

[298] Youssef Rakha, "Egypt Shows How Political Islam Is at Odds With Democracy", **New York Times**, June 15, 2013,http://www.nytimes.com/2013/07/16/opinion/global/egypt-shows-how-political-islam-is-at-odds-with-democracy.html?_r=2&, (1 Temmuz 2014).

[299] Said, **Medyada İslam**, s. 115.

kavramlar hakkında kolay ve çabuk genellemelerin yapılması da sorgulanması gereken bir diğer noktadır. Said'in Şarkiyatçı metinlerde İslam'ın, *hangi* İslam ve İslam'ın *hangi* yönünden[300] bahsedildiği belirtilmeksizin özensiz bir şekilde kullanılmasına yöneltiği eleştiriye benzer şekilde, burada da demokratik değerlerin karşısına konumlandırılan bu kavramlar hakkında hiçbir açıklamaya gerek duyulmaması metnin İslam'ın –zaten- var olan *ötekiliğinden* hareketle yazıldığını göstermektedir. Ortaya çıkan sonuç ise, siyasi bir parti olan İhvan'ın İslami fundamentalizm ile özdeş tutulması ve İhvan'ın temsil ettiği dini kavramların demokrasi ile çelişeceğinin ortaya konulması çerçevesinde İslam'ın bir kez daha Müslüman Kardeşler temsili üzerinden öteki olarak kurulması ve Amerika'nın da kendi kimliğini temsil ettiği değerler üzerinden bir kez daha doğrulaması olmuştur.

Said, Amerikan medyasında yer alan Şark haberlerinde *neyin nasıl* haber olacağını belirleyen şeyin Amerika'ya hatta Batı'ya hizmet eden müşterek bir kimlik olduğuna dikkat çeker.[301] Said'in Şarkiyatçı düşüncede kurguya içkin olarak Batılı kimliğin yeniden üretilmesinde medyanın rolüne dikkat çektiği bu ifadesini Wall Street Journal'dan yapılan şu alıntı üzerinden analiz etmek anlamlı sonuçlar verecektir:

> *"Kuveyt'te geçen ay yapılan, İslamcıların elendiği ve parlamentoya 4 bayanın seçildiği seçim sonuçları bölgedeki demokrasi hareketini büyük olasılıkla canlandıracak gibi.*
>
> *Mısır'da Müslüman Kardeşler'in 2005'teki başarısı ve Hamas'ın Gazze'deki zaferi Arapların demokrasiye hazır olup olmadıklarına yönelik soruyu yinelemişti. Eğer seçimler, felsefeleri ve pratikteki faaliyetleri ile demokratik olmayan partilerin zaferi ile sonuçlanıyorsa o zaman demokrasi ciddi bir çıkmaza girmiş demektir. Fakat Kuveyt'teki seçimler bu korkuların üstesinden gelinebileceğini gösterdi.*
>
> *Eğer Kuveyt'teki seçimler daha büyük gelişmelerin müjdecisi ise bunun sembolü Amerika'da eğitim almış ekonomist ve Kuveyt'te kadınların politik hakları için savaşan Rola Dashti'dir. Dashti'nin bu başarısı birkaç sebepten ötürü dikkat çekicidir. Lübnan doğumlu ve Arapça konuşabilen Dashti –gururla- seküler bir*

---

[300] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 313.

[301] Said, **Medyada İslam**, s. 126.

vizyona sahip. Ayrıca Dashti başörtü takmıyor ve 40lı yaşlarda olmasına rağmen de evli olmadığını gizlemek için hiçbir çaba harcamıyor."[302]

2009 yılında "İslamcılar Ortadoğu'da Zemin Kaybı Yaşıyor" başlığı ile yayınlanan bu yazıda dikkat edilirse ana tema, başlıktan da anlaşılabileceği gibi, Kuveyt'teki seçimlerin başarısı üzerine değil, bu seçimlerde İslamcıların elenmesi ve söz konusu başarıda Amerikalı bir kadının oynadığı etkin role yapılan vurgu temelinde şekillenmiştir. Dolayısıyla haberde asıl olarak öne çıkarılan demokratikleşme sürecinde Müslüman Kardeşler ile İslami-geleneksel eğilimlerden çok Amerikan değerlerini taşıyan bir kadının, temsil ettikleri bağlamında iki farklı kutba yerleştirilmeleridir. Bu kutuplaştırma işlemi üzerinden metinde İhvan kurgusuna içkin olarak Amerikan kimliğinin üretilmesi analiz edilecek olursa öncelikle kurgu bağlamında Müslüman Kardeşler'in felsefe ve faaliyetleri olarak hangi konularda niçin demokratik olmadıklarına yönelik hiçbir açıklamaya gerek duyulmadan temsil olarak seküler ve İslami-geleneksel çizgiden uzak bir kadının rol aldığı seçimlerin karşısına yerleştirilmiş olmasına dikkat çekmek gerekir. Zira bu yaklaşım metnin bilinçaltında Müslüman Kardeşler'in İslami yönleri ağır basan ve seküler olmayan doğası gereği demokratik olamayacağına yönelik bir kurgunun yer aldığını ortaya koymaktadır. Sonrasında ise İhvan'ın Mısır ve Gazze'deki zaferinin Araplar'ın demokrasiye hazır olup olmadıklarına yönelik yol açtığı umutsuzluğun Kuveyt'teki seçimlerle giderildiği belirtilmiş ve burada kimliğin üretimi devreye girmiştir. Nitekim İhvan'ın temsil ettiği değerler bağlamında demokrasiye hazır olmadıkları öne sürülen Araplar'ın, ancak Amerika'nın temsil ettiği değerleri ile –Rola Dashti- demokratik süreçte başarıya ulaşacağı vurgulanmıştır. Netice olarak Kuveyt'teki seçimlerin konu edildiği yorum yazısında bölgedeki demokratikleşme sürecinde İhvan'ın ötekileştirilmesi ile Amerikan değerlerinin olumlanması söz konusudur ve –Said'in de belirttiği gibi- metnin esasında Kuveyt'teki seçimden çok Amerika'nın hatta Batı'nın kimliğine hizmet etme ve onu yeniden üretme kaygısı ile yazıldığı görülmektedir.

Said, Şarkiyatçı dogmanın çekirdeğinde "oradaki insanların 'bizim' gibi olmadıklarına, 'bizim' değerlerimizi takdir etmediklerine dair itinayla örgütlenmiş bir hissiyatın"[303] yer aldığını söyleyerek kurgu ve kimlik bağlamında Doğu ve Batı arasında yer alan

[302] Joshua Muravchik, "Islamists Lose Ground in the Middle East", **Wall Street Journal**, July 1, 2009, http://search.proquest.com/docview/399090586/64241888B6A84774PQ/113?accountid=9645, (1 Temmuz 2014).

[303] Said, **Şarkiyatçılık**, önsöz.

asimetrik ilişkiye dikkat çeker. Bu bağlamda incelenen gazetelerde de Batı'nın –özellikle 11 Eylül'den sonra- İslam kurgusunda yer alan "ideolojik olarak fundamentalizmle bağlantı, kadın ve azınlık haklarına karşıtlık, baskıcı ve otoriter yapılanma" gibi özelliklerin İhvan'a –hiç sorgulanmadan ve açıklamaya gerek duyulmadan- *giydirildiği* ve bu kurgu temelinde de direk Amerika'nın temsil ettiği değerlerin karşısına yerleştirildiği görülmektedir. Analize konu olan gazete haberleri ve yorum yazılarının 11 Eylül sonrası Amerika'nın bölgede "demokrasi öğreticiliği" misyonunu üstlendiği ve İslamcılık bağlamında aşırıcı Müslüman/ılımlı Müslüman gibi ayrımların yapıldığı bir dönemi kapsaması da İhvan üzerinden yeniden üretilen bu ikili karşıtlığın temel belirleyeni olmuştur. Nitekim gazetelerde de İhvan'ın salt İslam ile bağlantısı temelinde ön plana çıkarıldığı ve siyasi İslam'ın demokrasi ile uyuşamayacağı fikri üzerinden de Amerika'nın değerleri karşısında *öteki* olarak damgalandığı görülmektedir.

3. 3. Müslüman Kardeşler Temsili Bağlamında Kurgu, Kimlik, İktidar

Şarkiyatçı düşüncenin işleyiş mantığında ilk iki basamağı oluşturan Doğu kurgusu ve Batılı kimlik *öz*leri itibariyle değişmez ve sabitken, *form* olarak dönemin koşullarına göre farklı birtakım görünümler kazanırlar. Bu noktada Şarkiyatçı düşüncenin çağa, kültüre aktarılması, kurgu ve kimliğin de bu bağlamda yeni formlar kazanmasında *gücün* izlerinden söz etmek gerekmektedir. Zira kurgu ve kimliği işlevsel kılarak Şarkiyatçı düşünceye süreğenlik kazandıran ana mekanizma iktidar ilişkilerinin işleyişidir. Bu bağlamda temsil gücü ile aktif bir seçme, sunma, yapılandırma, biçimlendirme işini ifa eden ve böylelikle güçlü bir anlamlandırma faili olan medyanın[304], Şarkiyatçı düşüncede iktidar ilişkilerinin yeniden üretiminde oynadığı rolün oldukça kritik olduğu söylenmelidir. Bu çerçeveden hareketle ele alınan iki gazetede Müslüman Kardeşler temsili üzerinden kurgunun ve kurguya dayalı olarak Batılı kimliğin analizinden sonra bu kurgu ile kimliğin iktidar ilişkileriyle nasıl işlevselleştirildiğinin ortaya konulması, incelenen gazetelerde İhvan temsili üzerinden Şarkiyatçı düşüncenin yeniden üretildiğine yönelik tespiti de anlamlı kılacaktır.

Medyanın seçme ve dışlamaya yönelik açıklamaları bir arada kullanarak belli türden bir anlamın yaratılmasında üstlendiği etkin rol[305] bağlamında düşünülecek olursa,

[304] Stuart Hall, "İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulanın Geri Dönüşü", s. 88.
[305] Stuart Hall, "İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulanın Geri Dönüşü", s. 94.

Müslüman Kardeşler temsili üzerinden Batı'nın iktidar ilişkilerini pekiştirmesi, haber tüketicilerinin İhvan'ı konu edinen haber ve yorumlarda bilgi perhizine[306] sokulması ile kendini göstermektedir. Zira İhvan ile ilgili haberlerin yoğunluk kazandığı 2005, 2011, 2012 ve 2013 yıllarında gerek haberler gerekse de yorum yazılarında İhvan'ın aktif siyasete dâhil olması halinde demokratik değerler açısından oluşabilecek tehlikelerin ve Amerika'nın çıkarlarını tehdit edebilecek durumların *tek biçimli* ve *tekrar tekrar* dolaşıma sokulduğu görülmektedir.[307] Ayrıca haber ve yorumlarda İhvan ile ilgili kolay ve çabuk genellemelerin yapılması, İhvan'ın dönemsel değişikliklere rağmen daima hazır kavramlarla ele alınması onun Amerikan halkı için doğrudan ulaşılabilir ve *bilinebilir* olmasını sağlamıştır. Böylelikle incelenen her iki gazetede de İhvan'ın aynı dönemlerde aynı yoğunlukla, oldukça paralel ve siyasi, ekonomik çıkarlar bağlamında da kendi içerisinde bütünlüklü bir söyleme yaslanan temsillerle sunulması İhvan'ı bilinebilir, tanıdık ve incelenebilir kılmıştır. Said'in "Amerikalıların yaşamlarının neredeyse *içinde* ama onlara son derece *yabancı*"[308] olarak ifade ettiği bu durum, Şarkiyatçılığın ön koşulu olan *dışsallaştırma*yı[309] örneklediği gibi öteki hakkında kurulan bir *bilgi biçimi*nden hareketle iktidar ilişkilerinin haberler üzerinden üretiminde de izlenen temel yöntemi ortaya koymaktadır.

Said, Şarkiyatçılıkta iktidar ilişkilerinin Şark'ın tabiatını ortaya koyan bir bilgi biçimi üzerinden yeniden üretildiğini söyleyerek bu bilgi biçimini aklayan şeyin de Şarkiyatçılığın kullanışlılığı ve yetkesi[310] olduğuna dikkat çeker. Bu yetkenin Avrupa oryantalizminden Amerikan oryantalizmine geçişi de Said'e göre, Avrupalı fatihlerin, orduların, ücretli profesyonel âlimlerin benzeri olan akil adamların bu defa Pentagon ile Beyaz Saray'ın Amerikalı danışmanları kılığında çıkarak yine aynı klişeleri, basmakalıp fikirleri, güç ve şiddeti aklamak için aynı gerekçeleri kullanmaları bağlamında gerçekleşmiştir.[311] Bu çerçeveden hareketle 11 Eylül sonrası Amerikan hükümetine danışmanlık yapan Lewis ile yapılan röportajdan alıntılanan şu kısım, medyada sunulan belli bir bilgi biçimi ve ona katılan yetke ile Şarkiyatçı düşüncede iktidar ilişkilerinin üretilmesini anlamak adına oldukça dikkat çekicidir:

---

[306] Said, **Medyada İslam**, s. 159.

[308] Said, **Medyada İslam**, s. 101.

[309] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 30.

[310] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 133.

[311] Said, **Şarkiyatçılık**, önsöz.

“Princeton Üniversitesinde tarihçi olan Bernard Lewis, Ortadoğu’nun dönüştürülmesinde Bush yönetiminin entelektüel babalarından birisi. 11 Eylül 2001’den sonra Bush yönetiminin, El Kaide’nin kökleri ve ona karşı nasıl bir tutum takınılması gerektiğine yönelik soruların yanıtlanmasında bu konuda oldukça donanımlı olan Prof. Lewis etkin bir rol oynadı.

Lewis, “Lewis Doktrinini” özgürleşme olarak tanımlıyor ve ekliyor: ‘Onların özgürlüklerini geri almalarına bu konuda başarıyı yakalamalarına olanak tanımak… Bizim işimiz demokrasiyi yaratmak değil, onların kendi demokrasilerini yaratmalarında karşılaştıkları engelleri ortadan kaldırmak’

Lewis’in Mısır’daki seçimlerde İslami bir organizasyon olan Müslüman Kardeşler’in başarısı karşısında birtakım endişeleri var ve bu endişelerinin Irak’ta İran destekli Şii partinin yükselişine karşı duyduğundan daha çok olduğunu belirterek şöyle söylüyor: ‘Irak konusunda o kadar çok endişeli değilim. Demokrasi birden gelen bir şey değil belli kademeleri izleyerek gelişme göstermesi gerekmektedir. Mısır’daki Müslüman Kardeşler ise gerçek bir tehlikeyi temsil etmektedir. Çünkü eğer iktidara gelirlerse Mısır’ın korkunç sorunları ile baş etmek durumunda kalacaklar ve eğer ki bu sorunları çözmek için İran gibi teokratik bir yönetime giderlerse, başarısız olma durumlarında Mısır halkının öfkesi ile yüzleşecekler. Bu durumda ortaya çıkan asıl tehlike ise Müslüman Kardeşler iktidara geldikleri gibi serbest seçimlerle gücü elden bırakmayacaklardır.’

Lewis Bush’un Irak’taki demokratikleşme projesi hakkında oldukça umutlu fakat asıl tehlikenin Nazi Almanyası’ndan da tehlikeli olan radikal İslam’dan kaynaklanabileceğine inanıyor. Çünkü radikal İslam şiddet eğilimli ve fanatik olduğu gibi intihara meyilli teröristleri yetiştiriyor ve nükleer potansiyele de sahip.”[312]

Wall Street Journal’da Mısır’daki 2005 seçimlerinden sonra “Ortadoğu Doktrininde İç Engel” başlığı ile yayınlanan bu röportaj yazısının sunumunda ilk olarak Lewis’in Ortadoğu konusundaki –özellikle 11 Eylül’e vurgu yapılarak- uzmanlığı ile sahip olduğu yetkeye dikkat çekildiği görülmektedir. Daha sonra ise Lewis’in, Amerika’nın

[312] Frederick Kempe, “Mideast Doctrine's Domestic Hurdle”, **Wall Street Journal**, December 13, 2005, http://search.proquest.com/docview/398940173/D8311D38B46460DPQ/100?accountid=9645, (1 Temmuz 2014).

demokratikleşme projesi kapsamında üstlendiği eğitici rolü öne sürerek (*Bizim işimiz…olanak tanımak…engelleri ortadan kaldırmak*) Amerika'nın Ortadoğu politikasındaki yetkinliğini ve bölgede üstlendiği hakim rolü ortaya koyduğu söylemine yer verilmiştir. Lewis'in uzman kimliği ile sahip olduğu *yetkenin*, Amerika'nın Ortadoğu'daki etkinliğini, üstünlüğünü ifade eden *söylemine* katılmasından sonra ise Müslüman Kardeşler ile alakalı görüşlerine geçilmiştir. Röportaj yazısının bu şekilde bir sunum sırasını takip etmesinde dikkat çekilmesi gereken nokta Lewis'in İhvan'a yönelik söylemlerine, önceki ifadeleriyle birlikte güç ilişkilerinin yerleştirilmiş olmasıdır. Lewis'in Irak'taki gelişmeler hakkında umutlu, İhvan hakkında ise tehlike içerikli bir bakış açısının ortaya koyulduğu bu yazının "Ortadoğu Doktrininde İç Engel" başlığı ile sunulduğu ve radikal İslam'a yönelik tehdit odaklı bir yaklaşım ile sonlandırıldığı düşünülürse bu haber ile üretilen güç ilişkileri daha da netlik kazanmaktadır. Zira bu yazıda Amerika'nın Ortadoğu doktrininde "iç engel" olarak değerlendirilebilecek ve radikal İslam ile bağlantısı kurulabilecek bir unsur olarak yalnızca Müslüman Kardeşler'den bahsedilmektedir. Netice olarak bu röportaj yazısında Lewis'in Ortadoğu hakkındaki söylemlerine katılan yetkinlik ile Amerika'nın Irak'taki politikaları haklılaştırılırken, radikal İslam tehlikesi ortaya konulmuş ve tam da bu röportajın yayınlanmasından önce Mısır parlamentosunda muhalefet olarak önemli bir çoğunluğu elde eden İhvan'ın da radikal İslam ile olabilecek bağlantısına dikkat çekilmiştir.

Said, Şark üzerine kurulmuş bir iktidarın göstergesi olması bağlamında Şarkiyatçı düşüncede asıl anlaşılması gerekenin Şarkiyatçı söylemin kenetleyici gücü ve siyasi, iktisadi kurumlarla olan yakın ilişkisi olduğuna dikkat çeker.[313] Bu çerçevede Lewis'in Ortadoğu uzmanı ve 11 Eylül sonrasında Amerikan hükümetine danışmanlık yapmış bir kişi olduğuna yapılan vurgu ile içerisine otorite katılarak gazetede yer verilen söylemleri, Şarkiyatçı düşüncede iktidar ilişkilerinin yeniden üretiminde rol alan kurumlar arası kenetleyici gücün anlaşılmasında oldukça önemli bir yere sahiptir. Zira Lewis'in röportajı ile eş zamanlarda, İhvan'ın Mısır'daki siyasi yükselişini konu edinen diğer gazeteler, önemli think-tank kuruluşları ve Amerikan siyasetinde oldukça önemli role sahip lobilerin yapmış olduğu yayınlarda da benzer içerikli birbirini tekrar eden söylemlere yer verildiği görülmektedir.[314]Böylelikle kurumlar arası ortak bir söylemsel

[313] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 16.

[314] Bu bağlamda 2005 Mısır seçimleri konusunda Lewis'in de söylemlerine paralellik taşıması ve kurumların yaslandığı söylemsel tutarlılığı da göstermesi adına birkaç örnek vermek gerekirse; Amerika'nın önemli think-tank kuruluşlarından olan Dış İlişkiler Konseyi'nin sitesinde (Council on Foreign Relations) 2005 yılında farklı

tutarlılık temelinde Müslüman Kardeşler üzerine onun İslam hukukuna dayalı bir devlet kurarak kadın ve azınlık haklarına aykırı davranacağı, demokratik değerleri çiğneyeceği, İsrail'e karşı düşmanca bir tutum sergileyeceği, Hamas'ı destekleyerek Ortadoğu'da terörü tetikleyeceği ve nihayetinde Amerika'nın bölgedeki politika ve çıkarlarını tehlikeye düşüreceğine yönelik söylemler tekrar tekrar üretilmiştir. Netice olarak İhvan'a giydirilen bu tek biçimli kurgu, onun karşısında Amerika'nın üstlendiği "iyileştirici, ehlileştirici" kimliği bir kez daha doğrularken, Amerika'nın bölgedeki politikalarını ve bölgeye yönelik söylemlerini aklayarak Ortadoğu üzerindeki iktidar ilişkilerinin pekişmesine, yeniden üretilmesine hizmet emiştir.

Said Şarkiyatçılık kitabında yaptığı işin, Şarkiyatçılığın yetkesini ve yetkelerini –kişileri- betimlemek olduğunu söyleyerek bu yetkeyi incelerken iki temel yöntem bilimsel gerece başvurduğunu belirtir. Bunlardan ilki bir metinde yazarın konumunu, hakkında yazdığı Şark malzemesi bakımından betimlemenin bir yolu olan *stratejik konumlandırma*, ikincisi de metinler arasındaki ilişkiyi çözümlemenin bir yolu olan *stratejik biçimlendirmedir*.[315] Bu çerçevede Amerikan oryantalizminin en önemli yetkelerinden biri olan Lewis'in İhvan'a yönelik söylemlerinin iktidar ilişkilerinin yeniden üretilmesinde oynadığı rolü değerlendirdikten sonra, İhvan hakkında iki farklı gazetede yer alan yorum yazılarının da stratejik konumlandırma ve biçimlendirme bağlamındaki analizi dikkate değerdir. Bu bağlamda ilk alıntı, 1 Şubat 2011'de New

---

isimler tarafından yazılmış iki yazıda da İhvan ile ilgili ele alınan temel mesele şunlardır: hareketin terörizmle bağlantısı, iktidara gelmesi durumunda kadın ve azınlık haklarına saygılı olup olmayacağına dair oluşturulan endişe ve Şeriat hukukunu getirdiği zaman demokratik değerlerin görebileceği zararlar. Bkz. http://www.cfr.org/egypt/does-muslim-brotherhood-have-ties-terrorism/p9248, http://www.cfr.org/egypt/muslim-brotherhood-egypts-parliamentary-elections/p9319

Benzer şekilde, ABD'nin en büyük lobi kuruluşlarından biri olan İftira ve İnkârla Mücadele Birliği'nin (Anti-Defamation League-ADL) sitesinde 2005'te Müslüman Kardeşler ile ilgili olarak da İslami teokrasi kuracağı, terörist organizasyonlarla bağlantısının olduğu ve Peygamber dönemine geri dönmeyi amaçladığına yönelik söylemler yer almaktadır. Bkz. http://archive.adl.org/terrorism/symbols/muslim_brotherhood_1.html

Ayrıca lobi hakkında ayrıntılı bilgi için de bkz. http://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0ftira_ve_%C4%B0nk%C3%A2rla_M%C3%BCcadele_Birli%C4%9Fi)

Yine aynı yıl Georgetown Üniversitesi Dış İlişkiler Okulunun sitesinde, İhvan ile ilgili söylemlerde Hamas ile bağlantı kurularak İhvan'ın bölgedeki güvenliği tehlikeye sokacağı ve demokratik değerleri çiğneyeceği ifade edilmektedir. (http://acmcu.georgetown.edu/the-policy-stupid). Amerika'nın en çok okunan dergilerinden olan Time'da da İhvan'ın fundamentalist bir örgüt olarak Amerika'nın bölgedeki demokratikleşme projesine zarar vereceğine yönelik ifadelerin yer alması (http://content.time.com/time/magazine/article/0,9171,1137693,00.html ve son olarak yine Amerika'nın oldukça önemli think-tank kuruluşlarından olan Brookings Enstitüsünün sitesinde de Mısır'daki seçim sonuçlarının Amerika'nın bölgedeki demokratikleşme çabalarını boşa çıkarabilecek bir netice ile sonuçlandığına yönelik haberin yer alması (http://www.brookings.edu/research/papers/2006/09/middleeast-wittes),Şarkiyatçılıkta güç ilişkilerinin dayandığı kurumlar arası kenetleyici gücü göstermesi bakımından oldukça anlamlıdır.

[315] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 29.

York Times gazetesinde “İsrail Yeniden mi Yalnız” başlığı ile yer alan yorum yazısına aittir:

> *“İsrail, Mısır’da şiddet yoluyla kontrol kazanan İslamcılar ile beraber Mısır’ın da İran’ın ya da Türkiye’nin yolunu takip etmesinden endişe duyuyor. Çünkü her iki sonuç da İsrail’in en iyi ilişkilere sahip olduğu Mısır ile arasındaki bu bağlantının sona ermesine sebep olacak. Müslüman Kardeşler uzun zamandır İsrail ile olan barış anlaşmasına karşı karşıtlığını dile getiriyor ve eğer iktidara gelirse de 1979’daki barış anlaşmasını iptal edeceğine söz verdi. Gazze’nin Hamas’ın kontrolü altında olması, Türkiye-İsrail ittifakının bozulmasına bir de Mısır’da İslamcı bir hükümetin başa geçmesi eklenirse İsrail İran’ın müttefikleri ile çevrelenmiş olacak ve en büyük kâbusunu yaşayacak.*
>
> *İsrail’in İhvan’dan korkusu onun şiddetten uzak duruşun taktiksel olduğuna inanması ve dünya görüşünün zalimce bir anti Semitizimden beslendiğini düşünmesinden ileri geliyor. Çünkü Müslüman Kardeşler ve şubeleri Müslüman dünyasına Yahudiler hakkında komplo teorilerini yaymakta oldukça etkin bir pozisyona sahipler.”*[316]

Said, metinlerdeki stratejik konumlanmanın çözümlenmesi bağlamında ilk olarak her yazarın kendini Şark karşısında bir yerde konumlandırmak zorunda olduğunu söyler.[317] Bu yerin çözümlenmesi ise metne yayılan imge, izlek, motif türlerinden hareketle Şark’ı çerçeveleyen, temsil eden ya da onun adına konuşan yazarın[318] söylemlerinin analizini gerekli kılmaktadır. Bu çerçevede alıntılanan bu yazı ile ilgili ilk olarak metindeki ana izleğin, İhvan’a yönelik çizilmiş bir kurgu üzerinden İsrail’in –ve dolayısıyla

---

[316] Yossı Kleın Halevı, “Israel, Alone Again?”, **New York Times**, February 1, 2011, http://www.nytimes.com/2011/02/02/opinion/02Halevi.html, (5 Temmuz 2014).

[317] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 29.

[318] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 29.

Amerika’nın da- bölgede tehlikeye giren çıkar ve politikalarının ortaya konulması bağlamında şekillendiği söylenmelidir. Metindeki kurgu konusunda dikkat çeken ise İhvan’ın “şiddet yanlısı olması, İran ile müttefik olacağı, Yahudiler hakkında komplo teorileri ürettiği” gibi altı doldurulmadan genellemeci bir yaklaşım ve varsayımlardan hareketle öne sürülen söylemlerin, bu söylemleri destekleyecek, anlamlı kılacak bir resim ile birlikte sunulmasıdır. Bu bakımdan “İsrail Yeniden mi Yalnız?” başlığı altında İsrail’in bu yalnızlığını Mısır’da İhvan’ın yükselişi ile bağlantılı bir şekilde yorumlayan bir yazının, “siyah” bir testere ile İsrail’in bölgeden koparılışını resmeden görüntüyle birlikte sunulması oldukça anlamlı gözükmektedir. Zira İhvan hareketinin siyah –ki kötülüğün rengidir- bir testere ile temsil edildiği bu resim, genellemeci ve ortaya konulan iddia ile varsayımların altı doldurulmadan öne çıkarılan kurgunun bu eksikliğini de içermiş olduğu anlam ile tamamlar gözükmektedir. Metnin genel bağlamı içerisinde İhvan’a yönelik ortaya konulan bu kurgu aynı zamanda yazarın İhvan karşısındaki konumlanışına dair işaretleri de taşımaktadır. Nitekim İsrail’in bölgedeki güvenliği ve çıkarları konusundaki endişelerin ortaya konulduğu bu yazıda İhvan temsilinin, İsrail ve Amerika’nın Mısır’daki genel durum ile İhvan’a yönelik söylem ve politikalarını gerekçelendirmesi, meşrulaştırmasına hizmet edecek şekilde kurgulandığı görülmektedir. İhvan’ın şiddet yoluyla iktidara geldiği, İran ile müttefik olacağı gibi yazıda hiçbir şekilde temellendirilmeyen iddialar temelinde oluşan *kurgu*, İhvan hareketinin iktidara gelişi, iç ve dış siyasetteki tutumları konusundaki *gerçeği* gölgede bırakmakta, değersizleştirmektedir. Bu durum da yazarın fazla bir açıklamaya gerek duymadan İhvan hakkındaki kabul edilmiş varsayım ve ön kabullerden yola çıkarak oluşturduğu kurguyu Amerika ve İsrail’in iktidar ilişkilerini yeniden üretmesine hizmet edecek şekilde araçsallaştırdığını göstermektedir. Netice olarak İsrail’in bölgedeki güvenliği ve çıkarlarını öncelediği bu yazıda yazarın, Şark’ı daima ulaşabileceği, temsil edebileceği, fazla açıklamaya ihtiyaç duymadan kolaylıkla hakkında genelleme yapabileceği ve nihayetinde her durum ve koşula göre yeniden kurgulayabileceği yetkin bir pozisyonda konumlandığı söylenebilmektedir.

Yazarın, metninde Şark karşısında aldığı konumu ile Batı’nın Şark üzerindeki iktidar ilişkilerini yeniden üretmesine örnek oluşturması bağlamında 25 Haziran 2012’de Wall Street Journal’da yayınlanan bir yorumdan yapılan bir diğer alıntı ise şu şekildedir:

“*Mısır’ı kim kaybetti? Açık bir şekilde Mısırlılar. Ayrıca Obama ve Bush.*

…

Kendinizi Müslüman Kardeşler'in demokratik kurallara göre davranacağını umarak avutmayın. Türkiye'nin İslamcı başbakanı Recep Tayyip Erdoğan da "Demokrasi bir tramvaydır, gittiğimiz yere kadar gider, orada ineriz" demişti.

Kendinizi Mısır'ın uluslararası arenada sorumluluklarına sahip çıkacağına ve böylelikle mevcut statükoyu sürdüreceğine dair bir umutla avutmayın. Mısır Müslüman Kardeşler'in yönetimi altında yavaş yavaş Hamas'ı silahlandırmanın ve Sina'yı askerileştirmenin yollarını arayacak ve yavaş yavaş tüm Ortadoğu'da radikal ittifaklara gidecek.

Mısır'ı kim kaybetti?

Açık bir şekilde Mısırlılar.

Bu onların anıydı, fırsatıydı, onların seçimiydi ve her politik, kişisel meseleye İslami ket vurma ile çözümler sunan bir partiyi seçtiler. Ve onlar bu seçimlerini reddetmek durumunda kaldıklarında da bunu değiştirecek pozisyonda olmayacaklar.

Fakat bu felakette yer alan başka isimler de var. Öncelikle de Obama yönetimi. Obama Mübarek'in iktidarı bırakma sürecinde hala şansı varken Mısır'daki sorunların çözümünde yer alabilirdi. Fakat bugün Amerika'nın Mısır'da seküler ya da dindar olsun çoğu kesimin gözünde güvenilirliği yok."[319]

Mısır'da devrimden sonra İhvan'ın yükselişine binaen kaleme alınmış bir yorumdan yapılan bu alıntıda da yine Müslüman Kardeşler'e yönelik oldukça *tanıdık* bir kurgunun yer aldığı görülmektedir. Mısır'da devrimden sonra İhvan'ın iktidara gelmesini, yazının başlığı ve başlığa verilen yanıt ile Mısır'ın kaybettiği bağlamında yorumlayan yazar, bu kaybın sebeplerini de İhvan'ın demokratik olamayacağı, Hamas'ı silahlandıracağı ve radikal ittifaklar yapacağına yönelik varsayımlar ile açıklamıştır. Fakat burada sorunlaştırılması gereken, İhvan'ın demokratik olamayacağına yönelik ön kabulün Türkiye örneğinden hareketle Recep Tayyip Erdoğan'ın hangi bağlamda söylediği belli olmayan "seçilmiş" bir söylemi üzerinden yapılan genelleme ile temellendirilmiş olmasıdır. Bir diğer sorunlu nokta ise İhvan'ın radikal ittifaklar yapacağı hususundaki

[319] Bret Stephens, "Who Lost Egypt?", **Wall Street Journal**, June 25, 2012, http://online.wsj.com/news/articles/SB10001424052702304782404577488363319276978?KEYWORDS=muslim+brotherhood&mg=reno64-wsj&cb=logged0.20434596668928862, (5 Temmuz 2014).

iddianın da hiçbir şekilde gerekçelendirilmesi ve içinin doldurulmasına ihtiyaç duyulmamış olmasında açığa çıkmaktadır. Bu durumda Mısırlılara ait hiçbir söyleme ve görüşe yer vermeksizin, hakikatin kendisinden çok kurguyu ön plana çıkararak Mısırlılar için ve Mısırlılar adına onların kaybettiğini söyleyen yazarın bu tutumu, İhvan temsili üzerinden Şark karşısındaki konumlanışını da ortaya koymaktadır. Zira Şark'a dair hakikatlerin Batı'nın bakış açısı ile yorumlanmış hali olan "kurgu"nun, bu yazıda İhvan'ın ve Mısırlıların önüne geçmesi ve bu kurgu üzerinden de yazarın Mısırlıların kaybettiğine dair hüküm vermesi, yazarın Şark karşısında kendini üstün ve yetke kurucu bir pozisyonda konumlandırdığının bir göstergesidir.

Şarkiyatçı bir okuma bağlamında metinlerdeki stratejik konumlandırma, yazarın Şark'ın karmaşıklığı ve heterojen yapısının altında kendini ezilmekten kurtaracak şekilde Şark'ı belirli bir kurgu, sabit ve değişmez tanımlamalar, kolayca yapılan genellemeler ile ele alması ve böylelikle Şark ile ilişkisindeki asimetriyi yeniden üretmesini ifade eder. Bu bağlamda dikkat edilirse incelenen her iki yorumda da İhvan temsili üzerinden Şark'ın yine belirli kavram ve genellemelerle kurgulandığı ve bu kavramlar üzerinden Amerika ve İsrail'in bölgedeki çıkarlarının, bölgede Batı'nın sahip olduğu karar verici pozisyonun, onlar adına konuşabilme yetkesinin yeniden üretildiği görülmektedir.

Said'in Şarkiyatçılığın yetkesini incelerken başvurduğu ikinci yöntem ise stratejik konumlandırmayı da içine alarak daha geniş bir alanda anlaşılması gereken stratejik biçimlendirmedir. Buna göre stratejik biçimlenme Şark temsili çerçevesinde, metinlerin birbiriyle ilişkisi, üretmiş oldukları söylemsel tutarlılık ile söz konusu temsilin kültürde ve kurumlar arası ilişkilerde yapmış olduğu gönderme ile Şarkiyatçı düşüncenin dayandığı güç ilişkilerinin yeniden üretilmesini ifade eder. Bu bağlamda incelenmiş olan son iki yoruma tekrardan dönülecek olursa stratejik biçimlenme temelinde metinlerde dikkat çeken nokta, her iki yazıda da İhvan konusunda ortak tanımlamalara ve algılayışa sahip olunduğu ve bu tanımdan hareketle kendi çıkarlarını Şark üzerinden kuran ya da Şark hakkında konuşma yetkesini kendinde gören Batılı temsil gücünün yeniden üretildiği görülmektedir. Metinlerdeki stratejik biçimlenmenin çözümlenmesi konusunda ayrıca Said'in Şarkiyatçılığın anonim bir ortaklaşa metinler bütününe dayandığına dikkat çektiği ifadesi de oldukça önemlidir[320]. Nitekim Said'e göre, bu metinlerdeki bilgi gerçekliğe uygulanmayı ve yorumlar yapılmasını gerektirmeksizin

[320] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 32.

sessiz sedasız bir metinden diğerine aktarılan şeydir.[321] Benzer şekilde alıntılanan son iki yoruma bakıldığında da metinler arası bir bütünlük ile İhvan'ın *öz*ünde aynı kurgu ile ele alındığı, aynı genellemelere dayandırıldığı, ama her iki alıntıda da Batılı kimliğin üstünlüğünü ve Doğu üzerine kurulan yetkeyi yeniden ürettiği görülmektedir.

Said, Amerika'da 1840'ların sonundan bugüne akademilerde, kitaplarda, kongrelerde, üniversitelerde, dışişleri kuruluşlarında öğretilebilir bir bilgi dalı olarak değişmeden kalabilen bir düşünce dizgesinin bir palavra derlemesinden daha çetin bir şey olması gerektiğini söyler.[322] Said'in bu söyleminden hareketle iki Amerikan gazetesinde Müslüman Kardeşler temsili Şarkiyatçı bir okumaya tabi tutulduğunda Şarkiyatçılığın, değişmeyen yüzünü Doğu ile Batı arasındaki iktidar ilişkilerinin her durum ve koşulda yeniden üretilmesine borçlu olduğu görülmektedir. Bu kısımda incelenen üç alıntıya bakıldığında 2005, 2011 ve 2012 yıllarında İhvan'ı konu edinen bu yorumlarda İhvan'a yönelik oluşturulan kurgunun öz olarak sabit bir nitelik taşıması Şarkiyatçı düşüncenin önemli bir basamağını oluştururken, bu yazılarda Batı'nın sabit bir öz yüklediği Şark ile girmiş olduğu ilişki biçiminin ise Şarkiyatçı düşüncenin devinimini sağlayan ana etken olduğu söylenmelidir. Nitekim farklı dönemlerden alıntılanan her üç yorumda da Şark'a yüklenen bu aynı öz, en temelde bu yükleme işlemini kolaylıkla ve sorgulama kabul etmeksizin yapan bir Batılı temsil gücüne işaret etmektedir. Bu temsil gücü bir Ortadoğu uzmanının Ortadoğu hakkında hüküm yerine geçebilecek ifadeleri ile olsun, Ortadoğu'daki çıkar ve politikaları yeniden üretmek, gerekçelendirmek ya da bölge halkı yerine konuşmak veya karar vermek şeklinde olsun en temelde yaslandığı güç Şarkiyatçı düşüncenin Batılıya –yeniden üretmek üzere- sağlamış olduğu *esnek konum üstünlüğüne* dayanmaktadır.[323] Bu çerçevede incelenen metinlerde de uzmanlık üzerinden Şark üzerinde kurulan yetkenin ve metinlerde Şark temsili bağlamındaki stratejik konumlanma ve biçimlenmenin temel hareket noktasının Batı'nın sahip olduğu bu esnek konum üstünlüğü olduğu ve bu yazılarla da bu konum üstünlüğünün ve getirdiği güç ilişkilerinin yeniden üretildiği görülebilmektedir.

[321] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 126.

[322] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 16.

[323] Said, Şarkiyatçılığın stratejisi gereği Batılıya görece üstünlüğünü hiç yitirmeksizin Şark'la kurabileceği bir olanaklı ilişkiler dizisi sağlayan esnek konum üstünlüğüne dayandığını söyler. Bkz. Said, **Şarkiyatçılık**, s. 17.

3. 4. Müslüman Kardeşler Temsili ve 'Süresiz' Bir İlişki

Şarkiyatçılıkta süresiz bir ilişkiden bahsedilmesinin ön koşulu Şark'a, *farklılığının* her defasında yeniden üretilmesini sağlayan sabit bir öz yüklenmesinden geçmektedir. Zira bu şekilde Batı, Şark'ın farklılığının kurgusu ile kendi kimliğini inşa etme ve bu kimliğe yasladığı güç ilişkilerini her koşulda gerekçeleri ile yeniden üretme imkânına sahip olabilmektedir. Bu çerçevede Amerikan oryantalizminde süresiz bir ilişkinin bahsi konusunda 11 Eylül hadisesinin bir düğüm noktası olması bağlamında sahip olduğu öneme değinilmişti. Bu tarihten sonra –İran Devrimi ve sonrasında yükselen İslamcılık dalgasının da etkisi ile- İslam'ın siyasi *yorumu* Amerika'nın bölgedeki çıkarlarının karşısına yerleştirilmiş, politikaları için bir tehdit olarak resmedilmiştir. İslam hakkında yapılan bu siyasi yorumlar, "politik İslam, radikal İslam, İslamcılık, aşırıcılık, fanatiklik" gibi yaftalar ve "sakal, sarık, başörtüsü" gibi fişlemeler ile her defasında Amerikan karşıtlığının, cihad tehlikesinin, terörizmle ilişkinin bir işareti olarak yeniden üretilmiş ve Amerika'nın bu yorumlama temelinde güç ilişkilerini her defasında gerekçelendirmesine hizmet etmiştir. Bu çerçevede İslam'a yüklenen bu politik *kurgu* ile Amerikan oryantalizminin dayandığı süresiz ilişkinin tespiti açısından ele alınan gazetelerdeki Müslüman Kardeşler temsili oldukça yol gösterici olmaktadır.

Said, Şarkiyatçılıkta Batı'nın Doğu'ya yönelik tüm yetkeci, anonim, geleneksel tutumlarının düşüncesizce tıkıldığı "Şark" adlı bir sandık olduğunu ve böylelikle Şark ile karşılaşmalarda Şark hakkında hazırda bekleyen genel kategorinin özel örneğe sınırlı bir hareket alanı tanıdığını söyler.[324] Said'in Şarkiyatçı düşünce için kullanmış olduğu sandık metaforu Amerikan oryantalizmi için düşünüldüğünde ise İslam'ın –özellikle 11 Eylül sonrasında- siyasi olarak sahneye çıktığı her alanda onun için hazırda bekleyen kategori, "tehlike arz ettiği, Amerikan düşmanı olduğu, demokrasi, sekülerizm ve modernite gibi Amerika'nın temsil ettiği değerlere karşıt olduğu" şeklinde olmuştur. Bu bağlamda incelenen haberlerde de politik İslam'a yüklenen bu sabit *öz*ün, tehlike ve tehdit olarak Amerika'nın bölgeye yönelik söylem ve politikaları ile müdahalelerini gerekçelendirecek şekilde yeniden üretildiği görülmektedir. Bu çerçeve dâhilinde İhvan temsilinin analiz edildiği gazetelerde en çok dikkat çeken, politik İslam tehlikesi üzerinden inşa edilen tehlikenin yeniden üretilmesi bağlamında Müslüman Kardeşler temsili konusunda da büyük genellemelerin yapılmış, geçiştirme ifade ve

[324] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 112.

tanımlamaların kullanılmış olmasıdır. New York Times gazetesinden 2001 ve 2013 yıllarından alınan iki yorum yazısı bu bağlamda İhvan temsili üzerinden İslam'a yüklenen politik kurgunun yeniden üretiminin görülmesi açısından önem arz etmektedir.

İlk olarak 2 Kasım 2001 tarihinde "Evet, Bu İslam" başlığı ile yayınlanan yazıdan yapılan alıntı şu şekildedir:

> *"İslamcılar -bu kelimeyi siyasi projelerle meşgul olanlar için kullanıyoruz ve bu kelime içerisine siyasi olarak nötr olan Müslümanları dahil etmemeyi öğrenmememiz gerekiyor- Mısırdaki Müslüman Kardeşleri, kana bulanmış savaşçılardan oluşan İslami Kurtuluş Cephesi'ni, Cezayir'deki Askeri İslami Grubu, İran'daki Şii Devrimcileri ve Taliban'ı içeriyor. Yoksulluk onların temel yardımcısı ve bütün çabalarının sonucu ise paranoya. Bu paranoyak İslam Müslüman toplumların bütün hastalıkları konusunda yabancıları "kâfirleri" suçluyor, modernite ile rekabet ediyor ve bu şu an dünyada İslam'ın en hızlı büyüyen sürümüdür."*[325]

Said, Şark'ı resmetmek için kullanılan dilin bildirimsel ve apaçık olduğuna dikkat çekerek bu dilde kullanılan zaman kipinin belirsiz bir öncesizlik–sonrasızlığı yansıttığını böylelikle bir yinelenme ve dayanıklılık izlenimi verdiğini söyler.[326] Said'in Şarkiyatçı söylemdeki belirsiz bir öncesizlik ve sonrasızlık ile bu söylemin sahip olduğu dayanıklılık ile bildirimsel olma özelliğini vurguladığı bu ifadesi, Şarkiyatçılığın inşa ettiği süresiz ilişkinin anlaşılmasında oldukça önemli olmakla birlikte yukarda alıntılanan yazının da analiz edilmesinde yol göstericidir. Zira 11 Eylül saldırılarından yaklaşık iki ay sonra yayınlanan bu yazıda dikkat çeken en temel nokta, politik İslam konusunda direk hüküm yerine geçecek kaidelerin bildirilmesidir. Öncelikle Müslümanlar konusunda yalnızca siyasetle bağlantıyı ön plana çıkararak nötr ve politik Müslüman arasında yapılan ayrımın devasa bir genellemeyi beraberinde getirdiği söylenmelidir. Bu devasa genellemenin Şarkiyatçı düşünceye hizmeti ise en temelde -kişinin siyasetle bağlantısı kaçınılmaz olduğuna göre- nötr ya da İslamcı Müslüman olarak tanımlanmanın Batı'nın karar verici potasına bırakılmış olmasıdır. Nitekim

[325] Salman Rushdıe, "Yes, This Is About Islam", **New York Times**, November 2, 2001, http://www.nytimes.com/2001/11/02/opinion/02RUSH.html, (7 Temmuz 2014).

[326] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 81.

yazının devamında da hangi grupların İslamcı olduğu, söz konusu hareketlerin arasında hiçbir ayrım yapılmadığı gibi bağlı oldukları ülkeler arasında da etnik ve mezhepsel kimlik, ülkelerin siyasi yapıları gibi ayrımlar yapılmaksızın yalnızca isimleri ile bildirilmiştir. Bu bağlamda Müslüman Kardeşler'in de Taliban ve Şii gruplar ile aynı kefede değerlendirilmesi oldukça dikkat çekici ve sorunlu bir yaklaşım olarak durmaktadır. İslamcılık hakkındaki genellemelerin devam ettiği yazının ilerleyen kısmında da modernite ile rekabet eden İslamcılığın hızla büyüdüğü ve paranoyak bir yaklaşıma sahip olduğuna yönelik bir vurgu ile Batı karşısında ciddi bir tehdit olarak sunulduğu görülmektedir.

11 Eylül'den hemen sonra, İslamcılık konusunda hüküm yerine geçen ifadeler ve bu ifadelerin içerdiği genellemeler ile yazılan bu yazının, Şarkiyatçılıkta süresiz ilişkinin analizi açısından anlamlı kılınabilmesi, 2013'te yine New York Times'da yayınlanan bir diğer yazı ile birlikte değerlendirildiğinde daha açık olacaktır. 4 Temmuz 2013'te Mısır'daki darbeden hemen sonra "Darbeye Savunu" başlığı ile yayınlanan bu yazıdan yapılan alıntı da şu şekildedir:

> *"Müslüman Kardeşler üyeleri iktidara radikal inanışlarla gelmiş olabilirler, fakat bu eksikliklerini giderebilirler, çoğunluğun fikirlerine göre hareket edebilirlerdi, yönetime gelmek onları daha ılımlı yapabilirdi. Fakat İhvan hakkındaki bu ümitlerin gerçeğe yansıması ise onların yine sabit inançlarla tanımlanması şeklinde oldu. Çoğulculuğu, seküler demokrasiyi ve bir açıdan da moderniteyi reddettiler. Fanatikleri seçtiğiniz zaman onlar kendi yollarında devam ederler, bu sebeple de demokrasinin sunmuş olduğu avantajlardan faydalanamazsınız. Demokrasiyi yıkacak insanlara yetki verdiniz. Bu durumda en önemli şey onları iktidardan uzaklaştırmak, bu darbeyle dahi olsa. Çünkü amaç ne şekilde olursa olsun politik İslam'ı zayıflatmak.*
>
> *Dünyadaki son gelişmeler Mısır, Türkiye, İran, Gazze ya da herhangi bir yerde radikal İslamcıların modern bir hükümeti yürütmekte başarısız olduklarını gösterdi. Birçoğu mutlakiyetçi ve zihinleri kıyamet odaklı. Ayrıca ölüm kültürüne de garip bir hayranlıkları var. İslamcıların yönetim konusunda zihinsel bir donanım eksikliği var.*
>
> *İhvan seçildikten sonra yargısal yolları altüst etti, sivil toplumu çökertti, muhalif aktivistleri tutuklattı, anayasa yazım sürecini saptırdı ve böylelikle*

demokratik müzakereyi imkânsız hale getirdi. Fakat Mursi'nin bu beceriksizliği için ağıt yakmak fayda vermez çünkü bu yetersizlik radikal İslam'ın DNA'sında var.

Bu hafta Mısır'daki askeri darbe ülkeyi geri götürebilir, yine başladığı yere; fakat en azından dünya barışı için en büyük tehdit olan radikal İslam iktidardan uzaklaştırıldı."[327]

Başlıktan da anlaşılacağı gibi Mısır'daki darbenin savunusunun yapıldığı bu yazıda yazarın bu savunuya temel gerekçesi İhvan'ın, dünya barışına en büyük tehdit olarak tanımlanan radikal İslam ile bağlantılı olmasıdır. Yazının genelinde İhvan ile ilgili yapılmış tasvirlere bakılacak olursa, onun radikal İslam ile bağlantısının yanı sıra fanatik ve sabit inançlarının olduğu, çoğulculuk ve seküler demokrasiyi reddettiği, demokratik sisteme zarar verecek kişilerden oluştuğu gibi iddialar yer almaktadır. Fakat İhvan'a giydirilen bu kurgunun onun hangi fikir ya da söylemlerinden ötürü olduğu, harekete "fanatik" ya da "radikal" derken neyin ölçüt alındığına dair bir yorum bulunmamaktadır. Yalnızca demokratik değerler ile uyuşmayan bir ideolojiye sahip olduğunun gösterilmesi bağlamında yargısal yolları altüst ettiği, sivil toplumu çökerttiği, muhalif aktivistleri tutuklattığı ve anayasa yazım sürecini saptırdığına yönelik ifadeler yer almaktadır. Fakat son derece güçlü olan bu iddialar ile ilgili hiçbir ayrıntı yahut söz konusu olaylar ile ilgili sürece dair bir bilginin yer almaması dolayısıyla ifadeler iddia olmanın ötesine geçmemektedir.

Bu yazıda bir önceki yazı ile de bağlantılı olması açısından üzerinde durulması gereken temel nokta, yoğun olarak İhvan temsili üzerinden yorumların yapıldığı alıntıda asıl olarak politik İslam olarak tanımlanan olguya yüklenen farklılığın yeniden üretildiği görülmektedir. Darbenin savunusunu İhvan'ın fanatikliği, sabit fikirliliği gibi yaftalar ile yapan yazarın temelde ulaştığı netice, bu durumun İhvan'ın kendisinden değil radikal İslam'ın doğasında var olan (DNA'sında) eksiklikten kaynaklanmış olduğudur. Burada yazarın, İhvan'a yüklenen farklılığı politik İslam'ın doğasına indirgeyerek açıklaması ise tam olarak oryantalizmin işleyiş mantığında süresiz ilişki biçimini örneklemektedir. Zira Batı'nın Doğu ile girdiği süresiz ilişkinin ön koşulu olarak Doğu'ya yüklenen

---

[327] David Brooks, "Defending the Coup", **New York Times**, July 4, 2013, http://www.nytimes.com/2013/07/05/opinion/brooks-defending-the-coup.html, (7 Temmuz 2014).

sabitlik, ancak onun “farklılığının”, doğasına indirgenerek doğallaştırılması[328] ile vuku bulabilmektedir. Bu durumda 2001 yılında siyasetle bağlantılı olmaları sebebiyle tehdit olarak resmedilen İslamcı grupların arasında yer alan Müslüman Kardeşler, 2013 yılında 2001 yılındaki yaftaları doğrulayacak şekilde yeniden tehdit olarak sunulmuştur. Her iki durumda da ortaya çıkan ise tanımlanma sınırlarının Amerika tarafından belirlendiği politik İslam olgusunun, doğasına yüklenen siyasi eksiklikten ötürü Amerika’nın çıkar ve politikaları açısından tehlike ve tehdit içerikli olarak yeniden üretilmesi ve böylelikle Amerika’nın bölgeye dair söylem ile doğrudan müdahaleleri konusunda da güç ilişkilerini pekiştirmiş olmasıdır.

Said’in Şarkiyatçılık kitabında yaptığı iş en temelde Batı’nın Doğu üzerindeki iktidarını gerçekleştirmesi ve gerekçelendirmesinde Şarkiyatçı düşüncenin sahip olduğu işlevselliğin ortaya konulmasıdır. Bu bağlamda Doğu’yu malzeme edinmiş bir yorum okulu olarak[329] Şarkiyatçılıkta kurgunun ve kimliğin bu geleneğin işleyişinde yönteme dayalı basamaklar olduğu söylenmelidir. Şarkiyatçılığın dayandığı ana mekanizma ise “Şarklılaştırılmış Şark’ın” süregitmesidir ki bu da kurgu ile kimliğin yeniden üretimini, dolaşımını gerçekleştiren ve Doğu ile Batı’nın daimi üstünlüğüne dayanan süresiz bir ilişki biçimini inşa eden iktidar ilişkileri ile sağlanmaktadır. Bu çerçevede Amerika’nın Doğu deneyiminde de bilhassa 11 Eylül’ün belirleyiciliği ile politik İslam’a yüklenen kurgunun ve bu kurgu karşısında kurulan Amerikalı kimliğin, Şark’ın Şarklılaştırılmasında izlenen temel yöntemler olduğu söylenmelidir. Neticede ortaya çıkan ise, gazetelerde Müslüman Kardeşler temsilinden de görüldüğü üzere, İslam ve siyaset bağlantısının Amerika’nın politikalarına zarar verdiği her durumda devreye sokulan devasa genellemeler, özcü yaklaşımlar ile kutsanan Amerikalı kimliği çerçevesinde Amerika’nın müdahaleci yetkesinin süresiz bir temelde yeniden üretilmesi ve pekiştirilmesidir.

---

[328] Hall, “The Spectacle of the ‘Other’”, s. 245.

[329] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 215.

SONUÇ

Amerika'nın en çok okunan ve muhafazakâr-liberal olmak üzere iki farklı kanadı temsil eden Wall Street Journal ve New York Times gazetelerinde 2001-2014 yılları arasında Müslüman Kardeşler temsilini Şarkiyatçı bir okumaya tabi tutan bu çalışmanın bel kemiğini Şarkiyatçılığın *işleyiş mantığı* oluşturmaktadır. Amerikan gazetelerinde Müslüman Kardeşlere karşı takınılan tavır, onları tasvir etmekte kullanılan yöntem ve üslupta Şarkiyatçı imlemlerin analiz edilmesini amaçlayan bu çalışmanın Şarkiyatçılığın işleyiş mantığı temeline oturtulmasının en büyük sebebi, Şarkiyatçılığın salt bir Doğu imgelemi olarak açıklanamayacağıdır. Zira Said'in de belirttiği üzere: "Şark'ın 'Şarklaştırılmış' olduğuna inanıp da bunun yalnızca imgelemin bir gereği olarak ortaya çıktığını öne sürmek ikiyüzlülük olur. Garp ile Şark arasındaki ilişki, bir iktidar, egemenlik ilişkisidir; derecesi değişen karmaşık bir hâkimiyet ilişkisidir."[330] Bu bağlamda Şarkiyatçılığın Doğu ile Batı arasında iktidar ilişkilerini yeniden üreten bir gelenek olması, onun Batı'da kültürel ve tarihi olarak yaslanmış olduğu birikimsel kimliğini, Doğu söz konusu olduğunda söylemsel bir tutarlılığa dayalı arşivini, kurumlar arası ilişkilerde yeniden üretilen yapısını ve bu yapının sahip olduğu işlevselliğin anlaşılmasını gerektirmiştir. Ayrıca 19. yy'da Avrupa kökenli bir disiplin olarak ortaya çıkan bu geleneğin günümüzde Amerikan medyası üzerinden analizi, ortaya konulacak tespitlerin sağlamlığı ve güvenilirliği açısından da Şarkiyatçı düşüncenin *ne* olduğundan çok *nasıl* işlediğinin ortaya konulmasını zorunlu kılmıştır. Bu çerçevede Şarkiyatçılığın işleyiş mantığını yansıtması bağlamında her bir bölümde başlık ve içeriklerin Şarkiyatçı düşüncede "kurgu, kimlik, iktidar ve süresiz ilişki" kavramları ile bağlantılı bir şekilde ele alındığı bu çalışmada ulaşılan tespitlerin ortaya konulmasında da yine tezin bel kemiğini oluşturan bu dörtlü yapıdan yararlanılması bu çalışmanın, sonuç kısmı ile daha da anlaşılır ve anlamlı olmasını sağlayacaktır.

Doğu bir "kurgudur"

Doğu'nun "kurguluğu" Şarkiyatçı söylemin Batı'nın Doğu'ya bakışı çerçevesinde Şark'ın farklılığını yeniden üreterek onu dönüştürmesi ve biçimlendirmesini ima eder. Kurgu, Şark'ın olgusal gerçekliğini imgesel düzleme taşır ve böylelikle Şark'ın kendisi

---

[330] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 15.

Batı'nın Şark kurgusu karşısında değersizleşir. Bu kurguyu işler kılan Şarkiyatçı yöntemler ise, Doğu'ya yaklaşımın özcü ve indirgemeci bir bakış açısına dayandırılması, Doğu tasvirinde genellemeci ve basmakalıp ifadelerin kullanılmasıdır. Bu bağlamda Amerikan oryantalizminde kurgunun, Avrupa oryantalizminde Şark için kullanılmış olan tanım ve ifadelerin sıradanlaştırılması, pekiştirilmesi ve klişeleştirilmesine dayandığı söylenmelidir. Nitekim Amerika için Şark daha çok bir siyaset meselesi olup Amerika'nın Şark'a bakışını etkileyen temel unsurlar da Amerika'nın bölgedeki iktisadi ve siyasi çıkarları, stratejik hesapları olmuştur. Bu çerçevede Amerika'nın Şark ile girdiği ilişki de, bölgedeki çıkarları ile bağlantılı olacak şekilde Şarkiyatçı söylemlerden *yararlı bilgiler* olarak yararlanması şeklinde kendini göstermiştir.

Şarkiyatçı düşüncenin işleyiş mantığının ilk basamağı olarak "bir kurgu olarak Doğu'nun" Amerikan oryantalizminde büründüğü bu çehrenin Müslüman Kardeşler üzerinden analiz edilmesi Amerika'da Ortadoğu üzerine çalışan uzman ve akademisyenlerin çalışmalarına bakılmasını gerekli kılmıştır. Zira Amerika'da Doğu çalışmaları "alan araştırmaları" şeklinde gelişme göstermiştir ve bu çerçevede Amerikan oryantalizmi de Avrupa oryantalizminin ihtisaslaşmış biçemine dayanmaktadır. Bu bağlamda Amerikalı uzman ve akademisyenlerin çalışmalarında İhvan'a yönelik tasvir ve tanımlamalara bakıldığında İhvan'a yönelik yalnızca Amerika'nın bölgedeki çıkar ve politikaları gereği *yararlı bilgilerin* "seçildiği" görülmektedir. Bu bilgiler temelinde İhvan'ın *farklılığı* daima İslam'a indirgenmiş ve hareket, içerisinde oluşacak bölgesel hiçbir farklılığa yer verilmeksizin hep aynı yineleyim ve basmakalıp ifadeler ile tekrar tekrar üretilmiştir. Öyle ki 2001-2014 yılları arasında yayınlanmış kitap ve makalelerde İhvan'a yönelik tasvir ve tanımlarda onun "şeriati savunusu, cihadı önceleyişi, Amerika ve İsrail'e karşı düşmanca tutumu, moderniteye karşıtlığı" gibi ifadelerin hiçbir açıklama ve sorgulanmaya tabi tutulmaksızın hazır kalıplar şeklinde İhvan'ın dönemsel ve bölgesel farklılıkları yok sayılarak kullanılmış olduğu görülmektedir. Bu durum da Şark'ın gerçekliğini Şark kurgusu içerisine hapsederek Şark söz konusu olduğunda her defasında Şark'tan çok kurguya başvuran Şarkiyatçı söylemin bilimsel yayınlarda da yer aldığının bir göstergesidir.

Amerikalı bilimsel yayınlar çerçevesinde Amerikan oryantalizminde İhvan'a yönelik kurgunun ortaya konulmasından sonra incelenen gazetelerde de İhvan temsiline bakıldığında aynı tasvir ve tanımlamaların benzer yineleyim ve kalıpsal ifadelerle

kullanılmış olduğu dikkat çekmektedir. Bu çerçevede Amerika'nın bölgedeki çıkarları için tehlike olarak algılandığı durumlarda haberlerde yoğun bir şekilde ele alınan İhvan'ın, bilimsel yayınlardaki kurgusuna paralel olarak gazetelerde de Amerika'nın temsil ettiği değerlere zarar verecek şekilde sunulduğu görülmektedir. Burada dikkat çeken ise, Şarkiyatçılığı Batılı değerleri bir arada tutacak ve kutsayacak şekilde Şark hakkında üretilmiş ve *biriktirilmiş* söylemler birliği olarak tanımlarsak, gazetelerdeki İhvan temsilinin de çoğu kez hiçbir temellendirme yapmadan bilimsel yayınlarda geçen İhvan kurgusuna dayandığı görülmektedir. İhvan'a yönelik biriktirilmiş bu temsil biçimlerinin İhvan'ın Amerika'nın bölgedeki çıkarları söz konusu olduğu her durumda gazetelerde yeniden dolaşıma sokulması da Şarkiyatçılıkta Şark'ın gerçekliğini gölgede bırakan kurgunun işlevselliğinin en temel göstergesi olup Şarkiyatçılıkta "kurgu" basamağının da gazetelerdeki haberler üzerinden tespitini ortaya koymaktadır.

Batı, kimliğini Doğu kurgusundan hareketle inşa eder

Şarkiyatçılığın işleyiş mantığının ikinci basamağında Batı'nın kimliğini Doğu kurgusundan hareketle Doğu'nun "farklılığını" ötekileştirerek kendini doğrulaması neticesinde inşa etmesi yer almaktadır. Batılı kimliğin üretiminde devreye giren Şarkiyatçı yöntem ise Doğu ve Batı'yı karşıt kutuplar olarak kurmak olup, bu yöntemin en temel çıktısı da Doğu ve Batı arasındaki ilişkinin asimetrik bir düzleme oturtulmasıdır. Bu çerçevede Amerikan oryantalizminde de Amerika, "petrol üreticisi, Yahudi ve Amerikan düşmanı, İslamcılık fikirleri ile sapkın fikirli barbarlar" karşısında Batılı değerleri temsil eden ve Doğu'yu da bu çürümüşlüğünden kurtaracak olan bir medeniyet olarak konumlandırılmıştır.

Amerikan oryantalizminde İhvan temsilinin analizi için incelenen bilimsel yayınlarda da hareketin, şeriat yanlısı, modernite ve sekülerizm karşıtı olması gibi yalnızca Batılı bakış açısını yeniden üretme işlevi gören kurguya dayandırıldığı; böylelikle liberalizm, demokrasi, eşitlik, adalet gibi Amerika'nın temsil ettiği ve öğreticiliğini üstlendiği değerlerin bir kez daha doğrulandığı görülmektedir. Bu durumda Ortadoğu'nun dini, siyasi, sosyolojik yapısını, Ortadoğu'da İslami hareketler ve kurumsallaşmalarını ele alan yayınlarda İhvan'ın, bölgenin sahip olduğu dini, kültürel, siyasi yapılanma çerçevesinde anlaşılmasından çok yalnızca Batı'nın temsil ettiği değerlerin karşıtı olarak temsil edilmesi Amerika'nın "ne olmadığı" üzerinden kendi kimliğini yeniden ürettiğinin en bariz göstergesidir.

İhvan kurgusu karşısında Batılı kimliğin gazeteler üzerinden inşası ise İhvan'ın bilimsel yayınlarda yer alan tasvirlerinin hareketin Ortadoğu'da özellikle siyasi olarak etkin bir aktör konumuna yükseldiği dönemlerde dolaşıma sokulması ile kendini göstermektedir. Söz konusu dönemlerde İslam'ın farklılığı üzerinden İhvan'a giydirilen kurgu, İhvan'ın kadın ve azınlık haklarına karşıt olacağı demokratik değerlerle çelişeceği gibi varsayımlar temelinde üretilmiş ve bu işlem de en temelde yine Amerika'nın kendi kimliğini olumlamasına hizmet etmiştir. O halde Amerikan medyasındaki İhvan temsilinin Şarkiyatçı bir okuma süzgecinden geçirilmesi neticesinde bu temsillerin yalnızca Amerika'nın kendi kimliğini olumlayacak, doğrulayacak şekilde ele alındığı ve böylelikle Doğu karşısında Batılı kimliği yeniden inşa ettiği söylenmelidir.

Batı bu kurgu ve kimliğe yaslanarak Doğu üzerindeki iktidar ilişkilerini üretir ve pekiştirir

Said, Şarkiyatçılığın bir söylem olarak incelenmedikçe Batı'nın Şark'ı siyasal, sosyolojik, askeri, ideolojk, bilimsel, imgesel olarak çekip çevirebilmesini –hatta üretebilmesini- sağlayan bu sistemli disiplinin anlaşılmasını olanaksız görmektedir.[331] Burada Said, Şarkiyatçı söylemin Şark hakkında üretmiş olduğu bilginin, kurumlar arası dağılımı ve yeniden üretilmesi ile Batı'ya sağladığı *yetkeye* dikkat çekmektedir. Zira Şarkiyatçılık Şark'ın süregitmesine bağlı bir disiplin ise bu süregitme hali de "Şarklaştırılmış, Şarklı kalmaya boyun eğdirilmiş Şarklı"ya bağlıdır. Bu noktada Şark'ın Şarklaştırılmasında da devreye giren kurguyu ve kimliği işlevselleştirerek yeniden üreten iktidar ilişkileridir. Bu çerçevede Amerikan oryantalizmine bakıldığında Amerika'da Şark'a yönelik tavır ve tutumun arkasında bilim adamları ve siyasilerin paralel söylemlerine dayanan güçlü bir kurumsal kudret olduğu görülmektedir. Amerika'da alan araştırmaları şeklinde bölge uzmanları tarafından yürütülen Doğu çalışmalarının temelinde siyasilerin bölgedeki politikalarında yol gösterici olma kaygısı yer almaktadır. Zira bu kaygı da çalışmanın Amerikalı bilimsel yayınların analiz edildiği ikinci bölümünde etraflı bir şekilde ortaya konulmuştur.

Amerikan oryantalizminde Müslüman Kardeşler kurgusu üzerinden Batı'nın üretmiş olduğu iktidar ilişkilerinin analizi bağlamında incelenen yayınlarda en çok dikkat çeken husus, İhvan'ın Amerika'nın bölgedeki terörle savaş politikasını ve bu yönde ürettiği söylemlerini gerekçelendirecek şekilde sunulmuş olmasıdır. Bu bağlamda incelenen

[331] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 13.

yayınların tümünde de *tek biçimli* olacak şekilde tasvir edilen İhvan hareketine yönelik söylemlerin, onun terör örgütlerinin türeyişine sebep olan İslamcılık ideolojisinin doğuşunda rol alan temel örgüt olduğu tezi üzerine şekillenmiş olduğu görülmektedir. Bu ideolojisi ile birlikte Amerika ve İsrail'e karşı olan tutumu, moderniteye düşmanlığı ve alternatifliği, Komünizm ile olan bağlantısı da yayınlarda öne çıkarılan başat unsurlar arasındadır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde gazetelerin analizine geçildiğinde de bilimsel yayınlarda İhvan üzerine üretilmiş bilgi alanının haber ve yorumlarda temel gerekçe olarak alındığı ve bu yönde Amerika'nın bölgedeki çıkar ve politikalarının meşrulaştırıldığı görülmektedir. Bu konuda Said'in de dikkat çektiği gibi haberlerin bir yorum değil iktidar iddiası taşımış olduğu[332] İhvan temsili üzerinden de harekete dair mutabık olunan tanımlamalar dışında hiçbir bilgiye yer verilmemesi şeklinde kendini göstermiştir. Bu bağlamda incelenen gazetelerde İhvan'ın artan siyasi etkinliğine paralel olacak dönemlerde yoğun bir şekilde Amerika'nın siyasal İslam karşısında tehlikeye giren çıkarları ön plana çıkarılarak İhvan'ın da bu çıkarları zedeleyecek olan özellikleri varsayımlar ve öngörüler şeklinde tekrar tekrar ve tek biçimli olarak gündeme getirilmiştir. Bu durum da Şark üzerine ortaya koyulan bilginin Batı'ya sağlamış olduğu yetke temelinde Şarkiyatçı söylemin bugün de gazeteler üzerinden tespit edilebildiğinin başat göstergesidir.

Kurgu, kimlik ve iktidar ilişkileri ile işleyen bu süreç Batı'ya Doğu ile gireceği "süresiz" bir ilişki tayin eder

Şarkiyatçılığın işleyiş mantığında son aşamayı oluşturan "süresiz ilişki biçimi", Batı'nın Şark ile kurduğu ilişkinin değişen zaman ve mekân koşullarına rağmen kurgu ve kimliğin işlevselleştirilmesi ile Batılı iktidarın her koşulda yeniden üretilmesine dayandığını ima eder. Değişen koşullara rağmen Batı'nın iktidar ilişkilerini yeniden üretmesi ise Şark'a onun "sabitliği ve değişmezliğini" temsil eden bir *öz* yüklenmesi ile gerçekleşmiştir. Amerikan oryantalizmine bakıldığında bu *öz*ün oluşumunda 11 Eylül saldırılarının kilit bir rol oynadığı görülmektedir. Nitekim bu tarihten sonra Doğu hakkındaki en kapsayıcı kurgu siyasal İslam'a giydirilmiş ve İslam ile siyasetin bağlantısını yansıtan her durum Amerikan kimliği, temsil ettiği değerler ve Ortadoğu'daki çıkarları için bir tehdit olarak resmedilmiştir. Bu bağlamda İslam-siyaset

---

[332] Said, **Medyada İslam**, s. 224.

ilişkisi terörizm ile bağlantılı bir öze hapsedilmiş ve gerektiği her koşulda yeniden üretilerek Amerika'nın bölgede hâkim olduğu iktidar ilişkileri gerekçelendirilmiş ve pekiştirilmiştir.

Akademik yayınlarda Müslüman Kardeşler temsili Şarkiyatçılığın dayanmış olduğu süresiz ilişki açısından değerlendirildiğinde ise bilimsel açıklamalar ve uzman isimlerden yapılan alıntıların yayınlarda tekrar tekrar dolaşıma sokulduğu ve İhvan'a dair siyasal İslam ile bağlantısı dışında hiçbir yoruma yer verilmediği görülmektedir. Ayrıca İhvan'ın "radikal İslam, aşırıcılık, fanatizm" gibi ön eklerle bölgedeki silahlı gruplar ile eşdeğer tutularak ele alınması da İhvan'a yüklenen "tehlikeli" *öz*ün yeniden üretilmesi adına dikkat çeken bir diğer önemli husustur.

Son olarak gazetelerde İhvan temsili üzerinden üretilen Şarkiyatçı süresiz ilişkinin tespiti açısından İhvan hakkında hiçbir sorgulamaya yer bırakılmadan, fakat ayrıntılı bilginin de verilmesine gerek duyulmadan Amerika'nın bölgede terörle söylemini gerekçelendirecek şekilde hareketin tasvir edilmiş olduğu söylenmelidir. Bu söylemlerde öne çıkan ise siyasal İslam'a yüklenen "tehlike ve tehdit" içerikli özün, Amerika'nın bölgedeki politikaları gereğince kolaylıkla ve yapılan büyük genellemelerle İhvan hareketine de giydirilmiş olmasıdır.

Toparlanacak olursa, bu çalışmada Şarkiyatçılığın işleyiş mantığı üzerine kurulu olan her üç bölüm neticesinde ulaşılan sonucu daha da anlamlı hale getirmesi açısından Said'in saymış olduğu Şarkiyatçı dogmalar oldukça önemlidir. Said'in bugün de en saf biçimleriyle mevcut olduğunu söylediği dogmalar şu şekildedir: "İlki, akılcı, gelişkin, insani, üstün Batı ile sapkın, gelişmemiş, aşağı Şark arasında mutlak ve sistemleşmiş farklılıktır. Bir diğer dogma modern Şark'ın gerçeklerinden çıkarsanmış dolaysız kanıtlardansa klasik bir Şark uygarlığını temsil eden metinlere dayalı soyutlamaların daima yeğlenir olmasıdır. Üçüncüsü Şark'ın ezeli, ebedi, tek biçimli ve kendini tanımlamaktan aciz olduğu dogmasıdır. Dördüncü bir dogma ise Şark'ın önünde sonunda ya korkulması gereken bir şey ya da edilgenleştirilerek araştırma ve geliştirmeyle, mümkünse doğrudan doğruya işgal edilerek denetim altına alınması gereken bir şey olduğudur."[333] Burada dikkat edilirse Said'in ilk iki dogmayla Doğu kurgusuna, yine birinci ve üçüncü dogma ile kimliğe ve Doğu Batı arasındaki asimetrik ilişkiye son dogma ile de iktidar ilişkilerine vurgu yaptığı görülmektedir. Said ayrıca,

[333] Said, **Şarkiyatçılık**, s. 315.

Şarkiyatçılığın “dogmaları” ile de Şarkiyatçılıkta kurulu olan *düzene,* “süresiz ilişki”ye dikkatleri çekmektedir. Bu çerçevede bu çalışmada da Şarkiyatçılıkta “kurgu, kimlik, iktidar, süresiz ilişki” başlıkları ile temellendirilerek yapılan medya analizi neticesinde Said’in ulaştığı dogmaların haber ve yorumlarda İhvan temsili üzerinden doğrulandığına ve incelenen gazetelerde Müslüman Kardeşlere dair Şarkiyatçı bir bakışın hâkim olduğuna yönelik tespit bu çalışmanın vardığı en temel sonuçtur.

KAYNAKÇA

Kitaplar

AGEMBEN, Girgio (1998), **Homo Sacer: Sovereign Power and Bare Life**, Stanford University Press, California.

ARLI, Âlim (2009), **Oryantalizm, Oksidentalizm ve Şerif Mardin**, Küre Yayınları, İstanbul.

BAYAT, Asef (2010), **Life as Politics: How Ordinary People Change the Middle East**, Amsterdam University Press, Amsterdam.

BARTHES, Roland (1998), **Çağdaş Söylenler**, Metis Yayınlar, İstanbul.

BRUMBERG, Daniel ve SHEHATA, Dina (2009), **Conflict, Identity, and Reform in the Muslim World Challenges for U.S. Engagement**, US Instıtute of Peace, Washington.

BUTLER, Judith (2005), **Kırılgan Hayat**, Metis Yayınları, İstanbul.

CANBEGİ, Halil İbrahim (2013), **Mısır'da Müslüman Kardeşler Cemiyeti**, Öteki Adam Yayınları, İstanbul.

CUAYYIT, Hişam (1995), **Avrupa ve İslam**, İz Yayıncılık, İstanbul.

DİRLİK, Arif (2010), **Postkolonyal Aura**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

ERKİLET, Alev (2010), **Ortadoğu'da Modernleşme ve İslami Hareketler**, Hece Yayınları, Ankara.

ESPOSITO, John L. ve VOLL, John O. (2001), **Makers of Contemporary Islam**, Oxford University Press, New York.

ESPOSITO, John L. (2002), **Unholy War: Terror in the Name of Islam**, Oxford University Press, New York.

ESPOSITO, John L. (2009) , **The Future of Islam**, Oxford University Press, New York.

FELDMAN, Noah (2010), **The Fall and Rise of the Islamic State**, Princeton University Press, Princeton.

FOUCAULT, Michel (1980), **Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings**, Pantheon Books, New York.

FOUCAULT, Michel (2000), **Özne ve İktidar**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

FOUCAULT, Michel (2011), **Entelektüelin Siyasi İşlevi**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

GERGES, Fawaz A. (1999), **America and Political Islam**, Cambridge University Press, Cambridge.

GERGES, Fawaz A. (2009), **The Far Enemy: Why Jihad Went Global**, Cambridge University, Cambridge.

GREGORY, Derek (2004), **The Colonial Present**, Blackwell Publishing, Australia.

GURULE, Jimmy (2010), **Unfunding Terror: The Legal Response to the Financing of Terror**, Edward Elgar Publishing.

HALL, Stuart ve DU GAY, Paul(Ed.) (1996), **Questions of Cultural Identity**, SAGE Publication, London.

HALL, Stuart, HELD, David, HUBERT, Don ve THOMPSON, Kenneth (Ed.) (1996), **Modernity: An Introduction to Modern Societies**, Blackwell Publishers.

HALL, Stuart (1997), **Representation: Cultural Representations and Signifying Practices**, SAGE Publications, London.

HENTSCH, Thierry (2008), **Hayali Doğu**, Metis Yayınları, İstanbul.

HOURANİ, Albert, **Arap Halkları Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul.

IŞIK, Metin ve ERDEM, Ayhan (2008), **Tüm Yönleriyle Medya ve İletişim**, Eğitim Kitapevi, Konya.

IBRAHIM, Saad Eddin (2004), **Egypt Islam And Democracy:Critical Essays**, The American University in Cairo Press, Mısır.

İRVAN, Süleyman (1997), **Medya Kültür Siyaset**, Ark Yayınları, Ankara.

KAMRAVA, Mehran (2011), **The Modern Middle East: A Political History since the First World War**, University of California Press, Londra.

KEYMAN, Fuat; MUTMAN Mahmut ve YEĞENOĞLU, Meyda (1999), **Oryantalizm, Hegemonya ve Kültürel Fark**, İletişim Yayınları, İstanbul.

KÜÇÜK, Mehmet (1999), **Medya İktidar İdeoloji**, Ark Yayınları, Ankara.

LACLAU, Ernesto ve MOUFFE, Chantal (2012), **Hegemonya ve Sosyalist Strateji**, İletişim Yayınları, İstanbul.

LEEUWEN, Theo van (2008), **Discourse and Practice: New Tools for Critical Discourse Analysis**, Oxford University Press.

LEWIS, Bernard (2002), **What Went Wrong**, Phoenix.

LEWIS, Bernard (2004), **Crisis of İslam**, Random House, Canada.

LEWIS, Bernard (2010), **Faith and Power: Religion and Politics in the Middle East**, Oxford University Press, New York.

LITTLE, Dougles (2008), **American Orientalism**, The University of North Carolina Press.

LOCKMAN, Zachary (2012), **Hangi Ortadoğu**, Küre Yayınları, İstanbul.

MAMDANI, Mahmood (2005), **İyi Müslüman Kötü Müslüman**, 1001 Kitap Yayınları, İstanbul.

MCLEOD, John (2010), **Begining Postcolonialism**, ManchesterUniversityPress, Newyork.

PIPES, Daniel (2002), **In the Path of God: Islam and Political Power**, Transaction Publishers, New Jersey.

RABASA, Angel; BENARD, Chery; CHALK, Peter vd. (2004), **The Muslim World After 9/11**, RAND Corporation, California.

REVEL, Judith (2012), **Foucault Sözlüğü**, Say Yayınları, Ankara.

SARUP, Madan (2010), **Post-Yapısalcılık ve Postmodernizm**, Kırk Gece Yayınları, İstanbul.

SAID, Edward W. (2006), **Kış Ruhu**, Metis Yayınları, İstanbul.

SAID, Edward W. (2008), **Medyada İslam**, Metis Yayınları, İstanbul.

SAID, Edward W. (2012), **Şarkiyatçılık**, Metis Yayınları, İstanbul.

TURNER, Bryan S. (2003), **Oryantalizm, Postmodernizm ve Globalizm**, Anka Yayınları, İstanbul.

TURNER, Bryan S. (2011), **Religion and Modern Society: Citizenship, Secularisation and the State**, Cambridge University Press, Cambridge.

ULUSLARARASI ORYANTALİZM SEMPOZYUMU, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültürel ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Kültür Müdürlüğü Yayınları, 2007

YAMBERT, Karl (2013), **The Contemporary Middle East**, Westview Press, Boulder.

WICKHAM, Carrie Rosefsky (2002), **Mobilizing Islam: Religion, Activism and Political Change in Egypt**, Columbia University Press, Columbia.

WIKTOROWICZ, Quintan (Ed.) (2004), **Islamic Activism A Social Movement Theory Approach**, Indiana University Press, Indiana.

Süreli Yayınlar

BALCI, Ali (2007), "Diskors ve Pratik Olarak Dış Politika", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 4, Sayı: 15.

BALCI, Ali (2009), "The Alliance of Civilizations: The Poverty of the Clash/Alliance Dichotomy?", *Insight Turkey*, Vol. 11, No. 3

DALBY, Simon (2003), "Calling 9/11: Geopolitics, Security and America's New War", *Geopolitics*, , 8:3.

HARNISCH, Chris ve MECHAM, Quinn, "Democratic Ideology in Islamist Opposition? The Muslim Brotherhood's 'Civil State'", *Middle Eastern Studies*, 45: 2.

LEIKEN, Robert S. ve BROOKE, Steven (2007), "The Moderate Muslim Brotherhood", *Foreign Affairs*, Mart-Nisan.

LEWIS, Bernard (1990), "The Roots of Muslim Rage", *The Atlantic,*; 266, 3.

LEWIS, Bernard (2005), "Freedom and Justice in the Modern Middle East", *Foreign Affairs*, Vol 84, No: 3 (Mayıs-Haziran).

LYNCH, Marc (2008), " The Brotherhood's Dilemma", *Brandeis University Crown Center for Middle East Studies Middle East Brief*, No 25.

MOADDEL, Mansoor ve KARABENİCK, Stuart A. (2008), "Religious Fundamentalism among Young Muslims in Egypt and Saudi Arabia", *Social Forces*, Vol 86, No 4.

NAYAK, Meghana (2006), "Orientalism and 'Saving' US State Identity After 9/11", *International Feminist Journal of Politics*, vol 8.

PIPES, Daniel, "Fundamentalist Muslims between America and Russia", *Foreign Affairs*, Vol 64, No: 5.

SOLOMON, Ty (2013), "Time and Subjectivity in World Politics", *International Studies Quarterly*.

TUASTAD, Dag (2010), "Neo-Orientalism and the New Barbarism Thesis: Aspects of Symbolic Violence in the Middle East Conflict(s)", *Third World Quarterly*, 24: 4.

İnternet Kaynakları ve Gazeteler

BERMAN, Paul, "The Philosopher of Islamic Terror", **New York Times**, March 23, 2003, http://www.nytimes.com/2003/03/23/magazine/the-philosopher-of-islamic-terror.html?src=pm&pagewanted=1

BROOKS, David, "Defending the Coup", **New York Times**, 2013, http://www.nytimes.com/2013/07/05/opinion/brooks-defending-the-coup.html

BYMAN, Daniel, "Egypt 2012: What If the Muslim Brotherhood Comes to Power?**",** **Wall Street Journal**, 2011,http://blogs.wsj.com/ideas-market/2011/02/04/egypt-2012-what-if-the-muslim-brotherhood-comes-to-power/?KEYWORDS=muslim+brotherhood

DALLAL, Ahmad, "The Study of Islam in American Scholarship: the Persistence of Orientalist Paradigms", http://www.stanford.edu/dept/france-stanford/Conferences/Islam/Dallal.pdf.

FUKUYAMA, Francis, "The West Has Won", **The Guardian**, 2001, http://www.theguardian.com/world/2001/oct/11/afghanistan.terrorism30

HALEVI, Yossı Kleın, "Israel, Alone Again?", **New York Times**, 2011, http://www.nytimes.com/2011/02/02/opinion/02Halevi.html

JHALLY, Sut, "Edward Said on 'Orientalism'", http://www.mediaed.org/assets/products/403/transcript_403.pdf.

KEMPE, Frederick, "Mideast Doctrine's Domestic Hurdle", **Wall Street Journal**, 2005, http://search.proquest.com/docview/398940173/D8311D38B46460DPQ/100?accountid=9645,

MACFARQUHAR, Neil, "Will Politics Tame Egypt's Muslim Brotherhood?", **New York Times**, 2005, http://www.nytimes.com/2005/12/08/international/middleeast/08brother.html?pagewanted=print&_r=0,

MUNSON, Ziad, "Islamıc Mobılızatıon: Social Movement Theory and the Egyptian Muslim Brotherhood", http://www.lehigh.edu/~zim2/p487.pdf

MURAVCHIK, Joshua, "Islamists Lose Ground in the Middle East", **Wall Street Journal**, 2009, http://search.proquest.com/docview/399090586/64241888B6A84774PQ/113?accountid=9645

PIPES, Daniel, "The Islamic States of America?", http://www.danielpipes.org/2100/the-islamic-states-of-america

RAKHA, Youssef, “Egypt Shows How Political Islam Is at Odds With Democracy”, **New York Times**,2013,http://www.nytimes.com/2013/07/16/opinion/global/egypt-shows-how-political-islam-is-at-odds-with-democracy.html?_r=2&

RUSHDIE, Salman “Yes, This Is About Islam”, **New York Times**, 2001, http://www.nytimes.com/2001/11/02/opinion/02RUSH.html

SLACKMAN, Michael , “Religion Emerges as Force in Egypt Politics”, **New York Times**, 2005 , http://www.nytimes.com/2005/11/09/international/africa/09egypt.html

STEPHENS, Bret, “Who Lost Egypt?”, **Wall Street Journal**, 2012, http://online.wsj.com/news/articles/SB10001424052702304782404577488363319276978?KEYWORDS=muslim+brotherhood&mg=reno64-wsj&cb=logged0.20434596668928862

“Address to a Joint Session of Congress and the American People”, 2001,http://georgewbushwhitehouse.archives.gov/news/releases/2001/09/20010920-8.html

“Bush Says US is at War”, 2001, http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/1546125.stm

“Bush's 'Evil Axis' Comment Stirs Critics”, http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/1796034.stm

“George W. Bush Quotes”, http://whitehouser.com/politics/george-w-bush-quotes-bushisms/

“Egypt Military Launches Crackdown”, **New York Times**, July 7, 2013, http://online.wsj.com/news/articles/SB10001424127887323899704578587392802263844?KEYWORDS=muslim+brotherhood&mg=reno64-wsj#4

“Egypt Military Launches Crackdown”, **New York Times**, July 7, 2013, http://online.wsj.com/news/articles/SB10001424127887323899704578587392802263844?KEYWORDS=muslim+brotherhood&mg=reno64-wsj#18

“Egypt Military Launches Crackdown”, **New York Times**, July 7, 2013, http://online.wsj.com/news/articles/SB10001424127887323899704578587392802263844?KEYWORDS=muslim+brotherhood&mg=reno64-wsj#19

ÖZGEÇMİŞ

1989 yılında Denizli'de doğan yazar, ilkokul, ortaokul ve lise eğitimlerini Sakarya'da tamamladı. 2008-2012 yılları arasında İstanbul Üniversitesi sosyoloji bölümünde lisans eğitimini tamamlayarak 2012 yılında Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Çalışmaları bölümünde yüksek lisansa başladı. 2012 yılında aynı zamanda Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde araştırma görevlisi olarak göreve başlayan Eldoğan, 2014 yılı itibariyle Ortadoğu Araştırmaları Merkezi'nde görevini sürdürmektedir. Yazarın akademik olarak yoğunlaştığı alanlar ise, Ortadoğu'da İslami Hareketler ve toplumsal yapıdır.